

NEMZETSTRATÉGIAI
KUTATÓINTÉZET

A SZECCESSZIÓ MINT TURISZTIKAI TERMÉK
A KÁRPÁT-MEDENCE SZECCESSZIÓS ÉPÍTÉSZETÉNEK
TURISZTIKAI HASZNOSÍTÁSI LEHETŐSÉGEI

KUTATÁSI JELENTÉS

FELELŐSSÉGGEL ÉS HŰSÉGGEL

A szecesszió mint turisztikai termék

A Kárpát-medence szecessziós építészetének
turisztikai hasznosítási lehetőségei

KUTATÁSI JELENTÉS

Raichle-palota, Szabadka

Forrás: Wikipédia

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET
BUDAPEST, 2026

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet A szecesszió mint turisztikai termék – A Kárpát-medence szecessziós építészetének turisztikai hasznosítási lehetőségei című kutatási jelentése

Kiadja a Nemzetstratégiai Kutatóintézet

ISBN 978-615-5639-63-0

Felelős kiadó:

Szász Jenő, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke

Minden jog fenntartva ©

A kutatásban közreműködő személyek ©

Írta:

Dr. Tózsér Anett, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet kutatási főmunkatársa, vezető hivatali főtanácsosa

Dr. Rátz Tamara, a Kodolányi János Egyetem Turizmus Tanszékének vezetője, főiskolai tanára; az egyetem nemzetközi ügyekért felelős igazgatója

Szakmai lektor:

Dr. Baldavári Eszter, az Iparművészeti Múzeum Könyvtár és Adattár főosztályvezetője

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	6
1.1. A kutatás célja és módszerei.....	9
2. KIEMELKEDŐ KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR SZECESSZIÓS VÁROSOK....	12
2.1. Budapest szecessziós építészete	13
2.1.1. A Belváros-Lipótváros szecessziós épületei.....	14
2.1.2. Az Andrássy út és annak környéke szecessziós épületei.....	15
2.1.3. Az Erzsébetváros szecessziós épületei	16
2.1.4. A Józsefváros-Ferencváros szecessziós épületei	16
2.1.5. A Városliget és a Stefánia út közötti szecessziós épületek.....	16
2.1.6. Újbuda szecessziós épületei.....	17
2.1.7. Pest további szecessziós épületei.....	18
2.2. Szeged szecessziós építészete.....	18
2.3. Kecskemét szecessziós építészete	19
2.4. Pécs szecessziós építészete	20
2.5. Szabadka szecessziós építészete	22
2.6. Nagyváradi szecessziós építészete.....	23
2.7. Marosvásárhely szecessziós építészete.....	24
3. A KÁRPÁT-MEDENCEI SZECESSZIÓS ÉPÜLETEK TELEPÜLÉSKÉPBE BETÖLTÖTT SZEREPE	26
3.1. A lakosság által legismertebb szecessziós épületek	26
3.2. A szecessziós épületek hatása a településképre.....	27
3.2.1. A legismertebb szecessziós építészetek.....	27
3.2.2. A szecessziós épületek hatása a településképre	30
3.3. A szecessziós épületek állapota.....	33
3.3.1. Felújított szecessziós épületek.....	35
3.4. A szecessziós épületek tulajdonviszonyai	39
3.5. A szecessziós épületek hasznosításában szerepet vállaló szervezetek	40
4. A KÁRPÁT-MEDENCEI SZECESSZIÓS ÉPÜLETEK TURISZTIKAI HASZNOSÍTÁSA.....	46
4.1. A turisták által leglátogatottabb szecessziós épületek.....	46
4.2. A szecessziós épületek célcsoportjai	46
4.3. A szecessziós építészet turisztikai hasznosítása	47

4.4. Hazai és nemzetközi szakmai együttműködések, hálózatok	51
4.4.1. Tagság nemzetközi szervezetekben	52
4.4.2. Együttműködés a Kárpát-medencei szecessziós városok között	54
4.4.3. Részvétel nemzetközi és hazai projekteken.....	54
4.5. A szecessziós épületek szerepe és megjelenése az értéktárakban	56
5. ÖSSZEFOGLALÁS ÉS JAVASALATTÉTEL	58
5.1. Összefoglalás	58
5.2. Javaslattétel.....	62
6. IRODALOMJEGYZÉK.....	64

1. BEVEZETÉS

A szecesszió nemzetközi művészeti mozgalom a 19. és a 20. század fordulóján. Az 1890-es években jelentkező szecesszió kibontakozásának, elterjedésének és virágzásának ideje korlátozott. Mindössze két évtizedig hódított és többnyire sehol nem vált uralkodó építészeti irányzattá. Az első világháború kitörésekor már kialvóban volt, a viláégés után visszatérő klasszicizáló, puritán és modernista tendenciák következményeként egyenesen megvetetté vált. A szecesszió nem rendelkezett egységes formanyelvvel, ornamentikával, szerkezeti megoldásokkal. Nemzetenként, tájegységenként, sőt építészenként eltérő megoldások jellemzik. Elnevezésének sokszínűsége jól tükrözi változatos megjelenési formáit, azonban mind a névben, mint szellemiségben közös elemként határozhatjuk meg az újnak, a modernnek a hangsúlyozását (Miller, 2004, Pál–László, 2012).

A szecessziós mozgalmat Európa különböző területein más és más névvel illették. Míg az Osztrák–Magyar Monarchiában a Sezession szót alkalmazták (egy bécsi kiállítási épület neve volt ez, ahol az akadémizmussal szembehelyezkedő művészek állították ki műveiket), addig Franciaországban az Art Nouveau („új művészet”), Nagy-Britanniában a modern style („modern stílus”) volt az elfogadott elnevezés (ma az angoloknál is az Art Nouveau kifejezés használatos). Németországban a Jugendstil („fiatal stílus” a müncheni „Jugend”, azaz „Fiatalság” című folyóirat után), a Wellenstil („hullámstílus”), a Secession (Bécs, Drezda, München, Berlin), Spanyolországban a Modernismo és a stile floreale („virágos stílus”), Olaszországban, a stile Liberty, az Amerikai Egyesült Államokban pedig a Tiffany style elnevezés terjedt el (Moravánszky, 1998, Duncan, 2006, A szecesszió. Kulturális Enciklopédia).

A szecesszió kivonulást, elkülönülést jelent, utalva arra, hogy 1897-ben Bécsben negyvenkilenc művész kivonult a városi művészeti központból, hogy új művészetet teremtsen. A századforduló jellegzetes képző- és iparművészeti, valamint irodalmi irányzata stílusként nehezen értelmezhető, historizmus- és eklektikaellenes mozgalom, ami minden országban másként nyilvánult meg (Gellér, 2004, Miller, 2004, A szecesszió. Kulturális Enciklopédia). Ellenezte a történelmi stílusok felújított változatait, a neobarokkot, az emlékműszobrászatot. A szecesszió arra törekedett, hogy a történelmi múlttól elszakadva új, a modern életet hűen kifejező formákat teremtsen, s szabadon áramló formáihoz a növényvilág stilizált motívumait vette alapul (Moravánszky, 1998, Duncan, 2006, Baldavári, 2025, A szecesszió. Kulturális Enciklopédia). A természettudományok fejlődése miatt kedvelt volt minden olyan téma, amely természeti hasonlatot, metaforát tartalmazott: virágok kelyhére emlékeztető poharakat, emberi karokként vagy növényi indaként kinyúló lámpákat, női testet ábrázoló székeket, hangulatokat sugalló vázákat terveztek (Gellér, 2004).

A szecesszió legfőbb ismertetőjele a növényi vagy geometrikus mintákra építő hullámzó ornamentika, a hangsúlyos, élénk színek alkalmazása, a dekoratív színtelületek szinte kizárólagos alkalmazása. A szecessziós épületeken kevés a derékszög, a tervezők inkább kedvelték a lágy, gömbölyded formákat (Gellér, 2004). A sajátos, egyedi formakincs: a növényi motívumok csavart, hullámzó, ritmikus ismétlődése, a síkszerű képépítés, a különös színek, például a fémszínek; a különböző anyagok, mint a kerámia, üveg, kovácsoltvas és fa alkalmazása. Ez a stílus nem tett különbséget „magas” művészet és „alkalmazott” művészet között, sőt, érdeme, hogy a mindennapi élet számos területét bevonta az esztétikai alakítás körébe. A szecesszió az

építészettől a díszítőművészetekig minden műfajt (belsőépítészet, iparművészet, formatervezés, alkalmazott grafika stb.) áthatott. A díszítés néhol oly mértékű volt, hogy már a használat rovására ment, ennek ellenére ebben a mindenre kiterjedő alakítási szándékban kereshetjük a modern design-szemlélet eredetét. A céljaihoz a legkorszerűbb technológiai megoldásokat és anyagokat (acél, bauxit-, vasbeton, üveg) is felhasználta. A szecesszió mindenekelőtt az iparművészetben, s bizonyos mértékig ahhoz kapcsolódva a képzőművészetben kifejlődő mozgalom. A tárgyalakításban, a grafikában és a festészetben találta meg a maga sajátos munkaterületét. Az építészetben is gyakran folyamodott az ipar- és a képzőművészet segítségéhez. A keleti hatások különös figyelmet érdemelnek: az építészetben a mór építészet egyik legismertebb mesterműve, az Alhambra, míg a képzőművészetekben a japán fametszetek grafikai hatása érvényesül. A funkcionalizmus iránti törekvés nem csupán a modernizmus sajátja, hanem már korábban is jelen volt, bár gyakran a túlzott alkalmazás a használhatóság rovására ment. A francia és belga fényűző tárgyak esetében az extravagancia mértéke sokszor már túlzottá vált (Moravánszky, 1998, Geller, 2004, Miller, 2004, Keserü, 2017, A szecesszió. Kulturális Enciklopédia).

Első megjelenése a művészetben John Ruskin (1819–1900) angol író nevével függ össze, aki több könyvet, írást hagyott hátra az irodalomról, a festészetéről, az építészetéről, a szobrászatról és esztétikáról. Könyveiben felvetett ötletei először az Arts and Crafts (Művészetek és kézművesség) mozgalmában realizálódtak és váltak populárisá a művészek körében. Írásai alapján alakultak ki a szecessziós stílus fő motívumai, illetve a természethez fordulás újra felfedezése is. John Ruskin hangoztatta elsőként azt, hogy a megújulás érdekében vissza kell találni a kézművesség megbecsüléséhez, az anyag tiszteletéhez. Ezt a meggyőződést képviselte és érvényesítette a gyakorlatban Ruskin követője, William Morris (1834–1896) is, aki az Arts and Craft mozgalom vezéralakjává vált. Az Arts and Craft Angliából hamarosan átterjedt a kontinensre és szellemisége áthatotta a századforduló művészetét (Moravánszky, 1998, Miller, 2004, Keserü, 2009, Baldavári, 2025, A szecesszió. Kulturális Enciklopédia).

Alastair Duncan kiemelte, hogy a szecesszió egésze ellenhatás volt egy évszázadnyi középszerűsége és utánzásra. Állítása szerint ez a stílusirányzat William Morrisnak köszönheti a legtöbbet. Megelőzte a különböző csoportok és önálló művészek fellépését, s náluk vehemensebben kérdőjelezte meg a viktoriánus kor ízlésvilágát, a társadalom egészének behódolását. Elgondolásai erőteljesen hatottak, s az 1880–1900-as évekre megváltoztatták Anglia és Európa elvárásrendszerét. Morris elégedetlensége mindenekelőtt az ipari forradalom ellen irányult, amely kiölte a lelket az emberiségből, és olcsó tömegtermelésével magának az életnek is leszállította az értékét – fogalmazott Duncan. Morris elítélte a gépesítést és a vele együtt járó végletes munkamegosztást. Azt hirdette, hogy az embernek olyan környezetre van szüksége, amely testi-lelki egészségét szolgálja. Gonosznak tekintette a gépet, amiért tönkretesz a szépséget és lealacsonyítja a civilizációt. Méltó életstílusminták után kutatva, az ókor és a reneszánsz felé fordult (Duncan, 2006). Mindezek az eszmék azonban nem egységesen jelentek meg Európában: a szecesszió egyes országokban eltérő formákat öltött, törekvéseit mindenütt a helyi bel- és külpolitikai sajátosságok, valamint a társadalmi viszonyok határozták meg.

Rövidesen tanítványokat vonzott az általa útjára indított reformista Arts and Crafts mozgalom, ami a gépek helyett a kézművesség erényeit hirdette. Elsődleges volt számukra a természetes, hagyományos anyagok és kézművestechnikák használata, a tárgy formájának kialakításakor az

anyag tulajdonságainak figyelembevétele és annak jellege szerinti formaalakítás (Miller, 2004, Duncan, 2006, Keserü, 2009, Pál – László, 2012, Baldavári, 2025).

A szecessziós építészet fő képviselői: a magyar Lechner Ödön, a katalán Antoni Gaudi, a német Peter Behrens, a belga Henry van de Velde, a francia Hector Guimard, az osztrák Otto Wagner és Josef Hoffmann, az angol Charles Rennie Mackintosh, a belga Victor Horta, a német Joseph Maria Olbrich. A szecesszió festészete századvégi, átmeneti jelenség, képviselői többek között: Egon Schiele, Gustav Klimt, Ferdinand Hodler, Edvard Munch. A magyarországi szecessziós festészet egyik központja a gödöllői művésztelep, mindazonáltal Rippl-Rónai József, Gulácsy Lajos, Beck Ö. Fülöp, Körösfői-Kriesch Aladár képei is mutattak szecessziós vonásokat. Az iparművészet területén kiemelendő Kozma Lajos bútortervező és grafikus, Róth Miksa üvegfestő és mozaikművész korai munkássága, továbbá Thék Endre asztalosmester, Jungfer Gyula lakatosmester, valamint Zsolnay Vilmos keramikus és a Zsolnay-gyár tevékenysége (Gellér, 2004).

A magyarországi építészetben a szecesszió jegyei az 1890-es években tűntek fel először, és a századfordulós fénykort követően az 1910-es évek végére, az első világháborúval a korszaka lezártnak tekinthető. A vasútépítés és a főváros gyors fejlődése, valamint a polgármesterek tevékenysége révén Magyarországon is az érdeklődés középpontjába került a városépítészet kérdése, majd az 1890-es években a Millennium fejlesztési és kiállítási feladatai, a párizsi világkiállításokon való részvétel, illetve a 20. század elején az új szerkezeti anyagok (így a vasbeton) és a népművészeti értékek felhasználásából eredő megújulás lehetősége (Gellér, 2004, Vámosy, 2016, Keserü, 2017).

A mozgalom legfontosabb hazai mestere Lechner Ödön volt. Az általa, valamint követői és tanítványai által művelt magyar szecesszió mellett, azzal részben párhuzamosan, a stílusnak többféle irányzata létezett: egyes hazai épületeken megfigyelhető a francia és a belga Art Nouveau, a német Jugendstil, a bécsi kortársak, vagy épp a korabeli skandináv és angol építészet hatása. Lechner elméleti és gyakorlati munkássága a korszak több építésze, így Lajta Béla, vagy a Fialatok csoportjának egyik fontos alakja, Kós Károly számára is kiindulópontot jelentett (Gall, 2002, Sisa, 2014, Vámosy, 2016, Szecessziós építészet Magyarországon).

Lechner Ödön, a magyar szecessziós építészet megteremtője több mint negyven műemléképületet hagyott ránk szerte az országban és a környező országokban is. A legjelentősebb öt szecessziós épülete 2008 óta szerepel az UNESCO hivatalos világörökségi várományos helyszíneinek listáján. A jelölés Lechner Ödön érett korszakának fő műveit tartalmazza, ezek az épületek: a kecskeméti Városháza, az Iparművészeti Múzeum, a kőbányai Szent László plébániatemplom, a Magyar Földtani Intézet és a Postatakarékpénztár épülete (Sisa, 2014, Brunner–Csáki, 2022, Lechner Ödön művei. Lechner Nonprofit Kft, Építési és Közlekedési Minisztérium).

A Kárpát-medence magyar szecessziós építészetének gazdagságát és e témakör vizsgálatát alátámasztja az is, hogy több Kárpát-medencei magyar város, köztük Budapest, Szeged, Nagyvárad, Szabadka tagja az 1999-ben megalakult *Szecessziós Városok Hálózatának* (Réseau Art Nouveau Network), holott ide a világon mindössze 28 város kapott meghívást eddig. A szervezetnek olyan városok is a tagjai, mint például Bécs, Párizs, Brüsszel, Barcelona, Helsinki, Ljubljana, Palermo, Havanna, Riga. Az említett városok mind gazdag szecessziós örökséggel

rendelkeznek. A szecessziós városok közötti együttműködések középpontjában áll a szecessziós stílus kutatása, valamint a kapcsolódó művészeti emlékek megőrzése és az ismeretközlés. A szecesszió világnapját magyar kezdeményezésre 2013 óta ünneplik a szervezet tagországokban minden év júniusában. Ezen a napon múzeumi és városi sétákkal, tárlatvezetésekkel és előadásokkal várják a stílus iránt érdeklődőket (Réseau Art Nouveau Network).

2013-ban Európa Nostra-díjjal értékelték a hálózat együttműködését és 2014-ben megkapták az Európa Tanács Kulturális Útvonalak címét. A barcelonai központú *Európai Szecessziós Útvonal* (Art Nouveau European Route) azoknak a városi önkormányzatoknak és nonprofit intézményeknek a szövetsége, amelyek elkötelezettek a szecessziós örökség nemzetközi népszerűsítése és védelme mellett. A kezdeményezés arra is törekszik, hogy tagjai megoszthassák egymással a műemlékek helyreállításával kapcsolatos tapasztalataikat, a közönség figyelemfelkeltő programokat kaphasson és javaslatot dolgozzon ki a fenntartható turizmus fejlesztésére is (Réseau Art Nouveau Network. Cultural Routes of the Council of Europe).

Budapest, Nagyvárad és Szabadka az előbb említett kitüntetett tagságokon kívül szecessziós értékeinek köszönhetően felkerült az Európa Tanács listájára a tíz legszebb európai szecessziós város közé. Budapest az első, Nagyvárad a második, Szabadka a hatodik helyen szerepel a brüsszeli European Best Destinations *Best Art Nouveau Destinations in Europe* TOP10 szecessziós város rangsorát tartalmazó listáján. A 2023-ban készült lista azokat a városokat nevezi meg, ahol a szecessziós építészet legszebb példái találhatóak (European Best Destinations Best Art Nouveau Destinations in Europe).

A turisztikai termékformák között az építészeti turizmus egyelőre egy niche kulturális turisztikai termék, ahol a látogatók fő motivációja az épületek és egyéb építészeti alkotások megtekintése, és a desztináció építészeti értékei kulcsfontosságúak az emlékezetes turisztikai élmény megteremtésében. Bár az építészeti séták elsősorban a céltudatos kulturális turistákat vonzzák, egy desztináció épített öröksége hatással van az általános látogatói élményre is. A vonzó narratívákat alkalmazó marketingkommunikáció felhívhatja a figyelmet és az érdeklődést a látogatott desztináció szecessziós öröksége iránt. A desztináció marketing szervezetek kulcsszerepet játszanak a szecessziós örökség turisztikai látványosságként való népszerűsítésében. Míg a speciális érdeklődésű látogatók a kifejezetten számukra létrehozott niche szolgáltatásokat keresik, a legtöbb városnéző turista általában csak akkor fedez fel bizonyos témákat a tartózkodása során, ha az kötelezően megtekintendő látnivalóként jelenik meg, vagy egyértelműen szerepel a desztináció márkájában szlogenként vagy logóként (Michalkó, 2005, Ockman–Salomon, 2005, De Ridder–Vanneste, 2020, Papp-Váry et al., 2020, Rátz, 2017, 2022).

1.1. A kutatás célja és módszerei

A kutatás célja annak feltárása volt, hogy a szecessziós stílus milyen helyet foglal el a Kárpát-medence építészeti örökségében, milyen hatással volt a településekre a múltban és milyen mértékben alakítja azt napjainkban. Vizsgáltuk a települések szecessziós épületeinek állapotát, tulajdonosi viszonyait, valamint a fenntartásukért felelős intézmények és szervezetek tevékenységét.

Eleméztük továbbá, miként történik a szecessziós épületek turisztikai hasznosítása, és ezek az épületek hogyan gazdagítják a városok kulturális és közösségi életét. Felmértük a települések hazai és nemzetközi szecessziós együttműködésekben, hálózatokban és szakmai szervezetekben való részvételét. Emellett azt is vizsgáltuk, hogy a szecessziós épületek szerepelnek-e a települési, vármegyei, országos vagy határon túli magyar értéktárakban. A kutatás részletes áttekintést ad a vizsgált Kárpát-medencei magyar települések szecessziós építészeti örökségéről, valamint annak turisztikai értékéről.

A tanulmányban *szakirodalmi feltárást végeztünk a Kárpát-medence magyar szecessziós értékeiről*. A sokaságból a teljesség igénye nélkül kiemeltünk jelentős szecessziós örökséggel bíró Kárpát-medencei magyar településeket – nevezetesen Budapestet, Szegedet, Kecskemétet, Pécsét, Szabadkát, Nagyváradot és Marosvásárhelyt – és bemutattuk ezen városok szecessziós örökségét: a középületeket, oktatási intézményeket, fürdőket és szállodákat, lakóházakat, kereskedelmi és szolgáltatóépületeket, valamint a szecessziós egyházi épületeket.

A szakirodalmi vizsgálaton kívül kilenc interjúalannyal készült félig-strukturált interjúk válaszait használtuk fel. Az interjúalanyok Budapest, Szeged, Kecskemét, Pécs, Szabadka, Nagyvárad és Marosvásárhely szecessziós örökségéről adtak átfogó képet.

Az interjúalanyok között volt az Iparművészeti Múzeum Könyvtár és Adattár főosztályvezetője; a Szeged és Térsége Turisztikai Nonprofit Kft. ügyvezetője; a Szeged Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal Fejlesztési Iroda Városrendezési Osztályának főépítésze; a Kecskeméti Katona József Múzeum Képzőművészeti Osztályának vezetője; a Kecskemét Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala Humánszolgáltatási Iroda Közösségi Kapcsolatok Osztálya vezetője; a Baranya Vármegyei Kormányhivatal Állami Főépítészeti Iroda műemléki referense; a Szabadkai Városi Múzeum megbízott igazgatója; a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság elnöke; a marosvásárhelyi Visit Mures ügyvezető igazgatója.

A fenti kutatási célokat vizsgálандó, a primer kutatás során az alábbi kérdésekre kerestük a választ.

- Melyek a helybeliek által legismertebb szecessziós épületek az ön településén?
- Melyek a turisták által leglátogatottabb szecessziós épületek az ön településén?
- Mely építészeti tevékenysége dominál a település szecessziós épített örökségén belül? Külön, sajátos értéként tekintenek-e ezen építészeti hagyatékára?
- Mennyire határozta meg a múltban és mennyire határozza meg napjainkban a szecesszió a településképet?
- Milyen mértékben hatott a település szecessziós épített öröksége a településfejlesztésre az elmúlt tíz évben?
- Hogyan jellemezné a település szecessziós épületeinek tulajdonviszonyait? Ez mennyiben jelent előnyt vagy hátrányt az épületek hasznosítása, infrastrukturális fejlesztése, a hazai és a nemzetközi szervezeti együttműködések kialakítása során?
- Milyen a településen található szecessziós épületek állaga? Milyen megőrzési vagy restaurálási kihívásokkal kell szembenéznie? Hogyan látja a szecessziós épületek

- védelmét és karbantartását a településén? Mi a helyzet a szecessziós épületek újjáépítésével a településén?
- Hogyan valósult meg a település szecessziós épületeinek (turisztikai) hasznosítása az elmúlt tíz évben?
- A település és az épületek marketing tevékenysége során mely célcsoportokat próbálnak elérni és milyen eszközökkel?
- Melyek a település szecessziós épületeinek hasznosítását leginkább befolyásoló szervezetek és intézmények? E szervezetek tevékenységében mit emelne ki leginkább? Ezek a tevékenységek mely területeken (épületek állapota, hasznosítása, infrastruktúrafejlesztés, termékfejlesztés, kommunikáció, értékesítés, közösségépítés, rendezvényszervezés stb.) eredményeztek változást az elmúlt tíz évben?
- Települési összefogás keretében milyen típusú fejlesztések és együttműködések valósultak meg a szecesszióhoz kapcsolódó örökséghelyszíneken, épületekben az elmúlt tíz évben? Ezek a fejlesztések milyen forrásból, milyen eredményekkel, mely szervezetek gesztorálásával valósultak meg? Hogyan értékelné ezek hatását, milyen hozadéka volt ezeknek a fejlesztéseknek?
- Mely hazai és nemzetközi szecessziós együttműködéseknek, hálózatoknak, szervezeteknek tagja a település? Amennyiben tagjai ilyen típusú hálózatoknak, milyen módon, formában működnek együtt az ezekben a szervezetekben tagsággal rendelkező városok, szervezetek?
- Részt képezik-e a település szecessziós épületei a települési/vármegyei/magyar/külhoni magyar értéktárnak? Mely épületek nevezhetők meg és mely kategóriába sorolhatók? Milyen előnyökkel jár, illetve milyen kötelezettséget, feladatot ró ez a tagság az adott örökségértéket működtető szervezetre?

2. KIEMELKEDŐ KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR SZECESSZIÓS VÁROSOK

A magyarországi szecessziós építészet az Osztrák–Magyar Monarchia részét képező Magyar Királyságban a 19–20. század fordulóján a szecessziós művészethez kötődő, elsősorban magyar építészek által művelt, többféle művészeti és stílusirányzatból összeálló épített örökséget jelenti (Gerle et al., 1990, Déry–Merényi, 2020, Szecessziós építészet Magyarországon).

A századforduló művészete nem csak az új stílus melegágya volt, de gyökeresen új típusú művészet táptalaja is. Az alkotófolyamat újszerűsége a képző- és iparművészetben és az építészetben is megmutatkozott. A szecesszió a 19–20. század fordulójának rövid életű, ám felszabadult irányzata Európa-szerte, így az akkori Magyarországon is rányomta bélyegét a modern művészet minden területére. A nemzetközi stílusjegyeket hordozó historizáló és eklektikus irányzatok helyett – más művészeti ágakhoz hasonlóan – az építészek is arra törekedtek, hogy nemzeti stílust, egyedien magyar építészetet hozzanak létre, amely ugyanakkor a modern élet lendületét is kifejezi. Ehhez elsősorban a nemzeti hagyományokból és a népművészetből merítettek ihletet (Fucskár–Fucskár, 2021, Brunner, 2023, Baldavári, 2025). Az új stílus építészeti emellett szívesen éltek a korszerű vas-, üveg- és kerámiagyártás anyagaival. A vas képlékenységét a természeti ornamentika céljaira használták, ennek mintáival ellensúlyozták a kő tömörségét. Az üveg sík felülete teret adott a vonal, a fény és a színek játékának, a plasztikusan formálható és változatos színekben gyártható kerámia egyaránt különleges arculatot adott az épületek külsejének és belső tereinek (Fucskár–Fucskár, 2021).

Budapest európai összehasonlításban is gazdag szecessziós műemlékekben, a város szecessziós állománya ezres nagyságrendű. Itt található Lechner Ödön legnevezetesebb munkái: az Iparművészeti Múzeum, a Magyar Földtani Intézet székháza és a Postatakarékpénztár. A korszakra jellemző módon kiváló minőségű anyagokból, összművészeti alkotásként megformált épületek továbbá a Gresham-palota, az egykori Parisiana Mulató, a Zeneakadémia, a Gellért Szálloda és Gyógyfürdő (Moravánszky, 1988, 1998, Gerle et al., 1990, Sisa–Wiebenson, 1998, Gellér, 2004, Kovács–Batár, 2012, Sisa, 2014, Kovács, 2021, Rákos et al., 2021, Brunner–Csáki, 2022, Budapest építésze. Térkép és szecessziós építészeti kalauz 1896–1914., 2012).

Magyarországon a szecessziót elsősorban *Lechner Ödön* (1845–1914) nevével kapcsolják össze. Ő a legismertebb, legnagyobb hatású szecessziós építészünk, egyúttal a mozgalom magyaros irányzatának kezdeményezője. Historizáló tanultságú építészként a francia kora reneszánsz, a magyar népi díszítőművészet, valamint a közel-keleti és indiai architektúra elemeinek ötvözésével hozott létre sajátos formanyelvet. Az előregyártás és a kerámia építészeti alkalmazásának úttörője volt. Bár komolyabb állami elismerést és katedrát nem kapott életében, nagy hatást gyakorolt a korszak építészetére, elsősorban a fiatal pályakezdőkre. Tanítványai, követői közé sorolható Lajta Béla, Jakab Dezső, Komor Marcell, Málnai Béla, Kőrössy Albert Kálmán, Raichle J. Ferenc, Magyar Ede (Vámos, 1970, Bakonyi, 1989, Várallyay, 2010, Gerle–Csáki, 2013, Sisa, 2014, Brunner–Csáki, 2022, Brunner–Keserü, 2023, Csáki, 2024, Baldavári,

2018, 2021, 2025, Lechner Ödön és a népies szecesszió megosztó története, Szecessziós építészet Magyarországon).

Lechner Ödön tevékenységének hatása volt az, hogy egyidejűleg számolta fel az eklektikus törekvéseket és tette népszerűvé a szecessziót mint nemzeti stílust. Követői egész Magyarországon voltak. A Lechner-iskola a Felvidéktől a Bácskáiig és Erdélyig több középületet hagyott maga után. Ekkor épült például szecessziós stílusban a kiskunfélegyházi, a szabadkai és a marosvásárhelyi városháza. Az úri középosztály körében divattá vált a szecesszió, ennek hatására a mezővárosokban élő tehetősebb polgárság igyekezte utánozni őket. Temesváron, Marosvásárhelyen, Kiskunfélegyházán, Kecskeméten, Tiszakécskén, Kiskunhalason több szecessziós lakóházat találunk (Gellér, 2004, Bede, 2012).

A szecesszió időszakában több ezer épületet emeltek az akkori Magyarország területén és sok közülük komoly művészeti értéket képvisel. A következőkben kiemeltünk a szecessziós építészet szempontjából nyolc jellegzetes települést (Budapest, Szeged, Kecskemét, Pécs, Szabadka, Palics, Nagyvárad, Marosvásárhely) az akkori Magyarország területéről, melyek szecessziós épületei ráirányítják a figyelmet a magyar szecessziós építészet gazdagságára (Bede, 2012, Tózsér 2019, 2020, 2021).

A települések értékeinek bemutatása során igyekeztünk minél több építész munkájára rámutatni. A nevesebb művészek több munkával képviseltetik magukat a tanulmányban is, de olyanok munkáira is felhívtuk a figyelmet, akik országos ismertségre ugyan nem tettek szert, azonban a városuk építészeti arculatát befolyásolták. Harmadszor igyekeztünk minél többféle épületre rámutatni, jelezvén, hogy a szecesszió nemcsak városházák, paloták és szakrális építmények stílusa volt, hanem épült szecessziós lakóház, víztorony, szecessziós virágbolt is.

2.1. Budapest szecessziós építésze

Budapest historizáló város: a történeti épületállományának túlnyomó része 1867–1900 között épült fel. A budapesti szecesszió építésze az 1890-es évek végén és az 1910-es évek elején alakult ki és a magyar építészeti örökség egyik meghatározó stílusává vált. A szecesszió, mint művészeti irányzat, a modernizáció és az ipari forradalom hatására jött létre és a történelmi formákat, díszítéseket ötvözte a modern, funkcionalista megoldásokkal. A budapesti szecesszió építésze különösen gazdag és számos ikonikus épületet tartalmaz, amelyek hatással voltak a város arculatának kialakulására a 20. század elején (Kovács–Batár, 2012, Lechner Ödön művei).

A szecessziós stílusú épületek egyfajta városépítészeti innovációt képviseltek, amelyek egyesítették a funkcionális igényeket a művészeti értékekkel. Az épületek díszítései különböző művészeti áramlatokat ötvöznek, például organikus formákat, geometrikus mintákat, üvegmunkákat és a kerámia alkalmazását. A szecesszióval kapcsolatos városi fejlesztések közé tartoznak a Nagykörút körüli épületek, az Andrassy út és a Belváros szecessziós stílusú lakóházai, üzletei és palotái. A szecesszió mint stílus nemcsak építészeti szinten formálta Budapestet, hanem hatással volt a város művészeti és társadalmi életére is. A szecessziós épületek nemcsak a gazdag polgári osztály igényeit szolgálták, hanem a modernitás iránti vágyat is tükrözték. Otthonosság, célszerűség és reprezentáció egyszerre jellemezték tehát a kor budapesti építészetét (Gerle–Lugosi, 1999; Bede, 2012; Kovács–Batár, 2012; Lechner Ödön művei).

Lechner Ödön, a magyar szecesszió alapító alakja, legnagyobb mestere, a munkáiban ötvözte a tradicionális magyar népi motívumokat a modern szecessziós formákkal. Autonóm, premodern építészetét Budapesten a legjobban az Iparművészeti Múzeum (IX. Üllői út 33-37.), a Magyar Állami Földtani Intézet (XIV. Stefánia út 14.) és a Postatakarékpénztár (V. Hold utca 4.) épületével reprezentálhatjuk (Kovács–Batár, 2012, Sisa, 2014, Vámosy, 2016, Brunner–Csáki, 2022, Brunner–Keserü, 2023, Budapest építésze. Térkép és szecessziós építészeti kalauz 1896–1914., 2012, Lechner Ödön művei).

Ha Magyarországon szecessziós építészeiről beszélünk, az emberek többségének az Iparművészeti Múzeum (1893–1896) jut eszébe. Lechner Ödönnek ez az első, minden elemében szecessziósnak mondható épülete. Az építész a magyarság ázsiai gyökeréig próbált visszanyúlni és a magyar népművészeti motívumokat indiai és perzsa építészeti elemekkel ötvözte. A homlokzatot és a tetőt a Zsolnay-gyár termékeivel burkolták. A kiállítási csarnok fölé boruló fémszerkezet a látszó vastartókkal ugyancsak formabontónak számított (Gerle–Lugosi, 1999, Kovács–Batár, 2012, Sisa, 2014, Brunner – Csáki, 2022, Lechner Ödön művei).

A budapesti Magyar Állami Földtani Intézet (1896–1899) homlokzatainak kialakítása során Lechner Ödön kerülte a történeti stílusok sémáit. A díszítés a magyar népművészetből és a földtan tudományának területéről vette a formáit. A tetőzetet kék színes mázas Zsolnay-kerámia borítja a csúcson látható Glóbuszal. A barlangszerű belső térsorokat hullámos stukkó és cseppköves ornamentika díszíti. A tervezőre az udvari homlokzaton elhelyezett kerámia Lechner-címer emlékeztet (Gerle–Lugosi, 1999, Sisa, 2014, Brunner–Csáki, 2022, Lechner Ödön művei).

Lechner Ödön főműve a Postatakarékpénztár épülete (1899–1901), melynek téralkotásában, kompozíciós kialakításában, díszítésében a lechneri művészet teljes eszköztára megfigyelhető. A díszítések a takarékoskodás szimbólumaitól a népművészeti elemeken át a nagyszentmiklósi kincs motívumáig terjednek (Gerle–Lugosi, 1999, Sisa, 2014, Rákos et al., 2021, Brunner–Csáki, 2022, Lechner Ödön művei).

Az előbbieken részletezett három szecessziós épületen kívül a továbbiakban a teljesség igénye nélkül Budapest más ismertebb szecessziós épületeit is számba vesszük.

2.1.1. A Belváros-Lipótváros szecessziós épületei

A Belváros-Lipótváros már az 1900-as évek fordulóján is a főváros pénzügyi és közigazgatási központja volt. A biztosítók, pénzintézetek palotákat emeltek maguknak: ma is az egykori megbízó igényességére emlékeztet például a Gresham-palota és a már említett Hold utcai Postatakarékpénztár. Az üzletházak, bolthelyiségek jóval érzékenyebben reagálnak az idők változásaira, ennek ellenére a Belvárosban néhány épület ma is őrzi a századfordulós enteriőrt (Kovács–Batár, 2012).

A Lánchíd tengelyére néző, eredetileg luxuslakásoknak szánt Gresham-palota ma a Four Seasons szállodalánc budapesti tagjának ad otthont (Quittner Zsigmond és Vágó József, 1905–1907; V. Széchenyi tér 5.) (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a, Rákos et al., 2021).

A Philanthia virágbolt (V. Váci utca 9.) Európa egyetlen még működő szecessziós virágboltja. Körössy Albert tervezői munkájának eredményeként jött létre 1907-ben (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a, Keserü et al., 2021).

A bécsi Thonet cégnek tervezett Thonet-ház (Lechner Ödön és Pártos Gyula, 1888–1889; V. Váci utca 11/A.) Lechner alakuló szecessziós stílusának előfutára, egyben az üzlet- és lakóházfunkció harmonikus egybeolvasztásának korai példája (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a).

A Bedő Béla gyáros számára Vidor Emil által 1903-ban tervezett lakóház a belga építészet jegyeiről tanúskodik. A földszint helyreállított portáljai mögött ma a Magyar Szecesszió Háza (V. Honvéd utca 3.) néven korabeli bútorokat, műtárgyakat bemutató magángyűjtemény és kávézó található (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a).

A Párisi Udvar (egykori Belvárosi Takarékpénztár, Schmahl Henrik, 1909–1912/13; V. Ferenciek tere 10.) a századforduló egyetlen épen maradt, keleties hangulatú passzázst is magába foglaló bank- és lakóháza (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a).

2.1.2. Az Andrássy út és annak környéke szecessziós épületei

Az Andrássy út és annak környéke a századfordulós Budapest kettősségét képezi le: a felső tízezer társasági életének szinterei mellett, mint a Zeneakadémia vagy a volt Parisiana mulató (ma Újszínház), nemesi villákkal és gazdag vállalkozók palotáival éppúgy találkozunk, mint a hétköznapi egyszerű polgárainak lakóházaival. Ezt mutatták a 19. század végén az Erzsébetváros és a Terézváros gangos bérházai, melyek azoknak a munkásoknak, cselédeknek, mesterembereknek, kiskereskedőknek az otthonai, akik az Andrássy út mindennapjairól gondoskodtak (Kovács–Batár, 2012).

A budapesti szecesszió egyik külső és belső egységben megőrzött épülete a Zeneakadémia (Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Korb Flóris és Girgl Kálmán, 1903–1907; VI. Liszt Ferenc tér 8.). Az előcsarnok, a Körösfői-Kriesch Aladár freskójával díszített hall és a nagyterem tereit márvánnyal, Zsolnay-kerémiával, díszítőfestéssel és a Róth Miksa-féle geometrikus mintázatú ablakokkal borították (Lőrinczi–Raffay Endre, 2007, Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a).

Az üvegtetővel fedett, hatemeletes Párizsi Nagy Áruház (Sziklai Zsigmond, 1909–1911; VI. Andrássy út 39.) a kor neves párizsi áruházainak mintájára épült. Itt már szinte minden vasbetonból készült (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013).

A márványlapokkal borított homlokzat szinte szakrális külsőt kölcsönöz a késői szecessziós volt Parisiana mulatónak (ma Újszínház, VI. Paulay Ede utca 35.), mely Lajta Béla tervezői munkája nyomán 1908–1909-ben jött létre. 1919-től színházként funkcionál az épület (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a).

2.1.3. Az Erzsébetváros szecessziós épületei

A VII. kerületi Erzsébetváros Budapest legkisebb területű, azonban legsűrűbben lakott kerülete, melynek régi pesti zsidónegyedén máig érezni a századforduló hangulatát. Akkoriban ezt a környéket felerésznt zsidó polgárok és kereskedők lakták, saját intézményrendszerrel, imaházakkal és a közösségi élet színtereivel (Kovács–Batár, 2012).

Czigler Győző a historizmus mesterei közé tartozott Budapesten. Őt kérte fel Gozsdu Manó hagyatéki alapítványa egy átjáróház építésére a Király és a Dob utcák között. Az 1901–1904. között épült Gozsdu-udvar (VII. Király utca 13.– Dob utca 16.) e nemében Budapest legnagyobbja. A felújítása óta vasárnaponként vásárt rendeznek az épület udvarain (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a).

A VII. kerület Kazinczy utca 29–31. szám alatt álló Ortodox Zsinagóga (Löffler Sándor és Löffler Béla, 1912 – 1913.) azt a keleties stílust mutatja, mint ami a Dohány utcai és a Rumbach utcai imaházat jellemzi (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a).

A Hungária fürdő (ma Continental Hotel Zara, Ágoston Emil, 1908–1909; VII. Dohány utca 44.) a társasági élet színtere volt, úszócsarnokkal, gőzfürdővel, mulatóval, színházteremmel. 2010-ben az ide beköltöző szálloda tulajdonosa az épületet felújította (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a).

A Nefelejcs utcai épületet Róth Miksa 1910-ben vásárolta meg, majd családja és műhelye beköltöztetése előtt Petz Samu tervei alapján némileg átépíttette. Az 1980-as években Róth Miksa gyerekei apjuk hagyatékát Erzsébetvárosnak ajánlották fel, lehetővé téve, hogy egykori otthonukból megnyíljon a Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény, amely 1999-től fogadja a látogatókat (Balázs, 2006; Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény).

2.1.4. A Józsefváros-Ferencváros szecessziós épületei

A Józsefvárosban jellemzően kiskereskedők és iparosok laktak, az 1840-es években elkészült Nemzeti Múzeum körül pedig a főnemesek palotanegyede alakult ki. A fejlődési folyamatot itt és a szomszédos Ferencvárosban is felgyorsította a Nagykörút megvalósítása, amelyet ugyan 1896-ban, a nagy millenniumi ünnepségekhez kapcsolódóan adtak át, de teljes kiépítése még tíz évig eltartott (Kovács–Batár, 2012).

Az Iparművészeti Múzeum mellett kiemelendő a Palace Szálló (VII. Rákóczi út 43.), amely az 1910-es évek Budapestjének legkorszerűbb szállodája volt, Komor Marcell és Jakab Dezső tervei szerint készült 1910-ben. A magyaros szecesszió egyik utolsó épülete a fővárosban (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a).

2.1.5. A Városliget és a Stefánia út közötti szecessziós épületek

A Városligettől az Állatkerten át a Stefánia útig terjedő szakaszon nagypolgári lakóházak tucatjai épültek a századfordulón. Az utóbbi környék különösen népszerű volt a művészek és az építészek körében: helyüket mára diplomáciai képviseletek foglalták el. A nagypolgári villákon – mint például a Körössy-villa, a Malonyai-villa, a Zala-villa, a Balás-villa – kívül itt

találjuk a Magyar Állami Földtani Intézetet, a Vakok Intézetét, a Körhintát, a Fővárosi Állat- és Növénykert épületeit.

A Vakok Intézete (Baumgarten Sándor és Hercegh Zsigmond, 1899–1904; XIV. Ajtósi Dürer sor 39.) a szecessziós motívumok mellett a keleti építészet hatását is megjelenítő épület. A Nádor termet Magyarország egyik legnagyobb ólmozott és festett üvegablaka díszíti (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a).

A budapesti Vidámpark öt műemlék épülete közül a legidősebb a Körhinta (az építész ismeretlen, 1906; XIV. Állatkerti körút 14–16.), amelynek épülete a bécsi szecesszió jegyeit mutatja. A belsőben az orgona és a fából készült berendezés lovai és hintói is eredetiek. A felújításáért Europa Nostra-díjban részesítették 1997-ben (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a).

Az 1866-ban megnyitott Fővárosi Állat- és Növénykert (Neuschloss-Knüssli Kornél, Kós Károly, Zrumezky Dezső és mások, 1909–1912; XIV. Állatkerti körút 6–12.) legismertebb épületei az 1907 utáni rekonstrukció részeként születtek. A vezető tervező Neuschloss-Knüssli Kornél volt, az ő munkája a jegesmedve szobrokkal díszített, elefántháton álló főbejárat, valamint a keleties stílusú, Zsolnay-kerámiával díszített Elefántház. Az Állatkert műemléki épületeinek zömét Kós Károly és Zrumezky Dezső tervezhették, akiket Neuschloss bízott meg a feladattal. Ma is áll az erdélyi, fiatornyos Fácános, a Madárház, a Majomház, a Norvég-ház, a Rágcsálóház, a Szarvasház. Több elbontott, vagy a háborúban elpusztult épületet eredeti formájukban építették újjá: ilyen a Bölényház, az afrikai építészetet idéző Zsiráfház és a Krokodilház is. Az 1909–1912. között zajlott rekonstrukció további két eleme volt a betonszerkezettel tervezett Nagyszikla és Pálmaház, mindkettő mérnöke Végh Gyula volt (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a).

2.1.6. Újbuda szecessziós épületei

A Szent Gellért tértől a Ménési útig terjedő szakaszon az 1896-ban átadott Szabadság híd, a város harmadik hídja fejlődést indított el a Gellért-hegytől délre fekvő területen. A Szent Gellért téren a Műegyetem legrégebbi épületei állnak a 19. század végétől, míg a Móricz Zsigmond körtér már az 1930-as években épült ki. A Duna-parti sugárutak és utcák is több századfordulós értéket rejtnek, nem kis részben az akkoriban itt letelepedő művészek, építészek emlékét (Kovács–Batár, 2012).

Az itt található Szent Gellért Szálló és Gyógyfürdő (Hegedűs Ármin, Sebestyén Artúr és Sterk Izidor, 1909–1918; XI. Szent Gellért tér 1.) az art deco előfutárának tekinthető. A szállodát és a fürdőt magába foglaló komplexum 1918-ra épült fel, de a fürdő már 1917-ben megnyílt. 1927-ben hullámfürdő, 1934-ben pedig pezsgőfürdő épült és ide költözött a Nemzetközi Balneológiai Társaság. 2024. októberétől zajlik a Hotel Gellért teljes körű felújítása és ezt megelőzően is még látható volt a fürdő épületében a Zsolnay-kerámiával és ólomüveg ablakokkal díszített belső enteriőr (Juhász–Szántó, 1999, Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a, Elindult a Hotel Gellért felújítása, Építészfórum, 2024.).

Az eklektikus és szecessziós jegyeket egyaránt magán viselő Hadik-Ház (az építész ismeretlen, 1910, XI. Bartók Béla út 36.) kultúrtörténeti jelentősége túlmutat építészeti értékein. Éveken keresztül a felső műtermi lakásban alkotott Csontváry Kosztká Tivadar. A földszinten 1910 körül alapított Hadik Kávéház pedig egykor olyan irodalmi nagyságok látogatták, mint Móricz Zsigmond, Déry Tibor, Karinthy Frigyes (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a).

2.1.7. Pest további szecessziós épületei

Itt érdemes szót ejteni a Fiumei úti Nemzeti Sírkertől (volt Kerepesi temető, VIII. Fiumei út 16.), melynek bejáratán át először a Gerle Lajos által tervezett (1904–1908), növényi mintájú mozaikkal díszített kettős árkádsorhoz jutunk. Jellegzetes századfordulós síremlékek, csak néhányat említve: a Márkus Géza és Kallós Ede tervei alapján emelt két sírbolt: Erkel Sándor zeneszerzőé (1904) és Jankó János festőművésze (1905); valamint a Malasik sírbolt (Wachtel Elemér, 1908). A kapuépítményt és a mögötte lévő ravatalozót Lajta Béla tervezte 1908-ban (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a).

A kőbányai Szent László plébániatemplom Lechner Ödön legnevesebb szakrális műve (X. Szent László tér, 1897). A római katolikus templom toronysisakjai sajátos sziluettet adnak az épületnek. Lechner pirogránitból készült, a magyar népművészetből kölcsönzött formákat, illetve sajátos motívumokat alkalmazott, míg a templomtetet Zsolnay-csempével burkolta. Az üvegablakok Róth Miksa műhelyéből származnak (Bede, 2012, Sisa, 2014, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a, Lechner Ödön művei).

Európa egyik legnagyobb, állami kezdeményezésre létesített, 920 lakásos, önellátó munkás- és tisztviselő telepe a Wekerle-telep, ahol négyezer ember lakhatott jó körülmények között (Kós Károly, Zrumetzky Dezső és még tizenhárom építész, 1909–1929; XIX. Kós Károly tér és környéke). Vidékiek jellegét a mai napig megtartotta (Bede, 2012, Kovács–Batár, 2012, Dittrichné, 2013a).

2.2. Szeged szecessziós építésze

Az 1879-es pusztító árvíz után újjáépítették a várost. A századfordulóra az ország második legnépesebb települése lett. Ahogy a franciákat utánzó Pétervárral szemben Moszkva jelentette az igazi orosz kultúrát, úgy a szegediek szerint az igazi, a magyar szellemiségű építészet itt teljesedett ki. A századforduló után „palotás városként” emlegették Szegedet. Ha nevet kellene kiemelni az építészek közül, akkor Magyar Edére esne a választás. Rövid munkásságának döntő része Szegeden látható (Bede, 2012, Gaál, 2016, Brunner–Keserü, 2023).

Magyar Ede kapta a megbízást arra, hogy dr. Goldschmidt György számára egyemeletes bérházat tervezzen. A később Goldschmidt-palotaként ismert épület 1904–1905 között készült el. Formavilága több részletében a bécsi és berlini szecesszió hatását mutatja (Bede, 2012, Nátyi, 2017).

Magyar Ede egy másik megbízás keretében egy, a református templom közvetlen közelébe szánt lakóház, népiskola és parókia terveit is elkészítette. A Református-palota (1910–1912), bár historizáló elemeket is felvonultat, összhatásában mégis a szecesszió jegyeit hordozza (Bede, 2012, Nátyi, 2017, Brunner–Keserü, 2023).

Reök Iván Lajos vízépítő mérnök szintén Magyar Edét kérte fel palotájának megtervezésére (1906–1907). A földszinten üzleteknek is helyet adó Reök-palota az építész főművének számít és sokak szerint Magyarország legszebb szecessziós épülete. Bakonyi Tibor, az életmű kutatója úgy fogalmazott, hogy „kristálytisza stílusjegység uralkodik az épület minden részletén. A homlokzat fehér és a különböző zöld színeinek harmóniáját néhány lila és kék teszi még változatosabbá.” (Bakonyi, 1973: 94.; Bagyinszki–Gerle, 2008; Bede, 2012; Dittrichné, 2013b, Bechtold, 2017, Nátyi, 2017, Brunner–Keserü, 2023).

A „Szeresd felebarátodat ...” bibliai parancs héberül és magyarul olvasható az 1900–1903 között Baumhorn Lipót tervei szerint épült Új Zsinagóga diadalívén. A Roth Manó műhelyében készült üvegablakok és a szimbolikus tartalmú üvegcupola a zsinagóga karakteres elemei. A Bibliához köthető növénymintázatok – szőlő, fügefa – jelképes tartalmakkal bírnak. A több, mint 48 méter magas, ugyanilyen széles épület kifejezi azt a társadalmi rangot, melyet a század végére a szegedi zsidóság felmutatott (Somorjai, 2001, Bagyinszki–Gerle, 2008, Bede, 2012, Bechtold, 2017, Oszkó, 2017, Pacsika, 2018, Brunner–Keserü, 2023, Új Zsinagóga).

Szeged városának polgára volt Gróf Árpád Márton ügyvéd, aki a magas rangjához megfelelő épületet szeretett volna és ennek megtervezéséhez a Szabadkán már bizonyított Raichle József Ferencre esett a választás (1902–1903). A háromemeletes volt Gróf-palota, lakóház épületében Gróf Árpád Márton luxus bérlakásokat terveztetett a szegedi elit számára, de a saját irodája és lakása is itt volt (Bagyinszki–Gerle, 2008, Bede, 2012, Nátyi, 2017).

A szecesszió mindenre hatott, a vidéki lakóháztól a nagyvárosi szállodán át az ipari létesítményekig. Ennek bizonyítéka a szegedi Víztorony (Zielnizski Szilárd, Korb Flóris és Giergl Kálmán, 1903–1904). Az ezer köbméter víz tárolására alkalmas, a Tisza szintjéhez képest 37,35 méter magasságú tartály vasbeton szerkezeten áll, belsejébe csigalépcsőn lehet felmenni (Bede, 2012).

A szecessziós épületek sorát gazdagítja még Szegeden az Izraelita Hitközség Székháza (Baumhorn Lipót, 1901–1903), a volt Deutsch-palota (Lechner Ödön és Erdélyi Mihály, 1900–1901). A volt Beregi-ház (Kótay Pál, 1902–1903), a volt Ungár-Mayer-palota (Magyar Ede, 1910–1911), a volt Wágner-palota (Baumhorn Lipót, 1904–1905), a volt Márer-ház (Tóbiás László és Pick Móric, 1911) (Bede, 2012, Nátyi, 2017, Oszkó, 2017, Brunner–Keserü, 2023).

2.3. Kecskemét szecessziós építésze

Kecskemét városias arculatát a 19-20. század fordulóján nyerte el a városépítő polgármesterek tevékenysége révén, akik felvállalták az akkor még újdonságnak számító és a közvélemény többsége által furcsának, cifrának tartott szecessziós stílusban való építkezést. Ahogyan Kada Elek polgármester nyilatkozott a Városháza átadásakor: „Ez a mi üzenetünk a jövőnek!” Ma is ezekre az épületekre a legbüszkébb a város, emiatt tartják nyilván a szecessziós hagyománnyal rendelkező városok sorában nemzetközi szervezetek, európai szecessziós hálózatok, és így került a Városháza az UNESCO Világörökség Várományosi Listájára is (Székelyné Körösi, 2017, ifj. Gyergyádesz, 2021, Kecskemét város honlapja).

A Szabadság-tér első nagy szecessziós épületeként, Lechner Ödön és Pártos Gyula tervei szerint 1893–1896 között épült a Városháza és ma is változatlanul városházaként működik. A

homlokzat égetett mázas kerámiáin megjelennek a magyar népművészet motívumai. A díszterem freskóit Székely Bertalan készítette. Ezzel az épülettel iskolát teremtettek a tervezők, a későbbi városházák közül több követte a kecskeméti (Bede, 2012, ifj. Gyergyádesz, 2021, ifj. Gyergyádesz, 2023a; b; Brunner, 2023, Brunner–Keserü, 2023, Gulyás, 2023; Kecskemét város honlapja).

A város talán legismertebb, szecessziós épülete az 1902-ben Márkus Géza tervei szerint lechneri és magyaros szellemben épült Cifrapalota, ami ma a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Kecskeméti Képtárának és Kiállító Helyének ad otthont. A tetőzet különböző színű cserepei, a mázas kerámiák alkalmazása, az ablakok kiképezése, a tetőgerinc díszítése mind Lechner Ödön építészetére utalnak. A homlokzatot a virágmintás népi motívumokra emlékeztető, de szín- és formavilágukban azoktól különböző díszítőelemek borítják. A belső díszítések között jellemző a pávamotívum alkalmazása. Márkus Géza műve legutóbb a 2010-es évek végén kapott teljes felújítást (Bródy, 1906, Bede, 2012, Bata, 2017, Bechtold, 2017, ifj. Gyergyádesz, 2019a, b, ifj. Gyergyádesz, 2021, Brunner, 2023, Brunner–Keserü, 2023, Gulyás, 2023).

A szomszédos Széchényi-téren áll a városi iparszervezetek egykori székháza, az Iparos Otthon (Ma Kecskeméti Ifjúsági Otthon), amely 1906–1907-ben épült Komor Marcell és Jakab Dezső tervei alapján (Bede, 2012, ifj. Gyergyádesz, 2021, Brunner, 2023, Brunner–Keserü, 2023, Gulyás, 2023, Kecskemét város honlapja).

A Szabadság-tér legnagyobb épülete az 1911–1913-ban Mende Valér tervei szerint épült Kecskeméti Református Kollégium, melynek falai között ma a Kecskeméti Református Gimnázium működik (Bede, 2012, ifj. Gyergyádesz, 2021, Brunner, 2023, Brunner–Keserü, 2023, Gulyás, 2023, Kecskemét város honlapja).

A református újkollégiummal szemben szinte azonos időben, és szintén Mende Valér tervezésével épült 1910–1911-ben a Luther-palota, az egyházközösség bérháza. A tervező az erdélyi népművészeti hagyományokra támaszkodott (Bede, 2012, ifj. Gyergyádesz, 2021, Brunner, 2023, Brunner–Keserü, 2023, Gulyás, 2023, Kecskemét város honlapja).

Az 1909-ben Iványi Grünwald Béla vezetésével a „Fiatalok” irányzatát képviselő Szivessy Tibor és Jánszky Béla tervei alapján 1910 és 1912 között épült a szecessziós Kecskeméti Művésztelep épületegyüttese, amely ma is alkotóművészek számára ad otthont (Brunner, 2023, Brunner–Keserü, 2023, Kecskemét város honlapja).

További szecessziós épületek Kecskeméten a Katona József Gimnázium épülete (volt Reál-főiskola, Löllbach Kálmán és Zaboreczky Ferenc, 1914), a Sajtóház (volt Ipar Hitelintézet és Népbank, Korb Flóris, 1909–1902), az egykori Úri Kaszinó (Jánszky Béla és Szivessy Tibor, 1911) (Bede, 2012, Dittrichné, 2013b; ifj. Gyergyádesz, 2021, Brunner, 2023, Brunner–Keserü, 2023).

2.4. Pécs szecessziós építésze

Zsolnay Vilmos és az általa alapított Zsolnay gyár neve összeforrt a hazai szecessziós művészettel: színes tetőcserepei, pirogránitból készült külső és belső szobrai, épületdíszei

szinte a stílus hazai védjegyévé váltak és az iparművészet, a használati tárgyak előállítására során is követték a legújabb trendeket. A Zsolnay gyár keleti felében ma is termelés folyik, a nyugati rész szecessziós épületeiből alakították ki a Zsolnay Kulturális Negyed (Bede, 2012, Budai, 2023, Dittrichné, 2013b, Brunner–Keserü, 2023).

Zsolnay Vilmos, a gyáralapító mauzóleumát halála után veje, Sikorski Tádé és fia, Miklós tervezte meg a gyár feletti dombra 1901 és 1913 között (Bede, 2012, Budai, 2023, Dittrichné, 2013b, Brunner–Keserü, 2023).

Pilch Andor neve összeforrt a várossal, az Art Nouveau stílussal, és ő volt a megyeszékhely jelképének számító eozinmázás, ökörfejes Zsolnay Vilmos-emlékkút megalkotója is 1912-ben (Bede, 2012, Budai, 2023, Szigetvári, 2023).

Az 1910-es évek elején Köves Emil tervei alapján szecessziós stílusban jött létre a Bóbita Bábszínház épülete, melynek zöld cserépteteje harmonizál az ablakokat keretező kerámiadíszekkel (Bede, 2012, Szigetvári, 2015, Budai, 2023).

A több mint hétszáz darabos Zsolnay kerámiagyűjtemény Dr. Gyugyi László műgyűjtő gyűjteménye, amely a Sikorski Tádé által tervezett villa épületében látható (Az épület tervezésének évszáma ismeretlen) (Bede, 2012, Szigetvári, 2015, Budai, 2023).

Az országban Pozsony után Pécssett hozták létre az első távbeszélő központot. A Postapalota építésére kiírt pályázatot Balázs Ernő nyerte el, és az épület 1902 és 1904 között az ő elképzelései alapján valósult meg (Bede, 2012; Budai, 2023).

A Hamerli család által alapított régi kesztyűgyár és üzlet helyén 1915-ben nyitotta meg kapuit a Pannónia Grand Hotel, amely Pilch Andor tervei szerint épült fel. Az 1980-as évek végén történt felújítást követően az épület Hotel Palatinus néven nyitott újra (Bede, 2012; Brunner–Keserü, 2023, Budai, 2023, Szigetvári, 2023).

1902-ben, a Széchenyi tér átépítései után Schlauch Imre tervei alapján épült a szecessziós stílusú Nádor Szálló, mely a pécsi vendéglátás egyik centrumává vált (Dittrichné, 2013b, Budai, 2023).

A város első állandó és hazánk hangosfilmek vetítésére tervezett szintén első mozija, az Apolló épülete is gazdag szecessziós motívumokban, bár korai art deco hatások is azonosíthatók rajta. 1913-ban két építész, Sigfrid és Engelt tervei alapján épült meg (Budai, 2023).

Az egykori Pécsi Napló és a Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Részvénytársaság számára Pilch Andor 1906-ban tervezett új székházat. A nyomdaépület a kétezres évekre romos állapotba került, de a homlokzata egy magánvállalkozás jóvoltából autentikusan újjult meg (Bede, 2012, Budai, 2023, Szigetvári, 2023).

A MÁV Igazgatóság épülete (Jeney Ernő, 1914–1917) ötös tagolású, melynek hullámos oromzata a szecessziós stílusú épületek jellemzője (Bede, 2012, Budai, 2023).

További szecessziós épületek Pécssett többek között: az izraelita közösség bérháza (Pilch Andor, 1911), Deutsch Zsigmond ügyvéd lakóháza (Pilch Andor, 1902); lakóházak (Schlauch Imre, 1900–1901), az Erreth-villa (Pilch Andor, 1917), a Bányakapitányság székháza (Medgyaszay

István, 1923), „Isten szemének a háza” (Pilch Andor, 1903) (Bede, 2012, Brunner–Keserü, 2023, Budai, 2023).

2.5. Szabadka szecessziós építésze

A Lechner Ödön ösztönzésére végbemenő szecessziós építészeti törekvések kifejezésre jutottak a vajdasági építészetben is. Az első ilyen jellegű épület éppen a Lechner Ödön és Pártos Gyula terve alapján készült Leovits-palota (1893) volt, ami ugyanolyan stílusban épült, mint az Iparművészeti Múzeum (Duranci, 1983, Ninkov K., 2013, Prčić V., 2017).

Lechner Ödön közvetlen követői valamivel később, a Postatakarékpénztár keletkezésének idején jelentkeztek, amikor már határozottabban kialakultak a formák és a magyar változat díszítőelemei is. Lechner Ödön ugyanis, a magyar néprajz első kutatásaira támaszkodva, ihletét a keleti művészetéből merítette és a felületi díszítéshez hozzáadta egyéni megoldásait. A Lechnert követő építészek között több olyan is volt, aki egyéni jegyekkel gazdagította a stílust. Az 1900 és 1914 közötti időszakban ezek például Jakab Dezső, Komor Marcell, Lajta Béla, Spiegel Frigyes, Magyar Ede. Mindannyian a Vajdaságban jelentkeztek először az alkotásaikkal. Hosszabb-rövidebb ideig valamennyien a tanítójuk módszerei szerint alkottak, azonban kifejezetten célszerű megoldásokra törekedtek. A század első évtizedének a végén a fiatalok új nemzedéke még inkább közeledett a modern, funkcionális építészethez (Duranci, 1983, Ninkov K., 2002, 2013, Klein, 2011, Szigetvári, 2024).

Lechner Ödön közvetlen hatása alatt dolgozott Jakab Dezső és Komor Marcell és az ő terveik szerint épült fel a szabadkai Zsinagóga (1900–1902), ami a kiteljesedett magyar szecessziós építészet előhírnöke volt. A kivitelezés során téglát és festett Zsolnay-cserepeket használtak, az ólomablakok Róth Miksa műhelyében készültek, a padokat népies színekre festették, a kupola belső díszítése népi motívumokat tartalmaz (Duranci, 1983, Bagyinszki–Gerle, 2008, Bede, 2012, Ninkov K., 2002, 2013, Bata, 2017, Prčić V., 2017, Szecessziós építészet. VisitSubotica).

Komor Marcell és Jakab Dezső másik kiemelkedő alkotása a Városháza, melyet 1907-ben terveztek és 1908 és 1910 között épült fel. Ez a városközpont uralkodó épülete, amely a magyaros szecesszió minden elemét felvonultatja. Magán viseli a magyar néprajz jegyeit, de egyben funkcionális épület is. Zsolnay kerámiákkal borított tetőzet, íves oromzatok jellemzik, a homlokzatot vörös, szürke és fehér falsíkok és faragott kőelemek tagolják (Duranci, 1983, Bagyinszki–Gerle, 2008, Bede, 2012, Ninkov K., 2002, 2013, 2017, Prčić V., 2017, Szigetvári, 2024, Szecessziós építészet. VisitSubotica).

Raichle Ferenc teljes életműve néhány dél-magyarországi városra koncentrálódik. A szabadkai tartózkodása alatt tervezte a saját lakóházának szánt Raichle-palotát 1903–1904-ben. A szakirodalom szerint ez az élete főműve. Az épületben 1970-től a Modern Galéria kapott helyet. Az épület jellegzetességei, így a homlokzat középső fülkéje, a Zsolnay kerámiák, a muránói mozaikok, a népi hímzést utánzó mozaikok, a kerámia- és a kovácsoltvas díszítések egymással egységet alkotnak (Duranci, 1983, Bagyinszki–Gerle, 2008, Bede, 2012, Ninkov K., 2002, 2013, Bata, 2017, Prčić V., 2017, Szigetvári, 2024, Szecessziós építészet. VisitSubotica).

Az ugyancsak Raichle Ferenc által 1903–1904-ben tervezett Raichle-bérház talán nem mindenben éri el a Raichle-palota színvonalát, de így is figyelemre méltó. Az építész az emeletre luxuslakást, a földszintre üzleteket tervezett (Bede, 2012).

A Sonnenberg Salamon által építtetett kétemeletes bérház (Sonnenberg-ház) Strassburger Izidor és Gombos Lajos tervei szerint épült 1910-ben. Ma Magyarország Konzulátusa működik az épületben (Bagyinszki–Gerle, 2008, Bede, 2012).

Komor Marcell és Jakab Dezső 1907-ben, a városházával párhuzamosan tervezték meg a jóval kisebb szabadkai Kereskedelmi Bank épületét. A bankon kívül étterem működött itt, az emeleteken pedig lakások voltak (Bagyinszki–Gerle, 2008, Bede, 2012).

A Dömötör-palota tervét 1906-ban a budapesti Vágó fivérektől, Lászlótól és Józseftől, az orvos dr. Miksa Dömötör rendelte meg. A Dömötör-palota egyike volt az első bérházaknak, mely a bécsi szecesszió geometriai elemeit viselte Szabadkán. 2008-ban a palotát felújították és azóta itt található a Szabadkai Városi Múzeum (Ninkov K., 2002, 2013, Prčić V., 2017, Szecessziós építészet. VisitSubotica).

A szecesszió emlékei Szabadkán Leovics Simon palotája (Lechner Ödön és Pártos Gyula, 1893), Roznovszky József palotája (Mačković Titus, 1909), az Osztrák-Magyar Bank Palotája (Raichle Ferenc, 1901). Sztojkovics Dusán Palotája (Kocka Géza, 1907), a Magyar Általános Hitelbank Palotája (Hajós Alfréd, 1911), a Városi Bérpalota (Vadas Pál, é.n.), az Arany Bárány szálloda (Mačković Titus, 1904), a Conen-villa (Raichle Ferenc, 1900) (Ninkov K., 2002, 2013, Prčić V., 2017, Szecessziós építészet. VisitSubotica).

2.6. Nagyvárad szecessziós építésze

A 19. század végének gazdasági fellendülése nagy ütemű építkezést hozott magával. A század második felének eklektikus építkezését a szecesszió rövid korszaka követte Nagyváradon ugyanúgy, mint Erdély többi nagyvárosában. A Monarchia valamennyi városa közül itt alakult ki a legteljesebb, leginkább egységes szecessziós városkép. Nagyvárad – a reneszánsz korszak után – második virágkorát a 20. század elején élte, ekkor születtek a városképet formáló középületek és a helyi ügyvédek, mérnökök, vállalkozók által építtetett szecessziós paloták. A marosvásárhelyi Kultúrpalotát tervező Komor Marcell-Jakab Dezső építészpáros, valamint a Nagyváradon született Vágó fivérek több épülettel járultak hozzá Nagyvárad képéhez, de kiemelendő ifj. Rimanóczy Kálmán neve is (Péter I., 2005, 2011, Bede, 2012, Szecesszió Nagyváradon).

Komor Marcell és Jakab Dezső az első nagyváradai megrendeléseit dr. Adorján Emiltől kapta. A Nagyváradai Napló korabeli írása szerint a felkért építészek „a modern magyar stílusnak hivatott művelői”. A kétemeletes Adorján-házak (1902–1903) saroképülete belső udvarral rendelkező bérház (Bede, 2012: 276, Péter I., 2005, 2011, Szecesszió Nagyváradon).

Az építészpáros az Adorján-házakkal letette a névjegyét a városban, ahogy a Nagyváradai Napló írta: „finom műízlésről tettek tanúságot.” Nem véletlen, hogy Stern Miklós is őket bízta meg, hogy „modern magyar stílusú” kétemeletes bérházat tervezzenek (Stern-palota, Komor Marcell és Jakab Dezső, 1904–1905) (Bede 2012: 278, Péter I., 2005, 2011, Szecesszió Nagyváradon).

Az 1908-ban átadott Fekete Sas szálló, vigadó és üzletház (Komor Marcell és Jakab Dezső, 1907–1908) Nagyvárad egyik szimbóluma. Épületében szálloda, vigadó, üzlethelyiségek, kávéház és étterem is működött. Az épületkomplexum két aszimmetrikus épülettömbből áll, melyeket a főhomlokzat falsíkjától beljebb egy üvegfedésű passzázs köt össze. A passzázs díszítése, a festmények a lechneri szellemű magyar szecessziós díszítőművészetet példázzák. A névadó Fekete Sas ólomüvegfestményt a nagyváradi Neumann Károly készítette 1909-ben (Bede, 2012, Péter I., 2005, 2011, Bihar Megyei Értéktár. Megyei értékek. Nagyváradi Fekete Sas palota, Szecesszió Nagyváradon).

A Darvas–La Roche-ház (Vágó László és Vágó József, 1909–1910) egyik fő vonzereje a homlokzatokat és a főbb belső termeket is díszítő, a növény- és állatvilágból kölcsönzött motívumokkal ellátott üvegmozaikokban rejlik. Átfogó helyreállítási munkálatok nyomán a ház ma Románia első Szecessziós Múzeumának ad otthont. A kiállítás a századvég váradi enteriőrjeit mutatja be, rekonstruálva a város egykori nagypolgári életkörnyezetét (Péter I., 2005, 2011, Pap, 2017, A Darvas–La Roche-ház. Visit Oradea, Ez a múzeum lett Nagyvárad legjövödelmezőbb látnivalója, Turizmus.com, 2024).

A Moskovits-palotát 1904–1905 között építették Moskovits Miksa mérnök megbízásából, ifj. Rimanóczy Kálmán tervei alapján. Homlokzatának jellegzetes zöld színezése könnyen felismerhető arculatot ad az épületnek (Péter I., 2005, 2011, Bede, 2012).

További szecessziós épületek Nagyváradon többek között a Sztarill-palota (Sztarill Ferenc, 1902), a Poynár-ház (Sztarill Ferenc, 1907), a Fuchsl-palota (Bálint Zoltán és Jámbor Lajos, 1902–1903). A Rimanóczy-palota (ifj. Rimanóczy Kálmán, 1905), a Deutsch-palota (Sztarill Ferenc, 1906–1909), az Apolló-palota (ifj. Rimanóczy Kálmán, 1912–1914), az Ullmann-ház (Löbl Ferenc, 1913), a Hotel Astoria (Sztarill Ferenc, 1902) (Péter I., 2005, 2011, Bede, 2012, Szecesszió Nagyváradon).

2.7. Marosvásárhely szecessziós építésze

Több korabeli magyar városról elmondható, hogy a szecesszió városa, azonban Marosvásárhely mindenképpen az. Több mint száz szecessziós középület és lakóház áll itt ma is jó, vagy kevéssé jó állapotban (Bede, 2012, Dittrichné, 2013c).

Komor Marcell és Jakab Dezső egyik legjelentősebb alkotása a város szimbólumaként emlegetett Városháza (1905–1906). Az épület 50 méteres tornyát a Zsolnay-gyárból származó tetőcserepek fedik. Az ablakokat Róth Miksa készítette, többen külön ezek miatt látogatnak vissza a Városházára (Bede, 2012, Dittrichné, 2013c).

A Kultúrpalota (Komor Marcell és Jakab Dezső, 1911–1913) építése kapcsán Dr. Bernády György polgármester kijelentette: „A Közművelődési háznak a magyar történetből és a székely mondákból merített tárgyú képző- és iparművészeti remek kincsházának kell lennie.” (Bede, 2012: 290) Az eredeti tervek szerint a palotába hangversenytermet, fogadásokra szolgáló tükörtermet, kamarazenei termet, mozitermet, valamint néprajzi múzeumot és könyvtárat terveztek. Több funkció is változott az elmúlt száz évben, de az épület legtöbb elemét megőrizve ma is áll. Több ablaka Róth Miksa műhelyéből származik és Körösfői Kriesch Aladár mozaikjai és festményei teszik változatossá a főhomlokzatot és a belső teret. A tetőt

Zsolnay cserepek díszítik. A belső díszítőelemek többsége a székely népművészet motívumait jeleníti meg (Bede, 2012: 290, Dittrichné, 2013c).

A Városháza mögött épült Kereskedelmi és Iparkamara épülete (Torczkai Wigand Ede és Radó Sándor, 1910) a székelyföldi udvarházak formavilágát tükrözi. Az épületen – mint ahogyan Toroczkai Wigand Ede mindegyik épületén – felfedezhető a népi hatás (Bede, 2012, Dittrichné, 2013c).

A szecessziós épületek sorát tovább gyarapítja Marosvásárhelyen a Református főgimnázium (Baumgarten Sándor, 1908–1912) és az erdélyi magyar nyelvű oktatás szimbóluma, a Bolyai Farkas Elméleti Líceum (Baumgarten Sándor, 1908–1909), továbbá a Nyugdíjpalota (Radó Sándor, 1909–1910), a Csonka Villa (ifj. Csiszár Lajos, 1910), a Rendőrség épülete (Keleti Béla, 1912). A Zsinagóga (Jakub Gärtner, 1900), a Mezőgazdasági Iskola (Kós Károly), a Városi Felsőbb Leányiskola épülete, ma a Paiu Ilarian Kollégium (Radó Sándor) (Bede, 2012, Dittrichné, 2013c).

3. A KÁRPÁT-MEDENCEI SZECESSZIÓS ÉPÜLETEK TELEPÜLÉSKÉPBN BETÖLTÖTT SZEREPE

3.1. A lakosság által legismertebb szecessziós épületek

A lakosság körében több városban is jól körvonalazódnak azok a szecessziós épületek, amelyek részét képezik a helyi kulturális emlékezetnek. *A szakértői interjúk alapján feltártuk, mely épületek foglalnak helyet a helyi lakosság tudatában, legyen szó történelmi, kulturális vagy érzelmi kötődésről.*

Budapesten a szecesszió kapcsán legtöbbször az Iparművészeti Múzeumot említették, noha szakmai körökben ez inkább a szecessziós stílus korai előfutárának tekinthető. Lechner Ödön maga is a Postatakarékpénztár épületét tartotta első valódi szecessziós alkotásának. Hasonlóan intenzív érdeklődés övezi a Gellért Gyógyfürdőt is, ez utóbbi mára szinte felzárkózott a Széchenyi Fürdő népszerűségéhez.

Szegeden a Reök-palota és az Új Zsinagóga számítanak a legismertebb szecessziós épületeknek. Ismertségük nemcsak jellegzetes építészeti megjelenésüknek köszönhető, hanem annak is, hogy a felújításokat követően ma kulturális események színhelyeként szolgálnak.

Kecskeméten a Városháza és a Cifrapalota emelkednek ki a város szecessziós örökségéből. A Cifrapalota díszítettsége és népi motívumvilága erősen kötődik a helyi hagyományokhoz, ezáltal mélyen beágyazódott a város identitásába.

Pécs jelképei közé tartozik a Pilch Andor által tervezett Zsolnay-kút, mely nem csupán a város arculatának egyik szimbolikus eleme, hanem a 2010-es Európa Kulturális Fővárosa programsorozat idején országos ismertségre is szert tett. A több mint százéves történelemmel rendelkező Palatinus Szálló szintén ismert a lakosság körében.

Szabadkán a Raichle-palota, a Városháza és a Zsinagóga tekinthetők a legismertebb szecessziós épületeknek a lakosság körében. A Raichle-palota a város egyik emblematikus szimbólumaként gyakran szerepel turisztikai és vizuális kommunikációs anyagokban. A felújított Zsinagóga szintén közösségi helyszín és turisztikai vonzerő lett, amely nemcsak építészeti értékei, hanem kulturális funkciója miatt is népszerű a helyiek körében.

Nagyváradon a legismertebb épület a Fekete Sas palota, amely Erdély legnagyobb szecessziós műemléke. Az utóbbi időszakban a Darvas–La Roche-ház, mint a város szecessziós múzeuma, szintén egyre ismertebbé vált. Figyelmet érdemel a Moszkovits Miksa-palota, amely eredeti, élénk türkiz színével feltűnő látványt nyújt.

Marosvásárhelyen a Városháza és a Kultúrpalota számítanak a város ikonikus épületeinek. A Kultúrpalota ma már nemcsak kulturális intézményként működik, hanem a város közösségi terévé is vált, ahol vásárokat, minifesztiválokat és más rendezvényeket is rendszeresen tartanak. Ez a sokrétű használat szokatlan egy ilyen műemléki jelentőségű épület esetében, mégis azt bizonyítja, hogy a palota megőrizte eredeti közösségi funkcióját, miközben új tartalmakkal bővült.

3.2. A szecessziós épületek hatása a településképre

Az interjúk során arra kerestük a választ, hogy *a szecesszió milyen mértékben formálta a településképet alakulását a múltban, illetve miként járul hozzá napjainkban.* Kértük az interjúalanyokat, hogy *említsenek meg olyan építészeket is, akik munkásságukkal hozzájárultak a település szecessziós építészeti örökségéhez.* Arra is kíváncsiak voltunk, hogy *e művészek tevékenységét a települések sajátos, különleges értéként tartják-e számon.*

3.2.1. A legismertebb szecessziós építészek

Az egyes települések építészei kapcsán megállapítható, hogy Lechner Ödön és Kós Károly mellett mind nagyobb elismerés övezi azokat a Lechner-követő építészeket, akik nemcsak Budapesten, hanem az ország vidéki térségeiben – különösen az Alföldön – és a külhoni magyar területeken alkottak maradandót. Egyre inkább felismerhető az a tendencia is, hogy a szecesszió vidéki elterjedését nagymértékben előmozdították azok a helyi döntéshozók, akik a korszerű városfejlesztés eszközeként tekintettek e modern építészeti irányzatra és lényegesnek tartották, hogy településük arculatának megújulása versenyképes legyen a fővárossal. Ma már széles körben elfogadott nézet, hogy ezek a vidéken tevékenykedő mesterek a magyar szecesszió megkerülhetetlen alakjai, és munkásságuk egyre nagyobb hangsúlyt kap a témával kapcsolatos szakmai párbeszédekben is. Bár az alkotók ismertsége gyakran a kutatás intenzitásától és a helyi narratívák alakulásától függ, a legnevesebb építészek örökségét ma már egyre több város igyekszik tudatosan feltárni és bemutatni – legyen szó emlékművekről, kiadványokról, monográfiákról, tematikus sétákról vagy éppen digitális eszközök (például applikációk, audioguide eszközök) használatáról.

Budapesten a legismertebb szecessziós építészek közé tartozik Lechner Ödön és Kós Károly, akiknek életművét kiterjedt szakirodalom dolgozza fel. Lechner Ödön a magyar szecesszió megteremtője volt, Budapest városképében leginkább az Iparművészeti Múzeum, a Magyar Földtani Intézet és a Postatakarékpénztár épületei képviselik irányzatát. Épületein a keleti ornamentika és a magyar népi motívumok ötvözete figyelhető meg, amelyek a városban karakteres stílusjegyekké váltak. Kós Károly a nemzeti szecesszió képviselőjeként szintén hatással volt Budapest építészeti arculatára. Ő tervezte a Fővárosi Állat- és Növénykert több pavilonját és szerepe volt a Wekerletelep főtér kialakításában, ahol a funkcionalitás és a népi ihletésű formavilág ötvöződött. Ugyanakkor a Lechner-iskola képviselői, mint például Komor Marcell és Jakab Dezső, mára egyre szélesebb körben ismertté váltak. Az ő munkásságuk sem korlátozódott csupán Budapestre: az Alföld városaiban és a külhoni magyar területeken is több épületet hoztak létre.

Szegeden a szecessziós épületek többségét Magyar Ede és Baumhorn Lipót tervezte, ezért munkáik kiemelt figyelmet kapnak a városban. A település szecessziós arculatát Magyar Ede munkássága nagymértékben formálta, ezért külön városi sétákat is szerveznek az általa tervezett épületek bemutatására. Baumhorn Lipót az utóbbi időben szintén nagyobb figyelmet kapott, különösen a „Rediscover” című Duna-projekt kapcsán, amely a zsidó kulturális értékek turisztikai hasznosítására helyezte a hangsúlyt. Ennek részeként kiadványt, sétát és mobil applikációt készítettek az általa tervezett épületekről, mely egy audioguide-dal kísért sétaútvonalat is kínál. Emellett Raichle József Ferenc és Lechner Ödön munkássága is

megjelenik a város szecessziós örökségében, bár kisebb hangsúllyal. Lechner Ödön munkái közül nevezetes a Városháza, illetve a részben hozzá köthető volt Deutsch-palota, ugyanakkor Szegeden ennél több épület nem fűződik a nevéhez. Más építészek művei is megtalálhatók a városban, de általában csak egy-két épület köthető hozzájuk.

Kecskemét szereplője volt a magyar szecesszió kialakulásának, és városának főtere a magyar szecessziós építészet művészettörténeti vizsgálatának helyszínéeként szolgál. A város szecessziós építészeti örökségének képviselői Jászky Béla, Szivessy Tibor, Komor Marcell, Jakab Dezső, Lechner Ödön, Pártos Gyula, Márkus Géza és Mende Valér, akiknek munkássága különböző időszakokban és helyszíneken bontakozott ki. Magyarországon a szecesszió három jellegzetes irányzata alakult ki, melyek mindegyike megjelenik Kecskemét főterén. Az első irányzatot Lechner Ödön képviseli, akinek Városházája a késői historizmus és a szecesszió közötti átmenetet jeleníti meg. Ez az épület a legmagasabb műemléki védeltséget élvezi és a világörökségi cím egyik lehetséges jelöltje. A második irányzatot a Lechneri iskola és követői képviselik, közöttük Komor Marcell és Jakab Dezső is megtalálható. Munkásságuk nemcsak Kecskeméten, hanem más városokban – például Szabadkán, Marosvásárhelyen, Nagyváradon és Aradon – is hatással bírt. Kecskeméten ezen irányzat példái közé tartozik a Komor Marcell és Jakab Dezső tervei alapján készült Ifjúsági Otthon, valamint a Márkus Géza által megalkotott Cifrapalota. Ez a csoport főként a 20. század első évtizedében működött. A harmadik irányt a Kós Károly vezette „Fiatalok” csoportja képviseli. Bár maga Kós Károly nem épített Kecskeméten, szellemisége mégis hatással volt a csoport munkásságára. Tagjai között volt Jászky Béla, Szivessy Tibor és Mende Valér. Az 1911-es kecskeméti földrengés után aktívan részt vettek a város újjáépítésében és munkáikban hangsúlyossá vált a vasbeton alkalmazása. Építészetük a középkori formákhoz, különösen az erdélyi gótikus stílushoz nyúlt vissza, egyszerűbb, visszafogottabb díszítéssel, ugyanakkor megőrizve a magyaros jellegzetességeket.

Pécset az építészek között ki kell emelni Pilch Andor nevét, aki – Gaudíhoz hasonlóan – több stílusban is alkotott: historizáló és szecessziós munkái egyaránt ismertek. Budapesti egyetemi éveit leszámítva szinte egész életét Pécsen töltötte és életművének mintegy 90 százaléka a városhoz kötődik, főként az 1902 és 1935 közötti időszakban. Munkásságát a visszafogott, kifinomult szecessziós stílus határozza meg, ahol inkább a német Jugendstil hatása érvényesül, nem pedig a harsányabb francia Art Nouveau vagy a gaudíi Modernismo. Pilch Andor kétségtelenül arculatformáló építész volt, aki a múlt század első harmadában meghatározó nyomot hagyott Pécs városképén. Mellette érdemes megemlíteni Tichy Ödönt is, aki bár „csupán” építőmesterként indult, Pilch Andor kiváló tanonca és munkatársa volt, később pedig okleveles építészmérnöké vált. A 20. század tízes–húszas éveiben több pécsi épületet alakított át szecessziós stílusban. Bár az elmúlt huszonöt évben országszerte és Pécsen is egyre több szecessziós épület kapott védelmet, Pilch Andor életműve továbbra is felfedezésre vár: munkásságát nem őrzi emléktábla, és bár létezik kulturális értéktár, az nem nyújt teljes képet gazdag hagyatékáról. Ez azért is fontos lenne, mert előfordult már, hogy neves építész munkáját bontották el pusztán az ismeretlensége miatt. Célszerű lenne pontosan feltérképezni és dokumentálni Pilch Andor épületeit és ezek közül minél többet megőrizni, akár helyi védeltség alá helyezve a legjelentősebbeket. A Palatinus Hotel esetében is – amely jelenleg nem védett –

indokolt lenne legalább egy emléktábla elhelyezése, amely feltünteti a tervező nevét. Nem utolsósorban azért, mert az épület a város egyik legjelentősebb szecessziós alkotása.

Szabadkán Komor Marcell és Jakab Dezső építészpáros tiszteletére emlékművet és mellszobrokat állítottak a Városháza előtti parkban. Ők tervezték a Zsinagóga épületét, amely első közös munkájuk volt Szabadkán. Ezt követte a Kereskedelmi Bank, majd a Városháza épülete. 1912-ben, a Városháza avatásával egy időben adták át a palicsi épületegyüttest is – a Víztornyot, a Nagyteraszt és a Női strand épületét –, amelyeket szintén ők terveztek magyar szecessziós stílusban. Így tevékenységük nemcsak Szabadkára, hanem Palicsra is kiterjed. Munkásságukat emlékművek, kiadványok és monográfiák is őrzik. Raichle Ferenc, aki Apatinban született és egy időszakot Szabadkán is töltött, szintén nagyhatású építésznek számít. Munkássága nemcsak a szecessziós építészetre terjedt ki, hanem historizáló alkotásokat is létrehozott. 1904-ben saját szecessziós bérpalotáját, a Raichle-palotát is megalkotta. Szegedi és szabadkai tevékenységét a Műemlékvédelmi Intézet gondozásában megjelent monográfia dolgozta fel. Máskovics Titusz szintén szabadkai születésű építész, aki főként historizáló stílusban alkotott és ő honosította meg a neoreneszánsz stílust a városban. A szecesszió térnyerésével szecessziós épületeket is tervezett, például a Roznofszy-palotát a Strossmayer utcában. Életműve azonban még nem kapott megfelelő figyelmet: nem áll emléktábla róla és monográfia sem készült, ezért munkásságának feldolgozása még várat magára, ami szükséges lenne a város építészeti örökségének teljes körű megértéséhez.

Nagyvárad szecessziós építészeti örökségét alapvetően a Rimanóczy család, apa és fia formálta, akik több mint hetven épület megtervezésével járultak hozzá a városkép kialakulásához. Idősebb Rimanóczy Kálmán főként historizáló és klasszicista stílusban alkotott, míg fia, ifj. Rimanóczy Kálmán a szecesszió és az eklektika jegyében tervezett olyan emblematikus épületeket, mint a Moskovits Miksa-palota vagy a görögkatolikus püspöki palota. Hozzájuk hasonlóan Komor Marcell és Jakab Dezső is hatással voltak a város építészetére: ők hozták el Nagyváradra a Lechner-féle magyaros szecessziót, melynek lenyomatai többek között a Fekete Sas palotán, az Adorján palotákon és a Stern-palotán is fellelhetők. A Vágó testvérek munkássága kevesebb épületben, ám annál karakteresebb alkotásokban nyilvánul meg – legismertebb közülük a Darvas-ház, amely ma szecessziós múzeumként működik. Hozzájuk köthető továbbá az egykori altiszti iskola épülete is, amely ma a Partiumi Keresztény Egyetem székhelyeként funkcionál és szintén megőrizte a korszak építészeti jellegzetességeit. Végül érdemes megemlíteni a nagyváradi származású Sztarill Ferencet is, akinek munkássága több városi épületen is nyomot hagyott. Legismertebb alkotása a Bémer téri Hotel Astoria, az egykori EMKE Szálló, amely a Holnap Irodalmi Társaság egyik helyszíne volt.

Marosvásárhely építészeti arculatának kialakításában meghatározó volt Komor Marcell és Jakab Dezső munkássága, akik többek között a Városházát és a Kultúrpalotát tervezték. A helyi szecessziós stílus fejlődését tovább erősítette Radó Sándor, aki a város főépítésze volt 1905 és 1923 között és hozzájárult több mint húsz szecessziós épület megvalósulásához. A szecessziós építkezések szorosan összekapcsolódnak Bernády György polgármester tevékenységével is, aki 1902 és 1913 között átfogó városfejlesztési programot indított. Ennek keretében megújultak a középületek, kiépült a modern víz- és csatornarendszer, valamint megkezdődött az utak Zsolnay-kerámiával való burkolása. Mindezek mellett több neves építész, mint Teleki Téka,

Toroczkai Wigand Ede, Baumgarten Sándor, Kós Károly és Sándy Gyula munkája is gazdagította Marosvásárhely szecessziós örökségét.

3.2.2. A szecessziós épületek hatása a településképre

A szecesszió alakító tényezője volt a vizsgált városok arculatának és hatása a mai napig érvényesül. A megkérdezett szakemberek egybehangzó véleménye szerint ez az építészeti irányzat nem csupán esztétikai értékkel bír, hanem a helyi identitás, az örökségvédelem és a városmarketing egyik pillérévé vált.

Budapesten a századforduló idején a szecesszió a historizmussal párhuzamosan határozta meg a városképet. Mindkettő gyakran alkalmazta a kupolákat, manzárdtetőket, valamint a rizalitos homlokzatokat, melyek önmagukban is értéket adtak a város képének. Noha a szecessziós bérházak többségét az idők során átfogó átalakítások – például homlokzatomódosítások és emelet-ráépítések – érték, ezek az épületek ma is a városkép központi elemei és továbbra is vonzzák a látogatókat. A fővárosban a szecessziós örökségre irányuló fejlesztések mértéke azonban elmarad a vidéki és határon túli városok megújulási törekvéseihez képest a szakember véleménye szerint.

Szegeden az elmúlt másfél évtized során következetes épületfelújítási program valósult meg, amelynek keretében több szecessziós épület, így például a Reök-palota, az Ungár-Mayer-palota, az Új Zsinagóga és a Szent István-téri Víztorony újult meg. Ezek a felújítások hozzájárultak ahhoz, hogy a város szecessziós öröksége a helyi lakosság és a turisták számára egyaránt láthatóbbá és értékesebbé váljon. A szecessziós örökség ma már több szinten jelen van Szeged életében: megjelenik a helyi turisztikai desztináció menedzsment szervezet munkájában, az Interreg IPA és Duna projektekben, továbbá beépül a városfejlesztési és turisztikai stratégiákba, valamint a marketingkampányokba is. A szecesszió jelenléte a tematikus városi sétákban és a kulturális fesztiválok programjaiban is egyre hangsúlyosabb.

Kecskemét főtere egyedi építészeti és városfejlődési sajátosságokat mutat, mivel a térhez több felekezet temploma kapcsolódik. A főtér mai formája az 1890-es évek közepén alakult ki a Városháza megépítésével, mely a sorra megjelenő szecessziós épületekkel teljesedett ki. Az 1910-es évek elején a templomok és barokk épületek mellett megjelentek a szecessziós épületek is, amelyek az egyházakkal való együttműködés révén a főtér térfalának nagy részét alakították ki. Különlegessé teszi a városképet, hogy több szecessziós épület az egyházak megrendelésére épült, mivel a főtéri telkek nagy része egyházi tulajdonban volt. Így valósult meg például a Luther-udvar vagy a Református Újkollégium. A városban három szecessziós irányzat érvényesül, melyek az egyházak építő tevékenységével együtt egy különleges építészeti együttest alkotnak. A századfordulón a városfejlesztést nem csupán esztétikai vagy reprezentatív szempontok vezették, hanem egyértelműen gazdasági célok. A korszak polgármesterei – Lestár Péter és Kada Elek – a kereskedelem megerősítését tűzték ki célul. Kecskemét kiemelkedett a hazai városok sorából azzal, hogy Pest mellett itt rendeztek évente öt országos vásárt, melyek révén a főtér kereskedelmi csomóponttá vált. Ez a sajátos fejlődési irány elkülöníti Kecskemétet más mezővárosoktól, ahol a mezőgazdaság játszott főszerepet a város alakításában.

Pécs nem olyan értelemben szecessziós város, mint Budapest, Szeged vagy Kecskemét. Kecskemétet Lechner Ödön munkássága, Szegedet pedig az 1879-es nagy árvíz utáni teljes újjáépítés határozta meg. Ennek következtében Szegeden – az akkori divatnak megfelelően – szecessziós paloták sora jellemzi a városképet. Pécsen az elmúlt száz-százhusz évben nem történt a szegedihez hasonló, városszerkezetet alapjaiban átalakító katasztrófa. Bár a város történetében voltak nehéz időszakok, összességében a városkép organikusan fejlődött: a barokkot és a klasszicizmust követően a szecesszió is természetes módon illeszkedett a város arculatába. A város közel harminc jelentős szecessziós épülettel rendelkezik. Ezek közé tartozik a Zsolnay Kulturális Negyed, amely önálló kulturális központként a város szimbóluma. Az 1890-es évektől az 1910-es évekig terjedő időszakban a szecesszió mellett a proto art deco stílusjegyei is megjelentek, ezek a stílusjegyek láthatók például az 1913-ban tervezett Apolló Mozi épületén. Ugyancsak figyelemre méltó a Pilch Andor által 1906-ban tervezett jellegzetes téglaborítású saroképület, a Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Rt. egykori nyomdaépülete. Bár mögötte modern lakópark épült, a műemléki védelem alatt álló épület a restaurálásoknak köszönhetően megőrizte eredeti jellegét. Ezek az épületek, különösen kedvező sarokpozíciójuk révén, szintén hangsúlyos elemei Pécs városképének.

Szabadka városképét is alapvetően formálta a szecessziós építészet és a legjellegzetesebb arculati elemeként jelenik meg napjainkban is. Bár a városban több historizáló stílusú épület található, amelyek közintézményekként működnek – ilyen például a szabadkai gimnázium, a Nemzeti Kaszinó és a bankok –, Szabadkát elsősorban a szecessziós épületek teszik ismertté, melyek magas művészi értéket képviselnek. A historizmus a múlt stílusait ismétli, míg a szecesszió mindig egyedi motívumokat használ, amelyeket helyi mesterek – kovácsok, bútorkészítők, festők – valósítottak meg. Csak hiányzó szakmák esetén vontak be külső mestereket, így a Zsolnay gyár is részesült a szabadkai építkezésekből, hiszen a város nem rendelkezett saját porcelángyárral. A Városháza liftjének kialakításához pedig szegedi ácsmester közreműködésére volt szükség, mivel helyben nem gyártottak liftszerkezeteket. Több mester települt Szabadkára a szecessziós építkezések fellendülése miatt, azonban ma kevés szakember ismeri ezeket a régi mesterségeket, ami nehézséget jelent a műemlékek restaurálásánál. A szecesszió nemcsak művészeti értéket képvisel tehát Szabadkán, hanem a hagyományos mesterségek megőrzésének és megbecsülésének szükségességére is ráirányítja a figyelmet.

Nagyváradon a 20. század elején a szecessziós építészet szintén hatással volt és ma is formálja a város arculatát. Jelenleg 83 szecessziós épület szerepel a városi nyilvántartásban és ez a Kárpát-medencében a legnagyobb ilyen stílusú épületsűrűséget jelenti. Ennek köszönhetően a város utcáin sétálva szinte minden lépésnél találkozhatunk a korszak emlékeivel. A kommunizmus éveiben ez az építészeti örökség háttérbe szorult, részben azért, mert alkotói – többnyire magyar és zsidó építészek – munkássága nem illeszkedett az akkori ideológiai elvárásokba. Ez a tendencia nemcsak Nagyváradon, hanem több más erdélyi városban is megfigyelhető volt. Az elmúlt mintegy húsz évben azonban fordulat következett be. A városvezetés felismerte a szecessziós épületekben rejlő turisztikai és kulturális értéket és ennek nyomán városi finanszírozási program indult. A kezdeményezés évente 2-4 épület homlokzatának felújítását teszi lehetővé, így fokozatosan újul meg a történelmi belváros arculata. A program sikeréhez elengedhetetlen volt, hogy a lakosság is megértse: a felújítás

nemcsak esztétikai, hanem közösségi érdek is, még akkor is, ha annak költségei őket terhelik. A város vállalja a tervek elkészítését, míg a kivitelezés és a költségek fedezése az épülettulajdonosok feladata. Bár a homlokzat felújítása önmagában is nagy anyagi ráfordítást igényel, még nagyobb terhet ró a tulajdonosokra, ha a pince és a padlás helyreállítása is szükségessé válik. Ráadásul minél nagyobb a lakás, annál magasabb a fizetendő összeg a homlokzati arányok alapján. Ezért nem véletlen, hogy ezek a beruházások sok lakó számára éveken át tartó anyagi terhet jelentenek. A szakember ugyanakkor hangsúlyozta: a védett belváros szecessziós és klasszicista homlokzatai nem csupán az egyes tulajdonosokhoz tartoznak, hanem közös értékei a városnak, a helyi közösségnek és a turistáknak egyaránt. Volt már példa arra, hogy egy rossz állapotú épületrész leszakadt és veszélyt jelentett a járóelőkre, ezért elengedhetetlen az épületek biztonságos állapotának megőrzése. Hozzátette, hogy mindezek mellett a legfőbb cél az, hogy ezek a házak szépségükkel hozzájáruljanak Nagyvárad arculatához és jó hírnevéhez.

A 20. század elején *Marosvásárhely* városképét elsősorban az egyszintes házak sora határozta meg. Később azonban elkészült az új Városháza építésének terve, amelyhez elkerülhetetlen volt a régi épületek lebontása, hiszen Bernády György, a város akkori polgármestere (1902–1912) nem a hagyományos városkép megőrzésében, hanem a modernizációban és megújulásban gondolkodott. Ennek eredményeként Marosvásárhely az 1930-as évekig Erdély legdinamikusabban fejlődő városává nőtte ki magát, építészeti fejlődése pedig még Kolozsvárt is megelőzte. Bernády György a rendszerváltás idején, 1926 és 1929 között ismét polgármesterként tevékenykedett, azonban ekkor már nem volt képes maradandó változásokat létrehozni és a város fejlődési folyamatait sem tudta hatékonyan irányítani. Ugyanakkor sikerült maga mellé állítania a zsidó közösséget, amely pénzügyi támogatást nyújtott az építkezésekhez, cserébe pedig területeket kapott saját épületei felépítéséhez. Érdekesség, hogy az 1800-as évek közepéig a zsidókat nem engedték be a városközpontba, csak a külvárosokban élhettek, és csak 1850 után költözhetek be, amikor már hozzájárultak a közjavak fenntartásához.

A mai városkép központi eleme a Kultúrpalota és a Városháza együttese, de a város más részein is több szecessziós épület található. Figyelemre méltó a városközpont közelében Bolyai tér is, ahol a Református Kollégium főépülete, valamint a környezetében álló további hat-hét épület egyaránt a szecesszió stílusjegyeit viseli. Mindkét tér esetében léteznek átalakítási tervek, elsősorban azzal a céllal, hogy az épített örökség értékei jobban érvényesülhessenek. Marosvásárhely egyik visszatérő problémája, hogy a nyári időszakban – amikor a turizmus a legélénkebb – az épületek látványa részben háttérbe szorul a lombkoronák mögött. A sűrű növényzet miatt a szecessziós épületek sok esetben rejtve maradnak a látogatók előtt, így ez a városrész kevésbé ismert, mint azt örökségi jelentősége indokolná.

Jelenleg a főtér átalakítása van napirenden: az a cél, hogy a tér nagy része sétálóövezetté váljon, ezáltal jobban érvényesüljenek az épületek és fejlődjön a város gazdasági, szociális élete. A közlekedés azonban továbbra is problémás, hiszen a főútvonalak a belvároson haladnak át, a körgyűrű megépítése pedig még várat magára. A változás reményét az Európai Unió és az országos helyreállítási terv (PNRR) forrásai jelenthetik, amelyek támogatást nyújthatnak a központi tér és az úthálózat korszerűsítéséhez. A projekt megvalósítására a város saját költségvetéséből nem lenne lehetőség, így különösen lényeges az uniós támogatás elnyerése.

A szakember bízik abban, hogy a városvezetés elszántsága elegendő lesz ahhoz, hogy a tervek megvalósuljanak. Ugyanakkor rámutatott arra is, hogy miközben a város több mint kétszáz szecessziós épülettel büszkélkedhet, jelenleg hiányzik egy átfogó szecessziós építészeti irányvonal vagy stratégia a város fejlesztésében és megőrzésében. Ennek kialakítása szükséges lenne ahhoz, hogy a város szecessziós értékei megfelelő elismerést kapjanak – tette hozzá a szakember.

3.3. A szecessziós épületek állapota

Az interjúalanyoktól megkérdeztük, milyen állapotban vannak a településen található szecessziós épületek, valamint milyen megőrzési és restaurálási kihívásokkal kell szembenéznie a városnak. Emellett érdeklődtünk arról is, hogyan látják a szecessziós épületek védelmét és karbantartását a településen.

A szecessziós épületek megóvása komoly kihívást jelent a városokban, különösen a belső terek esetében. A korábbi, szakszerűtlen átalakítások sok helyen maradandó károkat okoztak, ezért az eredeti enteriőrök gyakran már csak archív fényképekről ismerhetők meg. A helyreállítás nemcsak nagy anyagi forrást, hanem speciális szakértelmet is igényel, miközben sok épület nem áll műemléki védelem alatt, így sorsuk elsősorban a tulajdonosok hozzáállásán múlik.

A rendszeres karbantartás gyakran elmarad, a tulajdonosok pedig sokszor halogatják a teljes felújítást, miközben az épületek állapota folyamatosan romlik. A nagyváradi szakember hozzátette, hogy a karbantartásnak ki kell terjednie a belső falszerkezetekre és udvarokra is, nemcsak a homlokzatokra és tetőkre. A szakember követendő példaként Prágát emelte ki, ahol a belvárosi épületeken úgynevezett kutatókazettákat helyeznek el a vakolat repedéseinél vagy pattogzásánál. Ezek az eszközök azonnal jelzik a hibákat a hatóságoknak, akik gyorsan reagálnak: dokumentálják a problémát, lefotózzák, majd a sérült felületet az eredetihez hasonló festékkel javítják, megelőzve a további károsodást.

Több szakember is lényegesnek tartja, hogy egy-egy épület műemléki státuszt nyerjen el, hiszen ez kötelezné a tulajdonosokat a helyreállítás minőségi és szakszerű elvégzésére. Míg a műemlékvédelem szigorú szabályozást jelent – az épület minden részére kiterjedően –, addig a helyi védettség nagyobb rugalmasságot tesz lehetővé, például a homlokzat megőrzése mellett a belső terek átalakíthatók maradnak. Ez a megoldás különösen előnyös lehet olyan esetekben, amikor a külső megjelenés városképi szempontból értékes, de az épület funkciója vagy belső szerkezete változhat.

A budapesti szakértő rámutatott, hogy a főváros lemarad a településképi arculati kézikönyvek készítésében, míg vidéken ez a tudatosabb helyi értékmegőrzés miatt könnyebben megvalósul. A kézikönyvek célja az építészeti értékek feltérképezése és rendszerezése, például a jellegzetes típusházak és egyedi épületek azonosítása, ami hosszú távon segítheti az örökség megővését.

A válaszadók hangsúlyozták, hogy a felújítások komoly szakértelmet igényelnek, miközben egyre nagyobb kihívást jelent a megfelelő szakemberek hiánya. Összességében azonban a legnagyobb probléma az anyagi források hiánya, ami akadályozza a szecessziós épületek megfelelő megőrzését és helyreállítását.

Ezt a hiányosságot a budapesti szakember többek között egy országos, állami támogatással létrehozott „A Szecesszió Éve” programmal kívánna kezelni, amely nemcsak a stílus népszerűsítését szolgálná, hanem a felújítások és az épületek újrashasznosításának támogatását is biztosítaná. Indokolt lenne továbbá egy átfogó stratégia kialakítása, amely felméri a veszélyeztetett épületeket, ütemtervet dolgoz ki a megóvásukra, és ösztönzi a tulajdonosok, a szakemberek és a hatóságok együttműködését. Ezzel párhuzamosan nagy szükség lenne civil kezdeményezésekre, például olyan alapítványokra, amelyek átfogó programokat indítanak a bérházak megóvására.

Ezzel párhuzamosan ugyanakkor a válaszadók hangsúlyozták, hogy a városok többségében már sikeresen megvalósultak felújítások, amelyek a tudatos örökségvédelem és a szakértelem eredményességét tükrözik. Ezek a felújítások nemcsak az épületek állapotát javították, hanem hozzájárultak az adott városok kulturális és turisztikai vonzerejének növeléséhez, valamint a lakosság identitásának erősödéséhez, ami elengedhetetlen a szecessziós örökség hosszú távú megőrzéséhez. A szecessziós épületek felújítását jellemzően állami, uniós, önkormányzati és magánforrások bevonásával végezték el.

Budapesten a szakember a Postapalotát emelte ki példaként, amelynek felújítását alapos kutatások és megfelelő anyagi háttér tette lehetővé. Megújult továbbá a Zeneakadémia, a Párisi Udvar, a Postatakarékpénztár, a Magyar Szecesszió Háza, a Drechsler-palota és a Körössy-villa, miközben a Gellért Szálló és Gyógyfürdő rekonstrukciója jelenleg is zajlik.

Szegeden a Reök-palota, a Víztorony, az Ungár-Mayer-palota és a Baumhorn-épületek gondos helyreállítása bizonyítja az elkötelezett szakmai munkát.

Kecskeméten a Városháza rekonstrukciója példaként rámutat a korszerű hasznosítás fontosságára, miközben a Népbank épületeinek külső felújítása is eredményesnek mondható.

Pécsen előrelépések történtek a Zsolnay Kulturális Negyed létrejöttével és több épület felújításával az elmúlt húsz évben, ugyanakkor indokolt lenne további épületek védettségének biztosítása a szakember véleménye szerint. A Pilch Andor által tervezett épületek, például a Palatinus Hotel, a Postapalota, a Pécsi Napló és Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Rt. épülete, a Gyermekgyógyászati Klinika és Pilch Andor Fürdő utcai lakóháza részben vagy teljes egészében megújultak, vagy folyamatban van a felújításuk.

Szabadkán szintén több szecessziós épületet – köztük a Raichle-palota, a Szabadkai Városi Múzeumot magában foglaló Dömötör Miksa-palota, a Zsinagóga és a Városháza – többször felújítottak, erősítve ezzel a város kulturális identitását.

Nagyváradon továbbra is a teljes felújításokra koncentrálnak, amint azt a Fekete Sas Palota, a Darvas–La Roche ház és a görög katolikus püspöki palota példája is szemlélteti. Ugyanakkor a rendszeres karbantartás háttérbe szorul, pedig ez akár tizenöt-húsz évvel is meghosszabbíthatná az épületek élettartamát.

Marosvásárhelyen a Kultúrpalota közel teljes körű felújítása, valamint a Marosvásárhelyi Református Kollégium minőségi rekonstrukciója is előrelépést jelent az örökségvédelemben.

Az előbbi pozitív példák ellenére számos épület felújításra szorul, állaguk megóvása és megújítása elengedhetetlen.

Budapesten ilyen példák közé tartozik a bérházak jelentős részének, valamint az Iparművészeti Múzeumnak az elhúzódó rekonstrukciója. Utóbbi esetében a beavatkozás különösen sürgető, mivel az épület UNESCO világörökségi várományos helyszíneként kiemelkedő kulturális jelentőséggel bír, miközben az állapota az idő múlásával folyamatosan romlik. Hasonló helyzet tapasztalható Szegeden a Gróf-palota esetében is.

Kecskeméten a Cifrapalota helyzete adhat okot aggodalomra a szakember elmondása szerint: noha a teljes körű felújítás már régóta tervben szerepel, eddig csak részleges beavatkozások történtek. Az épület eredeti megjelenését az elmúlt évtizedek átalakításai módosították, a belső tereinek állapota pedig napjainkra érezhetően romlott. A homlokzat díszítőelemeit – köztük a majolika- és pirogránitmezőket – ideiglenesen eltávolították, az ablakok elhasználódtak és a vakolat is károkat szenvedett. A teljes rekonstrukció költsége meghaladja az egymilliárd forintot, a munkálatok megkezdése pedig legkorábban 2027-ben várható. A város talajadottságai tovább nehezítik a helyzetet: a mocsaras, homokos talaj és a talajvízrendszer miatt az épületek folyamatos süllyedéssel küzdenek, a Cifrapalota alatt működő bűvárszivattyú éjjel-nappal dolgozik a víz elvezetésén. Emellett a térség bármikor érintett lehet földrengésben, ami szintén veszélyezteti a földémszerkezet nélküli palotát – tette hozzá a kecskeméti szakember.

Szabadkán a város belső, kisebb utcáiban található értékes szecessziós épületek és díszítőmotívumok szintén veszélyben vannak: állapotuk az anyagi források és támogatások hiánya miatt folyamatosan romlik és a szigorú műemlékvédelmi előírások tovább nehezítik a felújításokat. Ennek következtében sok esetben elmaradnak a szükséges munkálatok, ami a fokozatos pusztuláshoz vezet, így mielőbbi megoldásra van szükség.

3.3.1. Felújított szecessziós épületek

A szakemberek választ adtak arra a kérdésre, hogy a települési összefogás keretében az elmúlt húsz év során milyen típusú fejlesztések és együttműködések valósultak meg a szecesszióhoz kapcsolódó örökséghelyszíneken és épületekben. Értékeltek továbbá e fejlesztések határfokát, valamint azt, hogy milyen eredménnyel és hozadékkal jártak ezek a kezdeményezések.

A következő példák is mutatják, hogy a vizsgált települések – a lakosság, a magyar kormány, az adott állam kormánya, a tartományi hatóságok, az önkormányzatok, a szakmai- és civil szervezetek és az európai uniós források együttműködésével – következetesen dolgoznak a szecessziós örökség hosszú távú megőrzésén és közösségi hasznosításán.

Budapesten az elmúlt években és évtizedekben több szecessziós épületet újítottak fel, amelyek részben állami vagy uniós támogatással, részben alapítványi, illetve magánforrásból valósultak meg. A megújult vagy megújuló épületek közé tartozik többek között a Zeneakadémia, a Postatakarékpénztár, a Párisi Udvar, a Magyar Szecesszió Háza, valamint több villa és lakóház, köztük például a Sipeki Balás-villa, a Drechsler-palota, a Dayka-villa, a Kőrössy-(ResoArt) villa és a Sonnenberg-ház. A Gellért Szálló és Gyógyfürdő felújítása jelenleg is folyamatban van. Ezek a rekonstrukciók nem csupán az épületek esztétikai, műemléki és

történeti értékeinek megőrzését szolgálják, hanem egyúttal új funkciókkal is gazdagítják azokat. A tervezett hasznosítás révén e műemlékek ma már oktatási, kulturális vagy turisztikai célokat is betöltenek. A lakóházak esetében ugyanakkor a restaurálás magas költségei komoly kihívást jelentenek a tulajdonosok számára. Mindezek ellenére több igényes helyreállítási példa mutatja, hogy ezek az épületek is visszanyerhetik eredeti szépségüket.

Pozitív fejlemény az is, hogy az online térben megjelenő építészeti archívumok – például a Lajta Béla Archívum és a Kós Károly Archívum – értékes tudásbázisként szolgálnak. A tervek, rajzok és személyes tárgyak tudományos feldolgozása és kereshetősége révén ezek az adatbázisok hozzájárulnak az építészek életművének mélyebb megismeréséhez, még ha közvetlenül nem is befolyásolják az épületek hasznosítását.

A budapesti szakember szerint mindemellett időszerű lenne egy országos, állami támogatással megvalósuló „A Szecesszió Éve” program elindítása, amely nemcsak a stílus népszerűsítését szolgálná, hanem a felújítások és az újrahhasznosítások támogatását is elősegítené.

Szegeden 1999-ben az Ungár-Mayer-palota homlokzatát és tetőszerkezetét újították fel, majd 2005–2006-ban teljes körű rekonstrukció zajlott a Szent István téri Viztoronynál, amely kívülről megújult és kiállításoknak, valamint kilátónak ad helyet. 2007-re a Reök Palota is megújult új közösségi és kiállítótereket nyitva a művészetek kedvelői számára. 2017-ben befejeződött az Új Zsinagóga átfogó felújítása, amely során az épület tetőszerkezete, homlokzata és belső részletei is helyreállításra kerültek. A zsinagógakert botanikai jelentősége a II. világháború után megszűnt, mivel az eredeti növényállomány nagyrészt elpusztult. A későbbi felújítás során a kert növényeinek többségét Löw Immanuelnek, a zsinagóga építtetőjének fennmaradt eredeti tervei alapján újratervezték.

A Lechner Ödön és Pártos Gyula által tervezett *kecskeméti* Városháza műemléki rekonstrukciója 2019-ben kezdődött a Modern Városok Program támogatásával és 2023-ra teljes körűen megvalósult. A közel 12 ezer négyzetméteres épület nemcsak eredeti építészeti értékeit nyerte vissza, hanem új funkciókkal is bővült, amelyek közé tartozik a Városháza Látogatóközpontjának létrehozása. Az interaktív, élményalapú „Kecskemét, hírhős város – várostörténet a középkortól napjainkig” című kiállítás kilenc termen keresztül mutatja be a város történetét, modern multimédiás eszközökkel és múzeumpedagógiai térrel kiegészítve. Emellett az épület főter felőli sarkán helyi termékeket kínáló delikatesz, gasztronómiai csemegetár és kávézó nyílt, amely tovább erősíti az épület közösségi, kulturális és látogatói funkcióit.

A város másik emblematikus szecessziós épülete, a Cifrapalota szintén megújulási folyamaton megy keresztül. A 2002 és 2004 közt teljesen felújított épületnek a pécsi Zsolnay-gyárban született mázas díszai megújultak. Az újra eredeti képét mutató Cifrapalotát 2006-ban az Európai Unió Europa Nostra-díjának zsűrije is méltatta, az azóta eltelt másfél évtizedben azonban a helyzet újra válságossá vált, így 2021 novemberében a házat újra felállványozták, majd szakrestaurátorok távolítják el az építés óta a helyükön álló 37 majolikamezőt. Az eltávolított díszeket felújítják, a helyükön feltárult falrészeket konzerválják. Emellett 2024-re megújult a Cifrapalota állandó képzőművészeti kiállítása a Magyar Génius Program támogatásával, modern látványvilággal és interaktív elemekkel bemutatva Kecskemét művészeti és kulturális örökségét.

Pécsen a Zsolnay Kulturális Negyed felújítása és kialakítása európai uniós és hazai forrásokból valósult meg. A projekt a Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa program részeként jött létre, főként az európai uniós forrásokkal, valamint a magyar állam és Pécs város önkormányzatának társfinanszírozásával. A beruházás során az ipari műemléképületek felújítása, az infrastruktúra-fejlesztés és az új kulturális funkciók kialakítása valósult meg.

A Palatinus Grand Hotel felújítása 2023-ban kezdődött állami támogatással (a Kisfaludy Szálláshelyfejlesztési Konstrukció keretében) és várhatóan 2026 elején fejeződik be. A beruházás során a belső terek megújulnak, nagyobb méretű szobákat és új szobatípusokat alakítanak ki, emellett korszerűsítik a közműveket és a berendezéseket is. A fejlesztés része a wellness-részleg, a konferencia- és rendezvényterületek, valamint a tetőteraszok felújítása, hogy a hotel továbbra is a régió egyik vezető szálláshelye maradjon.

A Postapalota belső tereit mintegy húsz évvel ezelőtt korszerűsítették, míg a homlokzat és az elavult párkányok két évvel ezelőtt újultak meg és az épület friss festést kapott. A karbantartásnak köszönhetően az épület állapota várhatóan a következő húsz-harminc évben is megőrizhető.

A Pécsi Napló és a Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Rt. számára tervezett épület az államosítás után fokozatosan elhanyagolttá vált. A felújítás 2016-ban indult, és az épület homlokzatát – korabeli anyagokkal és technológiával – szinte az eredeti állapotnak megfelelően állították helyre. Az átépítés során a belső funkciók átalakultak: az épület többnyire lakások és irodák céljára került hasznosításra.

Szabadka szecessziós építészeti örökségének megőrzése, helyreállítása és hasznosítása az utóbbi évtizedekben szintén fokozott figyelmet kapott. A városvezetés több saját tulajdonban lévő műemlék épület – így a Városháza, a Zsinagóga, a Raichle-palota, a Dömötör-palota – fenntartását is ellátja, miközben pályázati és állami támogatások bevonásával valósítja meg az egyre sürgetőbb rekonstrukciós munkálatokat.

A Városháza felújítására 2025–2026 között kerül sor egy nemzetközi projekt keretében, ami a tetőszerkezet, a nyílászárók és a belső terek felújítását is magában foglalja. A projekt célja az épület műemléki értékeinek megőrzése és turisztikai potenciáljának erősítése.

A szabadkai Zsinagóga a második világháború után hosszú időre elhagyatottan állt. A teljes felújítására 2014–2018 között került sor, magyar kormányzati támogatással. A zsinagóga ma látogatható, állandó kiállítással és kulturális rendezvényekkel szolgálja a közösséget.

A Raichle-palotát, melyben a Kortárs Galéria működik, az elmúlt két évtizedben több alkalommal részlegesen megújították. A tető, az erkélyek, a homlokzat, a nyílászárók és a belső terek korszerűsítése folyamatosan valósult meg városi és tartományi forrásból.

A Dömötör-palotát 2008-ban újították fel, azóta itt működik a Szabadkai Városi Múzeum. Ezen kívül több szecessziós homlokzat – bérházak, pénzügyi és lakóépületek – felújítása valósult meg a 2017–2020 között futó európai uniós Art Nouveau projekt keretében. A program célja nemcsak a rekonstrukció, hanem az örökségvédelmi tudásbázis kiépítése, az oktatás és a turisztikai hasznosítás elősegítése is volt.

Palicson is több szecessziós épület újult meg: a Víztorony teljes körű felújítása 2023-ban valósult meg; a Nagyterasz északi erkélyének helyreállítása 2021-ben, míg a Női strand rekonstrukciója már 2013-ban megtörtént.

A *nagyvárad*i szecessziós épületek felújítása az elmúlt években látványos előrelépést mutatott. A nagyvárad i városkép központi épületeinek – köztük a Darvas–La Roche-háznak, a Fekete Sas Palotának és a görögkatolikus püspöki palotának – felújítását uniós, önkormányzati és magánforrások együttes támogatása tette lehetővé. A Darvas–La Roche ház rekonstrukciója 2018–2020 között zajlott, a munkálatokat az Európai Unió Regionális Operatív Programja finanszírozta. A Fekete Sas Palotát 2015–2017 között újították fel, helyreállítva eredeti homlokzati és belső díszítését; a költségeket önkormányzati, magán- és európai uniós források fedezték. A 2018-ban leégett nagyvárad i görög katolikus püspöki palota belső felújítása 2025 februárjában kezdődött és a tervek szerint két év alatt fejeződik be. A többi épület viszont mind az ott lakóknak a hozzájárulásából és a magánembereknek az adóiból valósult meg. Határon átvéelő projektekből, városok közötti együttműködésekben kevés épületfelújítás történt. Az ilyen jellegű együttműködések meglehetősen ritkák, kivételt képez például a békéscsabai vízügyi szervezettel közösen megújított Komáromi-kúria, amely a határokon átnyúló összefogás kevés példái közé tartozik. Összességében a szecessziós épületek megőrzése és fejlesztése inkább helyi lakók forrásaira épül, miközben az európai uniós támogatások segítséget nyújtanak a városi tulajdonban lévő ingatlanok felújításában.

Marosvásárhely szecessziós örökségének megőrzése és újrahasznosítása az elmúlt években átfogó fejlesztések révén valósult meg, főként európai uniós támogatásokból, a magyar állam és a református egyház hozzájárulásával. Az épületek többsége a Maros Megyei Tanács vagy a Marosvásárhelyi Polgármesteri Hivatal tulajdonában van és ezek a helyi szereplők – a korábbi politikai ellentéteket követően – az utóbbi négy évben jobb együttműködésre törekednek. Ennek ellenére az eltérő tulajdonviszonyok, például amikor a telek és az épület különböző tulajdonosokhoz tartozik, továbbra is gyakran akadályozzák a közös beruházások megvalósulását.

Erre példa a fotográfiai múzeum elmaradt kialakítása a szecessziós Domokos-házban: bár az országos helyreállítási terv keretében 10 millió eurós projektet terveztek, a vegyes tulajdonjog miatt elhúzódo telekrendezés megakadályozta a pályázat időbeni benyújtását, így a beruházás meghiúsult.

Ugyanakkor látványos sikerek is születtek. A város központi szecessziós épületének, a Kultúrpalotának a felújítása 2016 és 2024 között zajlott az Európai Unió Regionális Operatív Programja és a megyei önkormányzat támogatásával. A munkálatok során az épület külső homlokzatát és belső tereit, köztük a Tükörtermet is, eredeti állapotuknak megfelelően állították helyre.

Szintén példaértékű a Marosvásárhelyi Református Kollégium és a Bolyai Farkas Elméleti Líceum közös épületének felújítása, amely kizárólag a magyar kormány és az Erdélyi Református Egyházkerület forrásaiból valósult meg. A szecessziós iskolaépületet teljes körűen korszerűsítették, amelynek eredményeként a műemléki érték megőrzése mellett egy modern oktatási központ jött létre.

3.4. A szecessziós épületek tulajdonviszonyai

Az interjúalanyokat megkértük arra, hogy *jellemezzék a település szecessziós épületeinek tulajdonviszonyait és fejtsék ki, ezek milyen mértékben jelentenek előnyt vagy éppen hátrányt az épületek hasznosítása, infrastrukturális fejlesztése, valamint a hazai és nemzetközi szervezeti együttműködések kialakítása során.*

A vizsgált városokban a szecessziós épületek tulajdonosi szerkezete sokszínű, ami alapvetően meghatározza azok felújításának, fenntartásának és hasznosításának lehetőségeit.

Az állami vagy önkormányzati tulajdonban lévő épületek esetében a megújulás általában szakszerű módon, alapos kutatómunkára és pályázati források bevonására építve valósul meg. Különösen azokban az esetekben, amikor a szecessziós épületek közintézményként működnek és nyilvánosan látogathatók, nagyobb eséllyel valósul meg a tudatos örökségvédelem és a turisztikai hasznosítás is. Ezt jól példázza többek között a budapesti Zeneakadémia, a Gellért Gyógyfürdő, a szegedi Reök-palota, a kecskeméti Városháza, a pécsi Zsolnay Kulturális Negyed, a szabadkai Városháza, a szabadkai Raichle-palota, a nagyváradi Fekete Sas palota, a nagyváradi Darvas-ház, valamint a marosvásárhelyi Kultúrpalota.

Ezzel szemben a *magántulajdonban lévő épületek* esetében – különösen, ha társasházi formában működnek – a felújítások sokkal nehezebben valósulnak meg, amit elsősorban a széttagolt tulajdonosi szerkezet, az eltérő érdekeltségek, a hosszú távú elköteleződés hiánya, valamint az épület hasznosítására irányuló célok és a műemlékvédelmi előírások közötti nehéz összehangolhatóság okoz. Emellett a magántulajdonosok többsége anyagi szempontból sem képes nagymértékben hozzájárulni a közös fejlesztésekhez.

Ezzel a kihívással szemben álló kiemelkedő példaként Nagyvárad emelhető ki, ahol a felújítások többségét továbbra is a lakók saját forrásaiból finanszírozzák. Ez a gyakorlat nemcsak nagymértékű anyagi hozzájárulást igényel, hanem hosszú távú elköteleződést is, hiszen a magas költségek éveken át komoly terhet jelentenek a közösség számára. Mindez ugyanakkor jól mutatja a helyi lakosság felelősségvállalását és együttműködési készségét a város fejlődése iránt.

Pécsen említést érdemel a Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Rt. egykori nyomdaépülete, amely ma már társasházként funkcionál, valamint a századfordulós villaépítészet példája, a Schlauch-villatelep. Bár utóbbi magántulajdonban van, a tulajdonosok gondosan karbantartják az épületeket. Az üzleti hasznosítás tekintetében a Palatinus Hotel szolgálhat jó példaként.

Ugyanakkor más városokban is mutatkoznak pozitív példák, amikor civil összefogás vagy lakóközösségi kezdeményezések révén figyelemre méltó előrelépéseket értek el, mint például a budapesti Sonnenberg-ház vagy több szegedi lakóközösségi kezdeményezés esetében.

Budapesten sikeres példaként említhető a Sonnenberg-ház felújítása. Az épület lakói által létrehozott Sonnenberg Házért Alapítvány célja a századfordulós stílusjegyek megőrzése volt, amelyhez pályázati és önkormányzati támogatást is igénybe vettek, emellett a közös költséget is megemelték. A felújítás nem csupán az épület állagának javítását szolgálta, hanem a lakók mindennapi igényeit is figyelembe vette, például új postaládák és biciklitartók kihelyezésével. A siker kulcsa a lakók egységes és teljes körű együttműködésében rejlett.

Hasonló gondosság jellemzi egyes magántulajdonban lévő villák, például a Kőrössy Albert Kálmán által tervezett, 1899-ben épült Kőrössy-villa restaurálását is Budapesten, ahol a háttérkutatás alapozta meg az eredeti értékek megőrzését.

Marosvásárhelyen jelenleg zajlik az egykori Agrárbank, a város első szecessziós épületének restaurálása, amely magántulajdonba került és a felújítást szintén szakértők felügyelik.

A *vegyes tulajdonban* – önkormányzati és magántulajdonban – álló épületeknél ugyanakkor gyakoriak a működtetési és koordinációs nehézségek. Ez különösen jellemző azokra az esetekre, ahol több intézmény osztozik egy épületen (mint a marosvásárhelyi Kultúrpalotánál), vagy ahol az önkormányzati bérlemények nem minden esetben megfelelően hasznosulnak (például a nagyváradi Fekete Sas palota esetében).¹

A vegyes tulajdonlás problémái szorosan összefüggenek a múlt politikai beavatkozásaival. Az 1948-as államosítás Nagyváradon is gyökeresen átalakította a korábban magánkézben lévő lakó- és bérházak helyzetét: az egyházi és civil vagyonokat elkobozták, a magánlakásokat állami tulajdonba vették, a nagyobb bérlakásokat pedig feldarabolták, ami máig rendezetlen és bonyolult tulajdonosi struktúrát eredményezett. Ennek következménye, hogy Romániában a tulajdonjogi háttér tisztázása mindmáig nehézkes, ami lassítja a felújításokat és akadályozza az épületek hatékony működtetését. Ugyanakkor ez a helyzet Magyarországra is jellemző. A lakásokat „komfortosították”, miközben a homlokzatok díszítéseit, tetődíszzeit és az üveglakokat eltávolították.

Összességében elmondható, hogy a szecessziós örökség megőrzésének kulcsa a tulajdonosi együttműködés, a megfelelő szakmai háttér biztosítása, valamint az önkormányzat és a civil szféra közötti párbeszéd erősítése. A sikeres megőrzési gyakorlatok hátterében minden esetben tetten érhető a közös felelősségvállalás és az értékörző szemlélet következetes érvényesítése.

3.5. A szecessziós épületek hasznosításában szerepet vállaló szervezetek

Az interjúalanyoknak feltettük azt a kérdést, hogy mely szervezetek és intézmények befolyásolják leginkább a település szecessziós épületeinek hasznosítását. Továbbá azt is vizsgáltuk, hogy az elmúlt évtized során mely területeken (például az épületek állapota, hasznosítása, infrastruktúrafejlesztés, termékfejlesztés, kommunikáció, értékesítés, közösségépítés, rendezvény szervezés stb.) értek el változásokat.

A szecessziós épületek jellegzetessége a többfunkciós használat, melynek keretében turisztikai, kulturális, oktatási, hitéleti és közigazgatási célokat egyaránt szolgálnak. Többek között múzeumok, kiállítóterek, kulturális központok (például a szegedi Reök-palota vagy a pécsi Zsolnay Kulturális Negyed), szálláshelyek (például a budapesti Gresham-palota), fürdők (például a Gellért Gyógyfürdő), kulturális intézmények (például a marosvásárhelyi Kultúrpalota), oktatási intézmények (például a budapesti Zeneakadémia) és hitéleti helyszínek

---

¹ Megjegyzés: A Fekete Sas-palotában az önkormányzat is rendelkezik résztulajdonokkal, amelyeket gyakran kedvező feltételekkel ad bére. Például a palota egyik Szent László térre néző lakásába beköltöző rászoruló család rövid idő alatt nagymértékben lerontotta az ingatlan állapotát, ami rámutat a bérlők felelős kiválasztásának fontosságára, különösen műemlékvédett épületek esetében.

(például a szabadkai Zsinagóga) működnek bennük. Egyes épületek, mint a szabadkai és a kecskeméti Városháza, egyszerre töltnek be közigazgatási és turisztikai funkciót. Emellett számos szecessziós épület lakófunkciót is betölt.

Az interjúalanyok egyöntetűen rámutattak, hogy az épületek megfelelő karbantartásáért minden esetben a *tulajdonos viseli a felelősséget* függetlenül attól, hogy magánszemélyről, kis- vagy nagyvállalatról, egyházi fenntartóról, illetve más szervezetről van szó. Az épület sorsa és jövőbeli funkciója alapvetően a tulajdonosi döntésektől függ: attól, hogy vállalják-e a rekonstrukcióval járó anyagi és szervezési terheket, valamint hajlandók-e együttműködni a kutatási és örökségvédelmi szakemberekkel, akár a vizsgálatok lezárultáig is türelmesen kivárva a beavatkozás lehetőségét.

Kiemelendő az is, hogy a tulajdonosok felismerjék és közvetíteni tudják az épületek történeti és kulturális értékeit. Az örökség akkor válik valóban élővé, ha a hozzá kapcsolódó történetek, művészeti sajátosságok és egyedi részletek is bemutatásra kerülnek. Az épületek közönség számára való megnyitása szintén elsősorban a tulajdonosi attitűdtől és elkötelezettségtől függ. Számos esetben a látogatás csak korlátozott időben vagy különleges alkalmakkor lehetséges, ami nehezíti a szélesebb közönség számára való hozzáférést; ebben nyújtanak segítséget a nyitott házas alkalmak, mint például a Budapest100 építészeti-kulturális fesztivál a fővárosban, valamint a Kulturális Örökség Napjai és a Szecesszió Világnapja.

A tulajdonosi szerepvállalás mellett azonban elengedhetetlen az állami, önkormányzati és pályázati támogatási rendszerek megléte is, amelyek szintén hozzájárulnak az épített örökség hosszú távú megőrzéséhez és bemutathatóságához. Ugyanígy szükséges a kutatók, művészettörténészek, restaurátorok és örökségvédelmi szakemberek munkája, amely az értékek feltárását, dokumentálását és interpretálását teszi lehetővé. E szakmai háttér működése azonban szintén csak megfelelő finanszírozási környezetben biztosítható, amelynek kialakításában és fenntartásában az államnak van felelőssége.

A szecessziós épületek megóvása minden városban az *önkormányzatok* valamiféle közreműködésén alapul. Ez a részvétel megnyilvánulhat közvetlen fenntartásban, felújítási támogatásban vagy szabályozási tevékenységekben, például helyi rendeletek kidolgozásában és betartatásában az épületek védelme érdekében. Az önkormányzatok szerepvállalása azonban városonként eltér.

Erős koordináció és támogatás jellemzi például Szegedet, Kecskemétet és Szabadkát, ahol a városvezetés aktív koordinátorként is fellép a szecessziós örökség védelmében. Ezekben a városokban a helyi önkormányzatok saját fenntartású intézményeket működtetnek, továbbá pályázati forrásokat is hasznosítanak annak érdekében, hogy biztosítsák a felújítások és az épületek fenntartható hasznosításának anyagi háttérét.

Szegeden a szecessziós örökség megőrzésében és hasznosításában több szereplő összehangolt munkája érvényesül, de a legfőbb szerepet a Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata tölti be. Az önkormányzat – különösen a Városfejlesztési Osztály, a Művelődési Osztály, a Városrendezési (Főépítész) Iroda és a városvezetés – a fejlesztések elsődleges helyi

döntéshozója, finanszírozója és koordinátora, valamint a kulturális rendezvények támogatásán keresztül is hozzájárul a szecessziós értékek megőrzéséhez és népszerűsítéséhez.

A *kecskeméti* szecessziós középületek – mint a Városháza, a Cifrapalota, a Kecskeméti Katona József Gimnázium, vagy a Kecskeméti Református Újkollégium – intézményesített módon működnek, Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Kecskeméti Tankerületi Központ, illetve a Kecskeméti Református Egyházközség fenntartásában. Ezek az épületek azon túl, hogy funkcionális terekként szolgálnak, a város épített örökségének is alkotóelemei.

Szabadkán a Városháza ad otthont a városi vezetésnek, amely egyúttal felelős az épület folyamatos karbantartásáért is. A város több szecessziós épülete – köztük a Szabadkai Városi Múzeum, a Raichle-palota és a Zsinagóga – szintén önkormányzati tulajdonban és fenntartásban áll. Ez a tulajdonosi háttér lehetőséget ad arra, hogy ezek az épületek kulturális és közösségi funkciókat lássanak el, miközben biztosított hosszú távú megőrzésük és fenntartható működtetésük is.

Marosvásárhelyen szintén központi tényezők az önkormányzati szereplők a szecessziós épületállomány fenntartásában és hasznosításában, ugyanakkor a helyi viszonyok eltérő kihívásokat is hordoznak. Noha a város szecessziós épületeinek nagy része a Maros Megyei Tanács vagy a Marosvásárhelyi Polgármesteri Hivatal tulajdonában áll és e helyi intézmények – a korábbi politikai ellentéteket követően – az elmúlt négy évben törekedtek az együttműködés erősítésére, az összetett tulajdonviszonyok továbbra is komoly nehézséget jelentenek. Különösen problémás, amikor a telek és az épület más-más tulajdonoshoz tartozik, ami gyakran gátolja a közös fejlesztések megvalósítását. Ennek ellenére kiemelkedő eredmények is születtek: a város központi szecessziós épületének, a Kultúrpalotának a felújítása 2016 és 2024 között valósult meg.

Budapesten ezzel szemben az önkormányzat szerepe háttérbe szorul, a város elsősorban szabályozó és engedélyező feladatokat lát el. Az örökség megőrzésének felelőssége nagyobb arányban hárul a magántulajdonosokra, illetve a civil szervezetekre. A tapasztalatok szerint a történeti bérházak gyakran háttérbe szorulnak a hasznosítási folyamatok során. A budapesti szakértő megjegyezte, hogy az önkormányzat jellemzően ritkán vesz részt az épületek megóvásában és bemutatásában. Sok esetben egyéni kezdeményezésekre és elhúzódo egyeztetésekre van szükség ahhoz, hogy egy-egy értékes ingatlan támogatásban részesüljön.

Pécsett hasonlóképpen elsősorban szabályozó és engedélyezési szerepkört tölt be az önkormányzat az épített örökség kezelésében. Az elmúlt években ugyan nem voltak elérhető számottevő források e célra, a város mégis rendszeresen nyújtott kisebb összegű – jellemzően néhány millió forintos – támogatást magántulajdonosok számára, elsősorban karbantartási munkálatok elvégzésére. Bár ezek az összegek önmagukban nem elegendőek nagy volumenű felújításokhoz, mégis ösztönzőként szolgálhatnak és hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a tulajdonosok saját forrásaikkal kiegészítve vállalják az épületek állagmegóvását és részleges rekonstrukcióját. Az ilyen típusú önkormányzati hozzájárulás tehát nem csupán anyagi segítség, hanem a tulajdonosi aktivitás erősítésének eszköze is lehet.

Az önkormányzatok mellett a *kormányhivatalok* is aktívan közreműködnek az épített környezet védelmében és szabályozásában. A fővárosban és a vármegyék területén működő

kormányhivatalok építésfelügyeleti részlegei felelősek az építési engedélyezési és felügyeleti eljárások lebonyolításáért. Pécs több példája is jól mutatja, hogy súlyos veszélyhelyzetekben az építésfelügyelet eredményesen járul hozzá a problémák megoldásához és az épületek felújításához.

Ezzel párhuzamosan minden településen jelen vannak *szakmai szervezetek, intézmények és civil szervezetek*, amelyek tevékenyen részt vesznek a szecessziós épületek megőrzésében és fejlesztésében. Ezek a szervezetek komoly szervezési erővel bírnak és képesek önálló projekteket indítani, illetve partnerségben dolgozni az önkormányzatokkal és más szakmai szervezetekkel, intézményekkel. Ide sorolhatók többek között a Szegedi Móra Ferenc Múzeum, a Szabadkai Városi Múzeum, a Szabadkai Községi Műemlékvédelmi Intézet, a Szabadkai Kortárs Galéria, a marosvásárhelyi Maros Megyei Múzeum, a nagyváradi Bihar Megyei Műemlékvédő Alapítvány, a budapesti OTP Fáy Alapítvány.

Szegeden a Móra Ferenc Múzeum aktív szereplő a szecesszió népszerűsítésében, hiszen rendszeresen szervez olyan múzeumpedagógiai programokat és időszaki kiállításokat, amelyek a korszak értékeit mutatják be. A Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár kiállításai és sétái révén járul hozzá a szecesszió népszerűsítéséhez. Emellett a Dél-Alföldi Urbanisztikai Egyesület szakmai közreműködésével tovább erősíti Szeged kulturális és turisztikai kínálatát.

A *Szabadkai Községi Műemlékvédelmi Intézet* feladatai közé tartoznak a műemlékvédelmi felmérések és szabályozások, továbbá részt vesz különféle projekteken, például a Duna-programban. Különösen elkötelezettek amellyel, hogy részt vegyenek olyan kezdeményezésekben, amelyek a szecesszió megőrzését és bemutatását célozzák.

A Szabadkai Városi Múzeum munkatársai részt vesznek a látogatói csoportok vezetésében, különös tekintettel a Városházára és annak tornyára. A múzeum törekvése nem csupán a látogatottság növelése, hanem annak tudatos hangsúlyozása is, hogy a szecesszió nem kizárólag az építészetben, hanem a tárgyi kultúrában is megjelenik. Míg az 1970-es évektől a szecessziós építészet kutatása folyamatos volt, a tárgyi kultúra – magában foglalva az iparművészetet és a festészetet – 2012-től vált tudatos kutatási területté a múzeumban. Ekkor nagyszabású kiállítást rendeztek, amely elsőként hívta fel a figyelmet a szecesszió tárgyi kultúrára gyakorolt hatására. E szemlélet megerősítését több kezdeményezés támogatja: az intézmény rendszeresen együttműködik más szervezetekkel és évről évre aktív közreműködője a Szecesszió Világnapja programjainak. Ezzel hozzájárul a szecesszió értékeinek szélesebb körű megismertetéséhez és népszerűsítéséhez.

Marosvásárhelyen a Maros Megyei Múzeum vezető szerepet tölt be a szecesszióval kapcsolatos tevékenységekben. Az intézmény munkatársaiból létrejött egyesületek alkotják a fő támogatói hálózatot.

Nagyváradon a Bihar Megyei Műemlékvédő Alapítvány ellátja a város és a térség műemlékvédelmi feladatait. Tevékenysége kiterjed az épületfelújítási stratégiák kidolgozására és végrehajtására, továbbá az ehhez kapcsolódó dokumentációk és pályázatok kezelésére. Az alapítvány gondozza a Darvas-házat, amely az általa kezelt ingatlanok között kiemelt értéket képvisel, emellett további öt épület is az ő felügyeletük alatt áll. Kezelésükbe tartozik többek

között a Nagyváradi városháza tornya, a Nagyváradi neológ zsinagóga, a Zsidó Történeti Múzeum, a Partiumi Keresztény Egyetem épülete, valamint a László király szabadkőműves páholy székháza. Ezeket az épületeket nemcsak műemlékként őrzik, hanem múzeumi és kulturális programok helyszínékként is működtetik. Az alapítvány részt vesz a város turisztikai marketingtevékenységében, továbbá szervezi a Szecesszió Világnapjához kapcsolódó nagyváradi szecessziós rendezvényeket. Bár alapítványi formában működik, tevékenysége révén a legfontosabb helyi intézmények közé sorolható.

Az alapítványi kezdeményezések sorában kiemelendő a *budapesti* OTP Fáy Alapítvány munkája, amely ötvözi a műemléki értékek megőrzését a tartalmas hasznosítással. Az általuk működtetett villaépület nem csupán oktatási és kulturális programok helyszínékként szolgál, hanem ezek révén aktívan hozzájárul az ingatlan építészeti értékeinek fenntartásához is.

A városok *turisztikai szervezetei* – így például a Szeged és Térsége Turisztikai Nonprofit Kft., a Tourinform Kecskemét, a Tourinform PVisit Subotica, a Nagyváradi és Környéke Turizmusát Népszerűsítő Egyesület, valamint a Visit Maros – elsősorban a szecessziós örökséghez kapcsolódó turisztikai termékek fejlesztésében, az értékek népszerűsítésében, valamint tematikus városi séták szervezésében vesznek részt.

Szegeden a város turisztikai desztináció menedzsment szervezete felel a szecessziós örökség kommunikációjáért, a kapcsolódó turisztikai termékek fejlesztéséért, valamint a tematikus városi séták szervezéséért. A szervezet képviseli a várost a Szecessziós Városok Hálózatában, valamint az Európai Szecessziós Utak Hálózatában. Ezen túlmenően részt vesz olyan hazai és nemzetközi pályázatok és projektek menedzselésében, amelyek célja a szecessziós értékek turisztikai hasznosítása és megőrzése.

Pécsen a Tourinform Iroda részt vesz a Zsolnay Kulturális Negyed, valamint a szecessziós séták népszerűsítésében. Ugyanakkor szecessziós épületekről még nem készült átfogó imázsfilm vagy részletes gyűjtés.

Szabadka turisztikai szervezetét, a Visit Suboticát a Városi Tanács azzal a céllal hozta létre, hogy elősegítse Szabadka és Palics turizmusának fejlődését. A turisztikai információs központ tájékoztatást nyújt a város és a környék látnivalóiról, miközben a látogatómenedzsment eszközeit alkalmazza például ajándéktárgyak előállításával és értékesítésével, valamint pecsétgyűjtő füzetek kiadásával. A szervezet képviseli Szabadkát turisztikai fesztiválokon és kiállításokon, ahol nyomtatott kiadványokkal és promóciós filmekkel ismerteti meg a várost. Ezekben a bemutatókban a város szecessziós öröksége mindig hangsúlyosan megjelenik.

Nagyváradon a Bihar Megyei Műemlékvédő Alapítvány mellett aktívan közreműködik a Nagyváradi és Környéke Turizmusát Népszerűsítő Egyesület. Bár hivatalosan egyesületről van szó, tevékenysége és feladatköre alapján inkább intézményként lehet rá is tekinteni. Az egyesület gondozza többek között a Nagyváradi várat, valamint felelős annak marketingkommunikációjáért is. A nagyobb városi események, koncertek szervezése szintén a feladatkörébe tartozik és munkája során szorosan együttműködik a Bihar Megyei Műemlékvédő Alapítvánnyal. E két szervezet kezében van a város értékes épületeinek hasznosítása, ráadásul mindkettőt ugyanaz a személy vezeti, ami megkönnyíti a koordinációt.

Marosvásárhelyen a Visit Maros a Maros Megyei Múzeummal szoros együttműködésben, elkötelezetten dolgozik a szecesszióval kapcsolatos kezdeményezések előmozdításán. A múzeum és a Visit Maros közösen tevékenykednek a szecessziós programok fejlesztésén és eredményes megvalósításán.

4. A KÁRPÁT-MEDENCEI SZECCESSZIÓS ÉPÜLETEK TURISZTIKAI HASZNOSÍTÁSA

4.1. A turisták által leglátogatottabb szecessziós épületek

Az építészeti örökség turisztikai vonzereje nagyban függ az elérhetőségtől, a belső terek látogathatóságától, valamint a szervezett programoktól és kommunikációtól. Azok az épületek a leglátogatottabbak, amelyek folyamatosan nyitva állnak a közönség előtt.

Budapesten a szecessziós épületek közül leginkább azok vonzzák a látogatókat, amelyek frekvenciát, könnyen megközelíthető helyen állnak, mint például a Gellért Gyógyfürdő, bár ez utóbbi felújítások miatt jelenleg nem látogatható belülről. Ezzel szemben a kevésbé ismert, vagy nehezebben hozzáférhető műemlékek, mint a Postatakarékpénztár, jóval kevesebb figyelmet kapnak. A látogatottságot hatékony népszerűsítéssel és a belső terek megnyitásával lehet növelni, aminek jó példája a Ráth György-villa állandó kiállítása, amely rendszeresen látogatható.

Hasonló tendencia figyelhető meg más városokban is. Szegeden a rendszeresen látogatható Reök-palota, az Új Zsinagóga és a Víztorony a legnépszerűbbek.

Kecskeméten a Városháza és a Cifrapalota vonzza a figyelmet, utóbbi a szecessziós népi motívumok miatt is különleges.

A Zsolnay Kulturális Negyed Pécs jól elkülöníthető, önálló kulturális egysége, amely gazdag szecessziós építészeti örökséggel és művészeti értékkel bír. Értékei közé tartozik a több mint hétszáz darabból álló Gyugyi-gyűjtemény, amely a Sikorski házban kapott helyet, az elsőként felújított épületként a negyedben. A Mattyasovszki ház, ma a Bóbita Bábszínház otthona, szintén a város látványosságainak és közösségi tereinek egyike.

Szabadkán a legismertebb épületek – a Városháza, a Raichle-palota és a Zsinagóga – a helyiek és turisták körében is kiemelt helyet foglalnak el.

Nagyváradon a Fekete Sas palota a legismertebb szecessziós épület, de egyre nagyobb figyelmet kap a Darvas–La Roche-ház, amely a város szecessziós múzeuma, valamint a Moszkovits Miksa-palota, amely feltűnő megjelenésével vonzza a figyelmet.

Bár Marosvásárhelyen a Kultúrpalota és a Városházatorony kiemelkedő kulturális értéket képviselnek, éves látogatottságuk mindössze mintegy ötvenezer fő. Ezzel szemben az állatkert évente több mint háromszázezer látogatót vonz, ami jól szemlélteti a városi turizmus különböző fókuszpontjait, valamint azt, hogy a látogatottság szervezésének hatékonysága nagy eltéréseket eredményezhet egy városon belül.

4.2. A szecessziós épületek célcsoportjai

A kutatás kiterjedt annak vizsgálatára is, hogy a *település és az épületek marketingtevékenysége milyen célcsoportokat céloz meg és milyen eszközökkel valósul meg ezek elérése.*

A vizsgált városok marketingtevékenysége átfogó megközelítést alkalmaz, melyben a célcsoportok széles spektruma jelenik meg: a helyi lakosságtól kezdve az oktatási intézmények tanulócsoportjain át a belföldi és nemzetközi turistákig.

A települések célcsoportjai közé tartoznak a kulturális turizmus iránt érdeklődő belföldi és nemzetközi látogatók, akik elsősorban városlátogatás céljából érkeznek. Ugyanakkor más turisztikai termékek, így például az egészségturizmus iránt érdeklődő vendégek is gyakran felfedezik a település szecessziós értékeit.

Kiemelt figyelmet kapnak a kulturális és építészeti értékek iránt érdeklődők, így például a művészetkedvelők, diákok, egyetemisták, szakmai közönség, valamint a családok és idősebb korosztályok.

Az oktatási intézményekkel szoros együttműködés révén változatos múzeumpedagógiai programok, tematikus séták és szakmai előadások segítik a városok építészeti örökségének bemutatását, amely több korosztályt is megszólít, az óvodás kortól az egyetemistákig.

A városok többsége (Budapest, Szeged, Szabadka, Nagyvárad) aktívan törekszik nemzetközi láthatósága növelésére, például tagságokkal szakmai hálózatokban (mint az Európai Szecessziós Városok Hálózata és az Európai Szecessziós Utak Hálózata), valamint study tour-ok és médiakapcsolatok szervezésével (Szeged, Kecskemét, Marosvásárhely), amelyek célja az építészeti és kulturális értékek szélesebb körű megismertetése.

Marketingkommunikációs eszközként egyaránt alkalmazzák a hagyományos nyomtatott médiát, a digitális platformokat (Facebook, Instagram), a többnyelvű tartalmakat és az innovatív megoldásokat, mint a QR-kódos információs anyagok. A többnyelvűség kiemelt jelentőségű, mivel a közösségek összetétele és a célközönség is több esetben (például Szabadka, Nagyvárad, Marosvásárhely) többnyelvű, ezért a kommunikáció jellemzően legalább két, helyben használt nyelven zajlik, gyakran angol kiegészítéssel.

A hangsúly nem kizárólag a látogatók elérésén van, hanem a helyben élők bevonásán is, különösen az identitástudat erősítése és a helyi kulturális örökség iránti büszkeség növelése érdekében. Ez hozzájárul a városok vonzerejének növeléséhez és a fenntartható turizmus megvalósításához is.

Míg egyes városok – például Szeged – komplex, jól szervezett marketingstratégiával rendelkeznek és rendszeresen szerveznek kulturális eseményeket, fesztiválokat, addig más településeken – például Marosvásárhelyen – hiányoznak a hosszú távú turisztikai tervek és a koordinált szervezeti háttér, ami akadályozza a turizmus hatékony fejlesztését.

4.3. A szecessziós építészet turisztikai hasznosítása

A kutatás során vizsgáltuk, hogy milyen módon valósult meg a települések szecessziós építészetének turisztikai célú hasznosítása az elmúlt évtizedben.

A turisztikai hasznosítás sikeres gyakorlata azon alapul, hogy a települések épített örökségét élményszerűen és hitelesen mutatják be a látogatóknak. Ennek lényeges elemei a tematikus városi séták, amelyek során a résztvevők nemcsak az épületek látható értékeivel

ismerkedhetnek meg, hanem azok történetével, alkotóival és az adott helyszínekhez kötődő érdekességekkel, anekdotákkal is. A program különlegességét növeli, ha a látogatók olyan zárt vagy ritkán látogatható épületekbe is bepillantást nyerhetnek, amelyek máskor nem hozzáférhetők. A programok hatékonyságát növeli, ha az épületek rendszeresen nyitva állnak, és a látogatók számára többféle formában kínálnak élményt, például kiállítások, vezetett túrák, interaktív programok vagy családi foglalkozások révén.

A Szecesszió Világnapja jelentős esemény a települések életében, hiszen lehetőséget nyújt a helyi építészeti örökség bemutatására és széles körű népszerűsítésére. Az interjúalanyok hangsúlyozták, hogy ezek a programok kiemelik a szecessziós épületek történetét és értékeit, így a látogatók mélyebb és alaposabb ismeretekhez juthatnak. A rendezvények kínálata – koncertek, vezetett túrák, tematikus sétaútvonalak és interaktív foglalkozások – minden korosztály számára élményszerűvé teszi a részvételt. Emellett a programok aktívan bevonják a helyi közösségeket, civil kezdeményezéseket és intézményeket, erősítve ezzel a társadalmi összetartást.

A digitális eszközök további lehetőségeket biztosítanak a tudás átadására: online adatbázisok, interaktív térképek, QR-kódok és rövid kisfilmek révén a látogatók önállóan is felfedezhetik az épületeket, még akkor is, ha személyesen nem vesznek részt idegenvezetett sétán. Ezzel párhuzamosan a közösségi kommunikáció – weboldalak, közösségi média és promóciós kisfilmek – folyamatosan tájékoztatja és bevonja az érdeklődőket, növelve az épített örökség ismertségét és vonzerejét.

Szakértői vélemények szerint hosszú távon elengedhetetlen, hogy olyan generáció nőjön fel, amely értékeli az egyediség és a minőség szerepét az építészetben. A szecesszió üzenete ma is érvényes: az igényes, személyre szabott téralakítás értékeivel szemben az uniformizált, tömeggyártott környezet egyre kevésbé tud valódi élményt nyújtani. Az oktatási dimenzió ezért szintén figyelmet kap: iskolai csoportok bevonása, tematikus foglalkoztató anyagok, játékos tanórák és programok révén a fiatal generáció is megismerheti és értékelheti a kulturális örökséget. Ez hosszú távon hozzájárul ahhoz, hogy a látogatók – legyenek helyiek vagy turisták – ne csupán fogyasztói, hanem tudatos értékelői és védelmezői legyenek az épített környezetnek.

A szemléletformálás azonban nemcsak az oktatásban, hanem a helyi közösségek bevonásában is lényeges. A szecessziós építészet széles körű megismertetéséhez szükséges az épületek lakóinak és a civil kezdeményezéseknek az aktív részvétele, hiszen ez erősebb társadalmi támogatottságot biztosít és előbb kapcsolatot teremt a város építészeti örökségével.

Több szakember rámutatott, hogy a turisztikai programok hitelessége nagymértékben a kutatók és az idegenvezetők közötti szoros és folyamatos együttműködéstől függ. Jelenleg azonban ez az együttműködés még nem teljes körű a szakértői vélemények szerint, pedig szükséges lenne: lehetőséget teremtené arra, hogy a látogatók megbízható, szakmailag ellenőrzött információkhoz jussanak, miközben hozzájárulna a pontatlan városi legendák vagy félreértelmezett adatok terjedésének megelőzéséhez. Ezen kívül szükség lenne a kulturális és a turisztikai szféra, az idegenvezetők szorosabb együttműködésére is például közös konferenciák, szemináriumok vagy szakmai utak révén, hogy a kulturális és turisztikai területek hatékonyabban kapcsolódjanak egymáshoz, ezáltal mélyebben megismerjék és támogassák egymás tevékenységét.

Az egyik interjúalany felhívta a figyelmet arra is, hogy gyakran felmerül a kérdés: miért nincs Magyarországon Lechner Ödönnek vagy Kós Károlynak szentelt múzeum, miközben más országokban a neves építészek életművét külön intézmények őrzik. Például Brüsszelben vagy Ljubljánában az érdeklődők meglátogathatják az adott építészhez kötődő házakat. Magyarországon e téren egyedül a Medgyaszay Családi Emlékhely létezik, amely teljesen önfenntartó és a látogatás lehetősége a család döntésétől függ. Szükség lenne tehát olyan múzeumra vagy kiállítóhelyekre, amelyek egy-egy építész életművét és szellemi örökségét mutatják be.

Egy szakértő szerint érdemes lenne elérni, hogy Magyarország és a Kárpát-medence szecessziós öröksége része legyen a barcelonai Európai Szecessziós Utak Hálózatának. Ennek előfeltételeként célszerű lenne létrehozni egy Kárpát-medencei magyar szecessziós útvonalat, amely Budapest mellett a vidéki és a határon túli települések szecessziós építészetét is bemutatja, így egy átfogó, egységes útvonal jöhetne létre a régió örökségének bemutatására.

A szakértői vélemények alapján megállapítható, hogy a települések szecessziós épületeinek turisztikai hasznosítása komoly potenciállal bír és több sikeres példa is igazolja ennek eredményességét. A szakértők által megfogalmazott kritikai észrevételek is építő jellegűek, céljuk a további fejlesztések előmozdítása és a turisztikai hasznosítás hatékonyságának növelése. A továbbiakban bemutatjuk, milyen tapasztalatokat fogalmaztak meg az interjúalanyok a vizsgált települések szecessziós épületeinek turisztikai hasznosításával kapcsolatban.

A szakember véleménye szerint Budapest építészeti örökségét bemutató tevékenységek jelenleg meglehetősen széttörédezettek, az intézményi és civil kezdeményezések gyakran ad hoc módon valósulnak meg, átfogó stratégia ritkán áll mögöttük. Fontos szerepet kapnak azonban az Iparművészeti Múzeum Szecesszió Fesztiválja és a Szecessziós Magazin konferenciái, amelyek összefogást és rendszeres figyelmet biztosítanak. Kiemelten fontosak a tematikus városi séták és múzeumi vezetett túrák, amelyek révén a látogatók mélyebb ismeretekhez juthatnak. Hiányzik azonban a művészettörténész kutatók és a turisztikai szakemberek (kiemelten az idegenvezetők) együttműködése a szakember véleménye szerint.

Szeged szecessziós öröksége a város turisztikai kínálatának egyik pillére. Ennek főbb képviselői a Reök-palota, az Új Zsinagóga és a Víztorony, amelyek a TDM szervezet tematikus sétáinak és vezetett túráinak alapvető elemeiként jelennek meg. A Reök-palota művészeti központként kiállításokkal, kulturális programokkal és aktív online jelenléttel járul hozzá a város szecessziós hagyományának megőrzéséhez. Az Új Zsinagóga és a Víztorony egész évben látogathatók, értékeiket többnyelvű vezetések, digitális tartalmak segítségével ismerhetik meg az érdeklődők. A Szecesszió Világnapjához, a Kulturális Örökség Napjaihoz és más jeles alkalmakhoz kapcsolódó ingyenes séták minden évben érdeklődésre tartanak számot, hiszen ilyenkor olyan épületek is megnyílnak, amelyek máskor nem látogathatók. A TDM szervezet turisztikai felületein rendszeresen bemutatja ezeket a helyszíneket és kisfilmekkel, promóciós anyagokkal is erősíti Szeged szecessziós arculatát. A programok a helyiek és a turisták számára egyaránt vonzóak, a város marketingtevékenységében, fesztiváljaiban és oktatási programjaiban is megjelennek.

Kecskemét szecessziós középületei – köztük a Városháza, a Cifrapalota, a Katona József Gimnázium és a Református Újkollégium – nem csupán rendeltetésük szerint töltenek be szerepet, hanem a város épített örökségének is szerves részei. A Lechner Ödön és Pártos Gyula tervei alapján épült Városháza a közigazgatás és a városi identitás szimbóluma, felújítása után látogatóközponttal és kávéházzal bővült, rendezvények és koncertek helyszínékként is szolgál, miközben művészeti értékei évente több ezer látogatót vonzanak. A Márkus Géza tervezte Cifrapalota múzeumi központként működik, állandó és időszakos kiállítások, konferenciák és közösségi rendezvények helyszíne. A Komor Marcell és Jakab Dezső által tervezett Iparos Otthon napjainkban Ifjúsági Otthonként működik a Hírös Agóra részeként. A felújított tükörtermével és társalgójával megőrizte történelmi karakterét, miközben kulturális és közösségi programok helyszínékként működik. A város turisztikai kínálatát a Tourinform Iroda nyári városnéző sétái erősítik, bemutatva a szecessziós épületeket és a főtér templomait.

Pécsett a Zsolnay Kulturális Negyed példája mutatja, hogy a szecessziós örökség és a kulturális élet összekapcsolásával egész évben kiegyensúlyozott látogatottság érhető el. A negyed a városközpont közelében, önálló kulturális pólusként működik, ahol fesztiválok, családi programok és egyetemi jelenlét élettel töltik meg a helyet. Városi séták és előadások szintén segítik az építészeti értékek megismertetését.

Szabadka szecessziós öröksége a város egyik legfőbb vonzerejét képezi. 2013 óta hivatalosan is a „szecesszió városaként” tartják számon és azóta minden évben aktívan részt vesz a Szecesszió Világnapja eseményeiben. A Városháza az eredeti belső terei és tornya révén építészeti értéket képvisel, ahol a Szabadkai Városi Múzeum munkatársai vezetett túrákon mutatják be az épület történetét és jelentőségét. A Raichle-palota kortárs galériával, műhelymunkákkal és tematikus tárlatvezetések sorozatával mutatja be a szecesszió stílusjegyeit. Szabadka Zsinagógája a felújítást követően a város egyik emblemikus kulturális helyszíne lett, ahol a látogatók koncerteken és a kiemelt turisztikai alkalmakhoz kapcsolódó ingyenes programokon vehetnek részt. A városi tematikus sétaútvonal többek között ezeknek az emblemikus épületeknek az érintésével kínál interaktív betekintést a szecesszió örökségébe. Ezzel párhuzamosan oktatási programok és gyermekfoglalkozások segítségével a fiatal generációk számára is élményszerűvé teszik a stílus megismerését. Szabadka identitásában a szecesszió mára élő, inspiráló kulturális értéknek jelenik meg, amely nemcsak az épített örökség bemutatásában, hanem a város éttermeiben, kulturális tereiben és civil kezdeményezéseiben is visszaköszön.

Nagyvárad az utóbbi években egyre vonzóbb turisztikai célponttá vált, a vendégéjszakák száma mára meghaladja a helyi lakosságét és az egynapos látogatások is növelik a város forgalmát. A városban a Szecesszió Világnapja neves esemény, amely a szecessziós örökségre irányítja a figyelmet. A kétnapos rendezvény során a Fekete Sas palota és más ikonikus épületek megnyílnak a nagyközönség előtt, videóvetítésekkel, fényinstallációkkal és belső téri programokkal idézve meg a város történetét. Többnyelvű vezetett séták során a résztvevők nemcsak kívülről tekinthetik meg a szecessziós épületeket, hanem betekintést nyerhetnek azok belső tereibe is.

Marosvásárhely kulturális központja a Kultúrpalota, ennek ellenére a látogatottsága jóval alacsonyabb, mint a város legnépszerűbb turisztikai célpontjáié, a Marosvásárhelyi Állatkerté. A Városházatorony – amely hivatalosan a Kultúrpalota része – panorámás kilátást kínál, azonban a szervezési és kommunikációs lehetőségek korlátozottsága miatt látogatottsága jelenleg nem éri el a benne rejlő potenciált és nyitvatartása sem mindig kiszámítható. A helyi szervezetek tematikus sétákat és épületbemutató túrákat szerveznek, például a Kulturális Örökség Napjai és a Turizmus Világnapja alkalmából, illetve szecessziós konferenciákon vesznek részt. Ugyanakkor a városban még nem alakult ki a rendszeres, mindennapi programstruktúra és a történeti épületek bemutatása sem kapcsolódik egységesen, így Marosvásárhely turisztikai potenciálja nincsen teljesen kihasználva.

4.4. Hazai és nemzetközi szakmai együttműködések, hálózatok

A vizsgálat célja volt annak feltárása is, hogy a települések mely hazai és nemzetközi együttműködéseknek, hálózatoknak vagy szervezeteknek a tagjai. Amennyiben részt vesznek ilyen jellegű hálózatokban, szeretnék megtudni, milyen módon és formában működnek együtt más, ezekben a szervezetekben tagsággal rendelkező városokkal vagy szervezetekkel.

A hazai és nemzetközi szecessziós hálózatokhoz való csatlakozás presztízs- és szakmai előnyt jelent a városoknak. A települések különböző szinten vesznek részt szakmai együttműködésekben és hálózatokban. Az eredményes együttműködéshez stabil intézményi háttér, szakmai elkötelezettség és anyagi források szükségesek.

Az Európai Szecessziós Városok és az Európai Szecessziós Utak Hálózatában való tagság értékes szakmai kapcsolatrendszer biztosít az érintett városok – így Budapest, Szeged, Szabadka és Nagyvárad – számára, lehetővé téve, hogy bemutathassák szecessziós örökségüket. E hálózatokhoz való tartozás szakmai és turisztikai értéket képvisel, hiszen európai szinten növeli a városok láthatóságát, bővíti információs kapcsolatrendszerüket és új beruházási lehetőségek előtt nyit kaput.

Az Európai Szecessziós Utak Hálózata eddig négy alkalommal rendezte meg a CoupDefouet Nemzetközi Art Nouveau Kongresszust, ahol magyar előadók is beszámoltak a legfrissebb kutatásaikról és ahol magyar kutatók publikációi rendszeresen megjelennek a CoupDefouet Magazinban.

A szecessziós értékek kezelését illetően azonban a budapesti szakember rámutatott arra, hogy a személyi és intézményi különbségek miatt Budapesten és Magyarországon nem mindig érvényesül egységes szemlélet. Míg más országokban a közös fellépés és az értékek gyors, határozott védelme magától értetődő, itthon gyakran hiányzik az ehhez szükséges összefogás.

Ebben a helyzetben például a Szecesszió Világnapja lehetőséget kínál az együttműködés erősítésére, egy átfogó, közös platform kialakítására. Ennek ellenére az események még jellemzően elkülönülten zajlanak a budapesti szakember véleménye szerint, így egyelőre nem jön létre az a széleskörű, összehangolt fellépés, amely valódi társadalmi figyelmet és támogatást generálhatna a veszélyeztetett értékek megőrzése érdekében.

Több interjúalany hangsúlyozta, hogy a jövő kihívása egy országos szecessziós koordináció létrehozása, valamint a kulturális, turisztikai és oktatási szereplők közötti szorosabb együttműködés megerősítése mind hazai, mind nemzetközi szinten.

A budapesti szakértő úgy véli, hogy a Liszt Intézetek gyakorlata pozitív példaként szolgálhat azok számára, akik a szecessziós építészet ügyét képviselik: bár ezek az intézetek sem rendelkeznek nagymértékű anyagi forrásokkal, a kulturális évadok megszervezésével mégis képesek plusz támogatásokat bevonni. Hasonló modellben gondolkodva elképzelhető lenne egy olyan szakmai csoport létrehozása, amely komplexen megtervezi a szecesszióval kapcsolatos programokat és az intézményi együttműködéseket nemcsak formálisan, hanem valódi tartalom mentén hangolja össze.

4.4.1. Tagság nemzetközi szervezetekben

A nemzetközi együttműködések közül kiemelkednek olyan szervezetek, mint az Európai Szecessziós Városok Hálózata és az Európai Szecessziós Utak Hálózata.

Budapesten a szecessziós örökség feldolgozására és bemutatására irányuló kezdeményezések között kiemelendő az Iparművészeti Múzeum szerepvállalása. Az intézmény nemcsak tudományos és kiállítási tevékenységével járul hozzá a szecesszió értékeinek megőrzéséhez és közvetítéséhez, hanem nemzetközi hálózatokban való részvételével is szereplője a témához kapcsolódó szakmai együttműködéseknek. Budapestet az Iparművészeti Múzeum képviseli az Európai Szecessziós Városok Hálózatában. A budapesti szakember véleménye szerint azonban ezek a kapcsolatok gyakran elméleti síkon maradnak és a gyakorlatba való átültetésük – különösen a forráshiány és az intézményi kapacitások korlátai miatt – nehézkes.

Szeged 2016 óta tagja az Európai Szecessziós Városok Hálózatának. A város jó példával szolgál arra, hogy a tagság nem csupán formális, hanem aktív szakmai tevékenységgel is párosul. A szegedi szakember elmondta, hogy büszkék arra, hogy a várost közvetlenül keresték meg a tagság felkérésével, ami egyben azt is jelenti, hogy elismerték szecessziós épített örökségének jelentőségét. A csatlakozást egy hivatalos akkreditációs eljárás előzte meg, amelynek során Szeged szecessziós épített örökségét részletesen be kellett mutatni, majd elfogadásra a hálózat tagsága elé terjeszteni. A csatlakozás óta Szeged városát a Szeged és Térsége Turisztikai Nonprofit Kft. képviseli a szervezetben. A város azóta is aktív tagja a hálózatnak: évente több személyes és online találkozón vesznek részt, ahol a szecesszióhoz kapcsolódó legfrissebb szakmai kérdések kerülnek megvitatásra. A szervezet weboldalán és közösségi felületein keresztül Szeged rendszeresen bemutatja szecessziós értékeit. A találkozók egyúttal lehetőséget nyújtanak tapasztalatcserére különböző szakmai témákban, mint például múzeumpedagógia, épületrestaurálás vagy épületfenntartás. Ezekben a csoportokban Szeged képviselői is részt vesznek. Jelenleg dolgoznak azon, hogy az épületfenntartás és restaurálás területéről további szakemberek – különösen a főépítési hivatal munkatársai – is bekapcsolódjanak a közös munkába, hiszen a hálózaton belül ez az egyik legerősebben képviselt szakterület; a turisztikai hasznosítás mellett ugyanis elengedhetetlen az örökségvédelmi szempontú fenntartás is a szecessziós értékek hosszú távú megőrzéséhez.

Ezen túlmenően Szeged tagja a barcelonai székhelyű Európai Szecessziós Utak Hálózatának is. Ez a tagság szintén értékes szakmai kapcsolatrendszerrel kínál, hiszen lehetőséget nyújt arra, hogy a város bemutathassa szecessziós értékeit a hálózat saját kiadványaiban és online felületein keresztül. Bár e platformok közönsége kisebb létszámú, elsősorban művészeti irányultságú szakemberekből áll, azonban éppen ezért egy elkötelezett, szakmailag releváns célcsoportot érnek el általa.

Nagyvárad esetében a szakember beszámolója alapján korábban aktív és rendszeres volt a hálózattal való együttműködés, azonban jelenleg nem áll rendelkezésre megbízható információ arra vonatkozóan, hogy ez a szakmai kapcsolat továbbra is aktív-e:

Nagyvárad évekkal ezelőtt rendes tagja volt a brüsszeli székhelyű Európai Szecessziós Városok Hálózatának, amelyben a kapcsolattartást és képviseletet a Bihar Megyei Műemlékvédő Alapítvány látta el. A csatlakozást a város pénzügyi hozzájárulással támogatta. A szakember elmondta, hogy korábban aktív kapcsolat volt a hálózattal, ám jelenleg nincs pontos információja arról, hogy ez a kapcsolat továbbra is fennáll-e.

A szabadkai szakértő szerint *Szabadkán* az együttműködés hatékonyságát gyengíti, hogy a várost a szecessziós hálózatban nem szakemberek, hanem hivatalnokok képviselik. Ennek következményeként csökkent a szakmai elkötelezettség, ami mérsékelte a város aktív részvételét és a szakmai színvonal fenntartását:

Szabadkán az idők során változások történtek a szecessziós építészet képviselete területén. A szakember elmondta, hogy amikor a város csatlakozott a Szecessziós Városok Hálózatához, létrejött egy testület, amelybe a helyi kulturális intézmények képviselői foglaltak helyet. Tagjai között voltak a Kortárs Galéria, a Szabadkai Városi Múzeum, a Műemlékvédelmi Intézet, valamint a Városi Könyvtár. A testület tagjai között külsős kutatók és szakemberek is részt vettek. Ez a testület néhány évig működött, azonban a választások után az összetétele megváltozott és a város új vezetősége idővel megszüntette a működését. Ennek következtében a korábbi tagokkal már nincsen közvetlen kapcsolat és jelenleg a város mindössze három hivatalnok révén tartja a kapcsolatot a hálózat központjával. Bár ők nem szakértők és nem foglalkoznak közvetlenül a szecesszióval, a város hivatalos képviselőiként vesznek részt a konferenciákon és rendezvényeken, mivel a tagsági díjat a város fizeti. Az interjúalany véleménye szerint Szabadka részvétele a Szecessziós Városok Hálózatában jelenleg nem éri el azt a szakmai színvonalat, amely hosszú távon ideális lenne. Különösen kisebb városok esetében tapasztalható, hogy a hasonló ügyek motorjai elsősorban az elkötelezett szakemberek, akik személyes felelősséget vállalnak az értékek megőrzéséért és képviseletéért.

Kecskemét, Pécs és Marosvásárhely gazdag szecessziós értékekkel rendelkeznek, ugyanakkor ezek a városok jelenleg nem tagjai a nemzetközi szervezeteknek.

Kecskemét esetében az interjúalanyok kiemelték, hogy az Európai Szecessziós Utak Hálózata az évente megrendezett Modernista Fair kiállításon több ízben népszerűsítette Kecskemétet a városról készült prospektusok segítségével. A kecskeméti Városháza teljes körű felújítását és restaurálását követően pedig egy többoldalas, angol nyelvű cikk jelent meg az egyesület koordinálásával egy nemzetközi, a szecessziós építészetet bemutató kiadványban. Ugyanakkor

Kecskemét még nem tagja az Európai Szecessziós Városok Hálózatának és ez hiányossággént érzékelhető a szakmai közösségben a kecskeméti szakember véleménye szerint. Évek óta felmerült a csatlakozás igénye, azonban hivatalos visszajelzés a tagságról nem érkezett. Ezek a kapcsolatok elsősorban az önkormányzatok között zajlanak, szakmai háttértámogatással.

Marosvásárhely jelenleg egyik európai szecessziós hálózatnak sem tagja, mivel hiányzik a csatlakozást kezdeményező szereplő. A marosvásárhelyi szakember javasolta a város vezetésének az Európai Szecessziós Városok Hálózatába való csatlakozást, amely turisztikai és kulturális szempontból egyaránt előrelépést jelentene. Ennek érdekében indokoltnak látja egy önálló, városi TDM szervezet létrehozását, amely megfelelő jogosultságokkal rendelkezik a város érdekeinek képviselőjére, hiszen a jelenlegi megyei turisztikai szervezet, a Visit Maros, nem jogosult ezen feladat ellátására.

4.4.2. Együttműködés a Kárpát-medencei szecessziós városok között

Kecskemét, Marosvásárhely és Szabadka városai között egy szorosabb együttműködés körvonalazódik napjainkban, amely a magyar szecesszió építészeti örökségére építve kívánja elősegíteni a kulturális turizmus fejlődését. Az együttműködést erősíti a három város között meglévő testvér- és partnervárosi kapcsolatok szoros köteléke is.

Budapest és Szeged is szorgalmazza a hazai szecessziós települések közötti együttműködést, mivel a joggyakorlatok megosztása gazdagíthatja a helyi kezdeményezéseket. Szeged szoros kapcsolatot ápol Budapesttel, amely az Iparművészeti Múzeumon keresztül képviselteti magát a Szecessziós Városok Hálózatában. A két város között több közös pályázat és szakmai együttműködés is megvalósult. Szeged a térségben Kecskemét, Hódmezővásárhely és Makó településeiben lát további együttműködési lehetőségeket, amelyek révén közösen fejleszthetnének termékeket a szecessziós örökség megőrzése és népszerűsítése érdekében.

Pécs nem tagja a nemzetközi és hazai szecessziós együttműködéseknek és hálózatoknak. Ugyanakkor a város közelében több olyan település is található, amelyek gazdag szecessziós örökséggel rendelkeznek, ilyenek például Kaposvár és Kecskemét, valamint a határon túlról Eszék és Szabadka. A Mohácsi híd megépülése változást hozhat, hiszen ezáltal Szabadka és Palics még közelebb kerül Pécshez. Ezekben a városokban is fellelhető Lechner Ödön és a Zsolnay család építészeti öröksége, amelyek tovább gazdagítják a régió művészeti értékeit és új együttműködési lehetőségeket nyithatnak meg a városok számára.

4.4.3. Részvétel nemzetközi és hazai projekteken

Fontos mérföldkő, hogy 2026 tavaszán megjelenik a Kárpát-medence szecessziós építészetét bemutató könyv Baldavári Eszter és Virág Zsolt szerkesztésében, amely a térség szecessziós értékeit feltáró átfogó kutatás eredményeként hatszáz épületet mutat be. Az elmúlt két év során zajló kutatásban mintegy hatvan szerző vett részt: anyaországi és határon túli magyar szakértők mellett szlovák, horvát és szerb kutatók is hozzájárultak a munkához. A könyv révén lehetőség nyílt arra is, hogy a kevésbé ismert helyi mesterek is méltó helyet kapjanak a szecessziós építészet bemutatásában.

Ezzel párhuzamosan az érintett városok aktívan közreműködnek a Szecesszió Világnapjához kapcsolódó események megvalósításában, amelyek között vezetett séták, kiállítások, előadások, valamint tudományos és ismeretterjesztő programok is szerepelnek.

A szecesszió témaköre emellett a nemzetközi projektekben is hangsúlyosan megjelenik, különösen a Duna-menti régiók kulturális együttműködésének keretében. Továbbá több ígéretes kezdeményezés és szakmai konferencia is hozzájárul ahhoz, hogy ez a művészeti irányzat egyre szélesebb körben váljon ismertté és elismertté mind itthon, mind nemzetközi viszonylatban, ösztönözve ezzel a társadalmi figyelem és felelősségvállalás növekedését az értékek megőrzése iránt.

Budapest képviselőjében az Iparművészeti Múzeum aktívan részt vesz a Duna-menti régiók kulturális összefogásában, elsősorban tudományos és ismeretterjesztő programok – konferenciák, kiállítások és kutatói előadások – keretében.

Emellett a korábbi években több különálló, ígéretes kezdeményezés is létrejött: például a 2019-es Körössy-kiállításához kapcsolódóan szakmai programok valósultak meg, köztük egy szimpózium a nemzetközi Art Nouveau atlasz készítőivel, valamint egy előadás a szecesszió sztereotípiáiról és oktatásban való megjelenéséről. Ezek a projektek is bizonyítják a nyitottságot és az értékes tudást, ugyanakkor az intézményi struktúrák és az érdekkapcsolatok gyakran akadályozzák a hosszú távú együttműködéseket – tette hozzá a budapesti szakember.

Szegeden és a régióban a helyi turisztikai desztináció menedzsment szervezet két szecessziós témájú határon átnyúló projektet valósított meg az elmúlt években: A 2012-ben indult „Századfordulós ékkövek” projekt határon átnyúló együttműködés keretében védett szecessziós épületek felújítása mellett turisztikai programcsomagok fejlesztését célozta. 2018 és 2021 között a REDISCOVER projekt révén a Duna-régió rejtett zsidó kulturális örökségének feltárására, bemutatására és turisztikai hasznosítására került sor, amelynek keretében Szegeden digitális alkalmazások, kiállítások, oktatási anyagok és kiadványok készültek. A projekt erősítette a helyi és nemzetközi kulturális együttműködést és hozzájárult Szeged zsidó örökségének széles körű megismertetéséhez.

Nagyvárad korábban szintén részt vett egy Duna menti együttműködésben, amelynek keretében a Bihar Megyei Műemlékvédő Alapítvány előző vezetése közreműködött: pályázatokat nyújtott be, valamint konferenciákat is szervezett. A projekt keretében rendelkezésre álló forrásokat elsősorban eseményszervezésre különítették el, műemléki felújítások nem valósultak meg a projekt keretében.

A *szabadkai* szakember rámutatott, hogy nem szabad alábecsülni, ha egy ügy mögött politikai akarat is áll, mert az érezhetően növeli a kezdeményezések súlyát és hatékonyságát. Erre jó példa volt a Vajdasági Magyar Szövetség támogatásával 2025-ben létrejött konferencia. A rendezvényen többek között a Városháza felújításáról és a turizmus lehetőségeiről is szó esett. A tanácskozások során felmerült az is, hogyan lehetne növelni a szecessziós épületek látogatottságát. A résztvevők egyetértettek abban, hogy maguk az épületek már önmagukban is erős vonzerővel bírnak, a hangsúlyt tehát inkább a kapcsolódó szolgáltatások fejlesztésére, bővítésére érdemes helyezni.

4.5. A szecessziós épületek szerepe és megjelenése az értéktárakban

Az interjúalanyokat arról kérdeztük, hogy részét képezik-e a település szecessziós épületei a települési, vármegyei vagy magyar értéktárnak, továbbá mely épületeket nevezhetnek meg és milyen kategóriába sorolják azokat. Emellett érdeklődtünk arról is, hogy milyen előnyökkel jár, illetve milyen kötelezettségeket és feladatokat ró ez a tagság az adott örökségértéket működtető szervezetre.

A magyarországi és a külhoni magyar településeken a szecessziós épületek értéktári megjelenése változó képet mutat. Egyes városokban – mint például Kecskemét, Nagyvárad vagy Marosvásárhely – már több szecessziós érték is szerepel különböző szintű értéktárakban, míg más városokban – például Szegeden vagy Szabadkán – ezek az örökségek még nem kerültek be az értéktári rendszerbe, noha figyelemre méltó műemlékek is megtalálhatók a településeken.

Az értéktárba való bekerülés – legyen az települési, vármegyei, országos vagy külhoni magyar értéktár – elismerést és lehetőségeket biztosít az örökség számára. Elősegíti a turisztikai és kulturális hasznosítást, hozzájárul a közösségi identitás erősítéséhez, valamint megnyithatja az utat a magasabb szintű elismerések, például a hungarikum minősítés vagy a világörökségi várományosi cím felé. Ugyanakkor e státusz kötelezettségekkel is jár: az örökségvédelmi feladatok professzionális ellátását, a dokumentálás és bemutatás színvonalának biztosítását, valamint a tulajdonosok és fenntartók felelősségvállalását is megköveteli.

A szecessziós értékek bekerülésének folyamata több helyen közösségi együttműködés eredménye. Budapesten például a kerületi értéktárak rendszerezik a védett épületeket, a tervező és az építés idejének megjelölésével, a helytörténeti gyűjtemények, múzeumok és szakemberek aktív együttműködésével. A „Lechner Ödön művei” Világörökség Várományosi cím kapcsán az érintett szervezetekre felelősség hárul, továbbá az e címhez tartozó épületek vonatkozásában még számos kötelezettség vállalására lenne szükség. Ennek a címnek a budapesti vonatkozású épületei közé tartozik az Iparművészeti Múzeum, a Földtani Intézet, a Postatakarékpénztár és a kőbányai Szent László plébániatemplom (Lechner Ödön művei. Építési és Közlekedési Minisztérium).

Kecskeméten az egykori Iparos Otthon (mai Hírös Agóra Ifjúsági Otthon épülete), a Lutherpalota (lakóház), a Kecskeméti Művésztelep épületegyüttese, valamint a Kecskeméti Református Újkollégium épülete a Kecskeméti Települési Értéktárban szerepelnek épített örökség kategóriában. A Kecskeméti Városháza, valamint a Cifrapalota a Kecskeméti Települési Értéktár mellett a Bács-Kiskun Vármegyei Értéktár nemzeti értékei között is szerepelnek. Kecskemét szecessziós épületei 2020-ban a Magyar Értéktár kiemelkedő nemzeti értékei közé is felvételt nyertek „Kecskemét szecessziós városmagja, különös tekintettel a Cifrapalota épületére” megnevezéssel. A Városháza a legmagasabb műemlékvédelmi besorolás alá esik és szerepel az UNESCO Világörökség Várományosi Listáján is (Kecskeméti Települési Értéktár).

Pécs vonatkozásában a Baranya Vármegyei Értéktár részeként szerepel maga a Zsolnay Porcelán és Kerámia, valamint a Zsolnay Kulturális Negyed. Emellett a Zsolnay Kulturális

Negyed hungarikumként is megtalálható a Hungarikumok Gyűjteményében (Baranya Megyei Értéktár; Zsolnay Kulturális Negyed. Baranya Vármegyei Értékek).

Nagyvárad esetében a Fekete Sas palota szerepel a Bihar Megyei, valamint az Erdélyi Magyar Értéktárban, de a nagyváradi szakember hangsúlyozta, hogy a szecessziós örökség több épületének értéktári felvétele is szükséges. Marosvásárhelyen a Kultúrpalota kiemelt örökségként szintén szerepel az Erdélyi Magyar Értéktárban.

Más települések esetében – mint Szeged vagy Szabadka – hiányzik az értéktári jelenlét. A szegedi példa azonban azt mutatja, hogy egy ilyen felismerés is elindíthatja a változást: a megkérdezett szakember kezdeményezi a döntéshozókkal való egyeztetést a szecessziós örökség beemeléséről az értéktárba.

Összességében elmondható, hogy a szecessziós épített örökség értéktári megjelenése nem csupán esztétikai vagy történeti szempontból fontos, hanem a közösségformáló és a fenntartható örökségkezelési szempontokhoz is hozzájárul. A jövőbeli feladat az, hogy a még hiányzó értékek bekerüljenek a megfelelő szintű értéktárakba és a kapcsolódó szervezetek együttesen vállalják az ezzel járó szakmai és társadalmi felelősséget.

5. ÖSSZEFOGLALÁS ÉS JAVASALATTÉTEL

5.1. Összefoglalás

A kutatás célja annak feltárása volt, hogy a szecessziós stílus milyen helyet foglalt el a Kárpát-medence építészeti örökségében, hogyan formálta a településképet a múltban és milyen mértékben van hatással napjainkban. Vizsgáltuk a szecessziós épületek állapotát, tulajdonosi viszonyait, valamint a fenntartásukért felelős intézmények és szervezetek tevékenységét. Elemeztük továbbá a turisztikai hasznosítás módját, valamint az épületek szerepét a városok kulturális és közösségi életében. Feltártuk, hogy az egyes települések milyen hazai és nemzetközi szecessziós hálózatokhoz vagy együttműködésekhez kapcsolódnak és megvizsgáltuk azt is, hogy épületeik szerepelnek-e a helyi, vármegyei, országos, illetve határon túli magyar értéktárakban. A kutatás átfogó képet nyújt a vizsgált Kárpát-medencei magyar városok szecessziós építészeti örökségéről, valamint annak turisztikai jelentőségéről.

A szakirodalmi áttekintés több, szecessziós örökséggel bíró városra terjed ki – köztük Budapestre, Szegedre, Kecskemétre, Pécsre, Szabadkára, Nagyváradra és Marosvásárhelyre –, bemutatva középületeiket, oktatási intézményeiket, kereskedelmi és szolgáltató épületeiket, fürdőiket, szállodáikat, városi lakóházaikat és egyházi épületeiket. Budapest különösen gazdag szecessziós örökségben, ugyanakkor a stílus markánsan formálta Kecskemét, Szeged, Pécs, Szabadka, Palics, Nagyvárad és Marosvásárhely építészeti arculatát is, ami jól szemlélteti a magyar szecesszió sokrétűségét és Kárpát-medencei jelenlétét.

A szakirodalmi elemzés kiegészült kilenc félig strukturált interjúval, amelyek révén a vizsgált városok szecessziós örökségéről és annak fenntartásáról átfogó, helyi tapasztalatokon alapuló képet kaptunk.

A szecesszió a 19. század végén és a 20. század elején kialakult nemzetközi művészeti irányzat, amely mindössze két évtizedig volt jellemző, majd az első világháború után háttérbe szorult. Célja a történelmi stílusoktól való elszakadás és a modern élethez illeszkedő új formák megalkotása volt. Jellemzői a hullámzó ornamentika, a stilizált növényi motívumok, a lágy, gömbölyded formák, az élénk színek és a különböző anyagok – kerámia, üveg, kovacsoltvas, fa – alkalmazása. A stílus nem tett különbséget „magas” és alkalmazott művészet között, így a lakberendezéstől a plakátokon át a divatig több területet átalakított, előkészítve a modern design alapjait. Az építészetben, díszítőművészetben, iparművészetben és formatervezésben is érvényesült. Előképe John Ruskin és William Morris volt, akik az Arts and Crafts mozgalommal a kézművesség és a természetközeli formák értékét hangsúlyozták.

A magyarországi szecessziós építészet a 19–20. század fordulóján alakult ki és az Osztrák–Magyar Monarchia Magyar Királyságának területén a modern művészet irányzatává vált. A stílus célja a nemzeti jellegű, egyedi építészet megteremtése volt, amely a magyar népművészetből és népi hagyományokból merített, miközben a korszerű anyagokat – vasat, üveget, kerámiát – is innovatívan alkalmazta. Lechner Ödönnek köszönhetően bontakozott ki a magyar szecesszió sajátos formanyelve, amelyben a francia kora reneszánsz, a közel-keleti és indiai motívumok, valamint a magyar népi díszítőelemek ötvöződtek. Tanítványai országszerte

elterjesztették a stílust, így városházák, paloták, lakóházak és középületek egész sorát hagyva örökül. Az általa és tanítványai által képviselt magyaros szecesszió mellett a korszakban a stílusnak több párhuzamos irányzata is kialakult, így a hazai épületeken egyaránt felfedezhetők a francia és belga Art Nouveau, a német Jugendstil, a bécsi kortársak, valamint a skandináv és angol építészet hatásai.

Lechner Ödön a magyar szecesszió kiemelkedő képviselője, több mint negyven műemléket hagyott hátra, köztük a kecskeméti Városházát, az Iparművészeti Múzeumot, a kőbányai Szent László plébániatemplomot, a Magyar Földtani Intézetet és a Postatakarékpénztár épületét, melyek az UNESCO világörökségi várományos listáján is szerepelnek. A Kárpát-medence több városa – Budapest, Szeged, Nagyvárad, Szabadka – a nemzetközi Szecessziós Városok Hálózatának és az Európai Szecessziós Utak Hálózatának tagja, amely a stílus kutatását, megőrzését és népszerűsítését támogatja, így a magyar szecesszió nemzetközi figyelmet kap. Emellett Budapest, Nagyvárad és Szabadka szerepel az Európa Tanács „European Best Destinations” listáján is a tíz legszebb európai szecessziós város között, kiemelve a stílus turisztikai értékét.

A Kárpát-medence szecessziós épületei a lakosság körében jól ismertek, részét képezik a helyi kulturális emlékezetnek. Budapesten az Iparművészeti Múzeum és a Gellért Gyógyfürdő, Szegeden a Reök-palota és az Új Zsinagóga, Kecskeméten a Városháza és a Cifrapalota különösen is ismertté váltak a helyiek számára. Pécsen a Zsolnay-kút és a Palatinus Szálló, Szabadkán a Raichle-palota, a Városháza és a Zsinagóga, Nagyváradon a Fekete Sas-palota, a Darvas–La Roche-ház és a Moszkovits Miksa-palota, Marosvásárhelyen pedig a Városháza és a Kultúrpalota kiemelt ismertségnek örvendenek a helyi közösségekben. Ezek az épületek nemcsak építészetük miatt értékesek, hanem sokrétű kulturális funkcióik és aktív közösségi szerepük révén is.

A szecessziós építészet hatással van a vizsgált települések városképére és a helyi identitás formálására. Budapest esetében a századforduló óta a szecessziós építészet alapvetően alakítja a városképet, és bár sok épület nagymértékű átalakításon ment keresztül, a stílus továbbra is vonzerőt jelent. A vidéki és határon túli városokban az elmúlt évtizedekben a megújulási folyamatok tudatosabbak és látványosabbak voltak, így a szecesszió ott nemcsak örökségként, hanem aktívan kezelt és kiemelt kulturális erőforrásként jelenik meg. Ezekben a városokban a szecessziós épületek felújítása nemcsak esztétikai, hanem identitásépítő célokat is szolgál, valamint hozzájárul a gazdaság fejlődéséhez.

A tulajdonosi szerkezet sokszínűsége alapvetően befolyásolja a szecessziós épületek sorsát: az állami vagy önkormányzati tulajdonban lévő épületek esetében általában nagyobb az esély a szakszerű, hosszú távra tervezett felújításra, különösen akkor, ha rendelkezésre áll intézményi háttér és pályázati támogatás. Ezzel szemben a széttagolt magántulajdon, különösen társasházak esetében, gyakran akadályozza a megőrzést és a fejlesztést. A műemléki védelem egyszerre jelent védelmet és korlátot is: bár az előírások megőrzik az építészeti értékeket, az épületek gazdasági hasznosítása – például irodaként vagy vendéglátóhelyként – sokszor nehézségekbe ütközik, különösen, ha nincs elegendő támogatás vagy rugalmas szabályozás. A múlt politikai beavatkozásai, például az államosítás, ma is problémákat okoznak; különösen Romániában a tulajdonjogi háttér rendezése nehézkes, ami lassítja a felújításokat és a hatékony

működtetést. A sikeres építészeti megőrzési projektek alapja mindig a közösségi összefogás, a partnerség és a tudatosság; olyan pozitív példák, mint a budapesti Sonnenberg-ház vagy a szegedi civil koordináció, azt mutatják, hogy az épületek jövője nemcsak a pénzügyi forrásokon, hanem a közös felelősségvállaláson is múlik.

Az épületek állapota igen változatos: kiemelhetők például a budapesti Zeneakadémia, a szegedi Reök-palota, a kecskeméti Városháza, a pécsi Zsolnay Kulturális Negyed, a szabadkai Raichle-palota, a nagyvárad Fekete Sas-palota vagy a marosvásárhelyi Kultúrpalota, amelyek gondos felújítás révén megőrizték eredeti értékeiket. Más épületek – például a budapesti Iparművészeti Múzeum, a budapesti bérházak többsége, a szegedi Gróf-palota vagy a kecskeméti Cifrapalota – viszont az állagromlás kihívásaival néznek szembe.

Különösen a belső terek sérülékenyek, melyek a korábbi funkcióváltások során gyakran visszafordíthatatlan károkat szenvedtek. A felújítás legnagyobb akadályai közé tartozik az anyagi források hiánya, különösen a magántulajdonban lévő épületeknél, valamint a szakemberek és restaurátorok kevés száma. Sok helyütt hiányoznak azok a mesterek, akik a Zsolnay-kerámiák, a kovácsoltvas, a bádogos vagy az üvegmozaikos díszítőelemek hiteles helyreállításához értenek. Emellett hiányzik a rendszeres karbantartás szokása is, így az épületek állapota gyakran csak akkor válik nyilvánvalóvá, amikor már teljes felújításra szorulnak. A műemléki védelem hiánya több értékes épület esetében tovább nehezíti a megőrzést, hiszen sokszor csak a tulajdonosok elkötelezettségén múlik az állagmegóvás. Továbbá bizonyos esetekben földrajzi és szerkezeti problémák – például talajsüllyedés – is veszélyeztetik az épületek hosszú távú megmaradását.

A szecessziós épületek megőrzésében alapvető tényező a tulajdonosi felelősség: az épületek állapota, funkcionális megújulása és látogathatósága nagymértékben a tulajdonosok elkötelezettségén és anyagi lehetőségein múlik. Az önkormányzatok szerepe városenként eltérő: Szeged és Szabadka esetében különösen jellemző az aktív koordináció, a tudatos forrásfelhasználás és a fenntarthatóságot előtérbe helyező várospolitikai, míg Budapesten és Pécsen elsősorban a szabályozó és engedélyező funkciók dominálnak. Marosvásárhelyen az önkormányzati együttműködés javulása ellenére a tulajdonviszonyok összetettsége továbbra is nehezíti a fejlesztések megvalósítását. A kormányhivatalok az engedélyezési és felügyeleti eljárásokon keresztül biztosítják az örökségvédelmi szabályok betartását és az épületek biztonságos fennmaradását. A szakmai szervezetek, intézmények és a civil szervezetek aktívan közreműködnek az értékek kutatásában, megőrzésében és bemutatásában, valamint a közösségi programok szervezésében. A turisztikai szervezetek tematikus programokkal, kommunikációs kampányokkal és termékfejlesztéssel járulnak hozzá a szecessziós örökség szélesebb körű megismertetéséhez és hasznosításához. Összességében a szecessziós épített örökség fenntartható megőrzése a tulajdonosok, az önkormányzatok, a szakmai és civil szervezetek összehangolt együttműködésén alapul.

Összegezve, a szecessziós örökség fenntartható megőrzése érdekében elengedhetetlen a szemléletváltás: a teljes felújítás helyett hangsúlyt kellene fektetni a rendszeres karbantartásra, a részletek megőrzésére, miközben a helyi közösségek, a tulajdonosok és a lakók tudatosságát is erősíteni szükséges. Szükséges a részletes értékléltárak készítése, a restauráláshoz szükséges

szakmai képzés biztosítása, valamint a hagyományos mesterségek és tudás fenntartása. A fenntartható megőrzést egy átfogó stratégia segítheti, amely világos ütemtervet, prioritásokat és felelősöket jelöl ki. Emellett elengedhetetlen a finanszírozás és a tulajdonosi terhek megosztása, a megfelelő támogatási rendszerek kialakítása és a pályázati források biztosítása.

Az építészeti örökség turisztikai vonzerejét nagymértékben befolyásolja az elérhetőség, a belső terek látogathatósága, valamint a szervezett programok és a kommunikáció. A folyamatosan nyitva álló épületek a leglátogatottabbak, mivel a közönség könnyen hozzáférhet értékeikhez. Budapesten a Gellért Gyógyfürdő és a frekventált helyen álló szecessziós épületek vonzzák a legtöbb látogatót, míg a kevésbé ismert vagy nehezen megközelíthető helyszíneken található épületek jóval kevesebb figyelmet kapnak. A látogatottság növelhető a belső terek megnyitásával és tudatos népszerűsítéssel, amire példaként szolgál a Magyar Szecesszió Háza. Szegeden a rendszeresen látogatható Reök-palota, az Új Zsinagóga és Víztorony a legnépszerűbbek. Kecskeméten a Városháza és a Cifrapalota emelkedik ki, utóbbi különösen a szecessziós népi motívumok miatt. Pécsen a Zsolnay Kulturális Negyed önálló szecessziós egységként vonzza a közönséget. Értékei közé tartozik a Gyugyi-gyűjtemény és a Mattyasovszki ház, amely a Bóbita Bábszínháznak is otthont ad. Szabadkán a Városháza, a Raichle-palota és a Zsinagóga számítanak a leglátogatottabb helyszíneknek. Nagyváradon a Fekete Sas palota, a Darvas–La Roche-ház és a Moszkovits Miksa-palota, míg Marosvásárhelyen a Kultúrpalota számítanak a látogatók legfőbb vonzerejének.

A szecessziós örökség ma niche kulturális turisztikai termékként vonzza a célzott érdeklődőket, miközben az építészeti értékek a desztinációk általános látogatói élményét is gazdagítják.

A szecessziós épületek sikeres turisztikai hasznosításának alapja, hogy az épített örökséget élményszerűen és hitelesen mutatják be, például tematikus városi séták, múzeumi vezetett túrák, interaktív programok és ritkán látogatható épületek bemutatása révén. A Szecesszió Világnapja mellett más kiemelt események – mint például az Idegenvezető Világnap, a Kulturális Örökség Napjai, a Turizmus Világnapja – szerepet töltenek be a közönség bevonásában, a helyi közösségek és civil szervezetek aktivizálásában, valamint az építészeti értékek széles körű ismertetésében. A digitális eszközök – online adatbázisok, interaktív térképek, QR-kódok – és a közösségi kommunikáció további lehetőséget biztosítanak arra, hogy a látogatók önállóan is felfedezhessék és mélyebben megismerhessék a város építészeti értékeit.

Budapest építészeti örökségének bemutatása terén az intézményi és a civil kezdeményezések gyakran önállóan, spontán módon valósulnak meg és ritkán illeszkednek egy átfogó, összehangolt stratégiai keretbe. Ebben a környezetben jelentősek a Szecesszió világnapi események és az Iparművészeti Múzeum Szecesszió Fesztiválja, amelyek valódi összefogást teremtenek. A vidéki városokban és a külföldi magyar településeken szintén meghatározó a Szecesszió világnapi rendezvényeinek szerepe, hiszen ezek a helyi kulturális életet és a turisztikai kínálatot egyaránt gazdagítják.

A fővárosban továbbra is hangsúlyosak a tematikus városi séták és a múzeumi vezetett túrák, amelyek révén a látogatók részletesebb, mélyebb ismeretekhez juthatnak az építészeti örökségről. A vidéki és határon túli városok szintén kiváló példái annak, hogyan lehet a szecessziós építészeti örökséget turisztikai célokra hasznosítani: a városi séták, a kiállítások, az interaktív

foglalkozások és a fesztiválok élményszerűen mutatják be a stílus értékeit, miközben hozzájárulnak a közösségi tudat erősítéséhez.

A szecessziós épített örökség nem csupán esztétikai vagy kulturális érték, hanem gazdasági és turisztikai potenciált is hordoz – különösen, ha összehangolt, professzionális együttműködés keretében kerül hasznosításra. Az értékek megőrzésének és kiterjedtebb népszerűsítésének része az intézményesített, tartalommal megtöltött, szakmailag megalapozott hálózati működés. A hazai és nemzetközi szecessziós hálózatokhoz való csatlakozás mind presztízs-, mind szakmai előnyt jelent a városok számára, azonban önmagában nem elegendő. Az eredményes együttműködéshez stabil intézményi háttérre, szakmai elkötelezettségre, politikai támogatásra és megfelelő anyagi forrásokra is szükség van.

Több Kárpát-medencei magyar város – így Budapest, Szeged, Nagyvárad és Szabadka – tagja az 1999-ben létrehozott Szecessziós Városok Hálózatának, valamint a 2014-ben alakult, barcelonai székhelyű Európai Szecessziós Útvonalnak. Pécs és Marosvásárhely szintén gazdag szecessziós örökséggel rendelkezik, azonban ezek a települések jelenleg még nem képviselik magukat a nemzetközi szervezetekben. Szegeden a tagság aktív és szakmailag megalapozott, ami elősegíti a szecessziós örökség hatékony bemutatását. Szabadkán azonban a hálózatot hivatalnokok képviselik, ami korlátozza a szakmai színvonal fenntartását a szakember véleménye szerint. Budapesten pedig gyakran előfordul, hogy a kapcsolatok inkább elméleti síkon működnek, mivel a forráshiány és az intézményi kapacitások korlátai akadályozzák a gyakorlati megvalósítást.

A Kárpát-medence szecessziós városai egyre szorosabb együttműködésre törekszenek, hogy elősegítsék a kulturális turizmus fejlődését és megőrizzék az építészeti örökségüket. Kecskemét, Marosvásárhely és Szabadka kapcsolata a testvér- és partnervárosi kötelezettségekre épül, míg Budapest és Szeged a joggyakorlatok cseréje és közös szakmai projektek révén erősíti a hálózatot. Bár Pécs még nem tagja a szecessziós együttműködéseknek, a környező városokkal való kapcsolatai új lehetőségeket kínálnak a közös fejlesztésekre. Mérföldkőnek tekinthető továbbá a Kárpát-medence szecessziós építészeti értékeit feltáró közelmúltbeli kutatás, amely közel hatszáz épület bemutatásával hazai és nemzetközi szakértők együttműködésén alapul.

A szecessziós épületek turisztikai hasznosításáról szóló fejezetek alapján a szakemberek javasolják olyan múzeum vagy állandó kiállítások létrehozását, amelyek bemutatják a kiemelkedő építészek, például Lechner Ödön és Kós Károly életművét. Indokoltnak tartják továbbá nemzetközi együttműködések és átfogó tematikus útvonalak – például a Kárpát-medencei szecessziós útvonal – kialakítását, amelyek elősegítenék a szecessziós örökség szélesebb körű megismertetését és turisztikai potenciáljának teljesebb hasznosítását. Emellett szükségesnek látják a kutatók, művészettörténészek, kulturális és turisztikai szakemberek közötti szorosabb együttműködést, valamint a fiatal generáció érdeklődésének tudatos formálását és bevonását a szecessziós épített örökség megismerésébe.

5.2. Javaslattétel

Az alábbiakban összefoglaljuk a szakértők által leggyakrabban megfogalmazott, a Kárpát-medence szecessziós örökségének megőrzését és hasznosítását leginkább előmozdító *javaslatokat*.

- *Átfogó felújítási és fenntartási programok kidolgozása*, amelyek hosszú távú stratégiák mentén, állami, önkormányzati és magánforrások bevonásával biztosítják a szecessziós épületek hiteles megőrzését és felújítását. Ennek egyik lehetséges keretét egy országos, államilag támogatott „A Szecesszió Éve” program adhatná, amely egyszerre népszerűsítene a stílust és támogathatná az épületek felújítását. A Liszt Intézetek gyakorlata is inspiráló példaként szolgál: bár anyagi forrásaik korlátozottak, mégis a kulturális évadok szervezésével képesek plusz támogatásokat bevonni. E mintára létrehozható lenne egy szakmai csoport, amely komplexen megtervezné a szecesszióval kapcsolatos programokat és valódi tartalom mentén koordinálná az intézményi együttműködéseket.
- *Rendszeres karbantartási és állagmegóvási rendszer kialakítása*, amely a kisebb beavatkozásokat is időben lehetővé teszi, megelőzve a nagyobb károsodásokat és költségeket.
- *A restaurátori és hagyományos mesterségek oktatásának megerősítése*, valamint új képzési programok indítása a szecesszióra jellemző technikák – például a Zsolnay-kerámia, kovácsoltvas vagy üvegmozaik – megőrzése érdekében.
- *Részletes értékleltárak és digitális adatbázisok létrehozása*, amelyek pontosan dokumentálják az épületek állapotát, díszítőelemeit és történeti szerepét, ezzel megkönnyítve a restaurálás tervezését.
- *Tematikus szecessziós útvonalak és turisztikai hálózatok kialakítása* a Kárpát-medence városai között, amelyek bemutatják a térség közös kulturális örökségét és növelik annak nemzetközi láthatóságát.
- *Múzeum és állandó kiállítások létrehozása*, amelyek bemutatják neves építészek – például Lechner Ödön vagy Kós Károly – életművét.
- *Szakmai együttműködés és tudásmegosztás erősítése*: A művészettörténészek, kutatók, kulturális és turisztikai szakemberek (kiemelten az idegenvezetők) közötti rendszeres együttműködés kialakítása közös konferenciák, szemináriumok és kutatási projektek révén, amely biztosítaná a hiteles szakmai alapot, elősegítené a tapasztalatcserét és megelőzné a pontatlan információk terjedését.
- *A tulajdonosok és lakóközösségek támogatása* kedvezményes pályázatok, tanácsadói hálózatok és pénzügyi ösztönzők révén, amelyek elősegítik a felelős és szakszerű felújításokat.
- *Nemzetközi és uniós források bevonása*, valamint közös pályázati és forrásszerzési stratégiák kidolgozása a nagyobb volumenű fejlesztések és felújítások megvalósításához.
- *Digitális és élményalapú turisztikai fejlesztések ösztönzése* – például interaktív térképek, virtuális túrák, AR/VR technológiák alkalmazása –, amelyek a fiatalabb generációkat is megszólítják és új formában mutatják be a szecessziós örökséget.
- *A helyi lakosság, a helyi közösségek, a helyi civil szervezetek bevonása* az örökségvédelmi és turisztikai programokba, ezzel erősítve a társadalmi elköteleződést.
- *Oktatási és ismeretterjesztő programok összehangolása*: közös tananyagok, múzeumpedagógiai anyagok kidolgozása, nyári egyetemek szervezése a fiatalok bevonására és szemléletformálására.

6. IRODALOMJEGYZÉK

A szecesszió. Kulturális Enciklopédia.

Elérés: <http://enciklopedia.fazekas.hu/tarsmuvszecesszio.htm> Utolsó letöltés ideje: 2025. április 2.

Bagyinszki Zoltán – Gerle János (2008): *Alföldi szecesszió*. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó, Debrecen.

Bakonyi Tibor (1973): A szecesszió szegedi építésze: Magyar Ede. *Tiszatáj*, 27. évfolyam, 9. szám, 92–96.

Bakonyi Tibor (1989): *Magyar Ede*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Balázs János (2006): Róth Miksa Emlékház. *Építészfórum*, január 31.

Baldavári Eszter (2018): *Lechner Ödön építészeti formáinak hatása Kőrössy Albert Kálmán építőművészetére honfoglalás kori tárgyak és a népművészet keresztmetszetében. Ybl és Lechner vonzásában*, Budapest.

Baldavári Eszter (2021): *Kőrössy Albert Kálmán*. Holnap Kiadó, Budapest.

Baldavári Eszter (2025): *A szecessziós építészet tendenciái Kőrössy Albert Kálmán életművének keresztmetszetében*. Doktori értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, Művészettörténeti műhely, Budapest.

Bata Tímea (2017): Szúrrózsa és pávaszem. Huszka József alföldi gyűjtései és a magyar stílus. In: Brunner Attila – Mészáros Márta – Veress Dániel (szerk. 2017): *Szecesszió az Alföldön: dolgozatok a régió művészet- és várostörténetéről*. Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza, 26–33.

Bechtold Ágnes (2017): Az Alföld szecessziós növényi díszítményeinek szimbolikája. In: Brunner Attila – Mészáros Márta – Veress Dániel (szerk. 2017): *Szecesszió az Alföldön: dolgozatok a régió művészet- és várostörténetéről*. Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza, 34–41.

Bede Béla (2012): *Magyar szecessziós építészet*. Corvina Kiadó Kft., Budapest.

Bródy Sándor (1906): Egy építész ötletei. In: Lyka Károly (szerk. 1906): *Művészet*, 5. évfolyam, 5. szám, 303–310.

Brunner Attila – Csáki Tamás (szerk. 2022): *A Lechnernek: Források a család történetéhez*. Budapest.

Brunner Attila (2023): *Mezőváros és szecesszió. Kecskemét vonzásterületének szecessziós építésze a 20. század első évtizedében regionális megközelítésben*. Doktori értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Filozófiatudományi Doktori Iskola, Budapest.

Brunner Attila – Keserü Katalin (2023): *Felfedező utak = Routes of Discovery: Szecessziós épületornamentika a vidéki Magyarországon = Art Nouveau Architectural Ornaments in the Hungarian Countryside*. Holnap Kiadó, Budapest.

- Budai Kriszta (2023): Dél-dunántúli szecesszió – Építészeti séta Pécsen, Szekszárdon, Bonyhádon és Siklóson. *Kultúra.hu*, 2023. szeptember 16.
- Budapest építészete. Térkép és szecessziós építészeti kalauz 1896–1914. (2012). Zsuffa és Kalmár Építész Műterem, A&Z 1.1 Térképműhely, Budapest.
- Csáki Tamás (2024): *Lajta Béla 150 – budapesti épületsorsok. Béla Lajta 150 – Fates of Budapest Buildings*. Budapesti Történeti Múzeum, Budapest.
- De Ridder, Kaat – Vanneste, Dominique (2020): Tourism development through landscape theming: Exploring Art Nouveau experiences in Brussels. *Journal of Tourism, Heritage & Services Marketing*, 6. évfolyam, 2. szám, 45–54.
- Déry Attila – Merényi Ferenc (2020): *Magyar Építészet 1867-1945*. Urbino Kft., Budapest.
- Dittrichné Vajtai Zsuzsánna (2013a): *Szecesszió Budapesten*. Magyar Elektronikus Könyvtár, Budapest. Elérés: <https://mek.oszk.hu/11400/11484> Utolsó letöltés ideje: 2025. április 15.
- Dittrichné Vajtai Zsuzsánna (2013b): *Szecesszió Magyarország vidéki városaiban, községeiben*. Magyar Elektronikus Könyvtár, Budapest. Elérés: <https://mek.oszk.hu/11400/11485/> Utolsó letöltés ideje: 2025. április 23.
- Dittrichné Vajtai Zsuzsánna (2013c): *Erdély szecessziós épületei*. Magyar Elektronikus Könyvtár. Budapest. Elérés: <https://mek.oszk.hu/11600/11655/> Utolsó letöltés ideje: 2025. április 23.
- Duncan, Alastair (2006): *Szecesszió*. Budapest: Glória Kiadó.
- Duranci, Bela (1983): *A vajdasági építészeti szecesszió*. Forum Könyvkiadó, Újvidék.
- Fucskár Ágnes – Fucskár József Attila (2021): *Magyar szecesszió*. Kossuth Kiadó, Budapest.
- Gaál Gyöngyi (2016): *Magyar Ede: A szegedi szecesszió legeredetibb alkotója*. Magánkiadás.
- Gall, Anthony (2002): *Kós Károly műhelye*. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó Kft., Budapest.
- Gellér Katalin (2004): *Stílusok - korszakok. A magyar szecesszió*. Corvina Kiadó Kft., Budapest.
- Gerle János – Csáki Tamás (szerk. 2013): *Lajta Béla*. Holnap Kiadó, Budapest.
- Gerle János – Kovács Attila – Makovecz Imre (1990): *A századforduló magyar építészete*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Gerle János – Lugosi Lugo László (1999): *A szecesszió Budapesten*. Magyar Könyvklub, Budapest.
- Gulyás Attila (2023): Séta Kecskemét szecessziós paradicsomában. *Építészfórum*, 2023. december 2.
- ifj. Gyergyádesz László (2019a): „Magyar motivumu színes rajzokkal díszítve”. A Cifrapalota épületének története II. *Hírös História*k, 10. évfolyam, 5–13.
- ifj. Gyergyádesz László (2019b): „Magyaros ízlésben s igen tetszetősen”: A Cifrapalota épületének története I. *Hírös História*k, 9. évfolyam, 5–15.

- ifj. Gyergyádesz László (2021): Kecskemét szecessziós városmagja. *Hirös Históriák*, 15. évfolyam, 5–11.
- ifj. Gyergyádesz László (2023a): A mi izenetünk a jövőnek – A kecskeméti Városháza díszei. *Élet és Tudomány*, 78. évfolyam, 35. szám, 1103–1106.
- ifj. Gyergyádesz László (2023b): Modern és magyaros – A kecskeméti Városháza. *Élet és Tudomány*, 78. évfolyam, 33. szám, 1030–1032.
- Juhász Gyula – Szántó András (1999): *Szállodák. A mi Budapestünk*. Budapest Főváros Önkormányzata Főpolgármesteri Hivatala, Budapest.
- Keserü Katalin (2009): Az Arts and Crafts mozgalomról, a vernakularizmusról és a regionalizmusról. In: N. Kis Tímea (szerk.): *Colligite fragmenta! Örökségvédelem Erdélyben*. ELTE BTK Művészettörténeti Intézeti Képviselő, Budapest.
- Keserü Katalin (2017): Az alföldi szecesszió a korszak művészetében. In: Brunner Attila – Mészáros Márta – Veress Dániel (szerk. 2017): *Szecesszió az Alföldön: dolgozatok a régió művészet- és várostörténetéről*. Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza, 8–10.
- Keserü Katalin – Csáki Tamás – Brunner Attila – Sebestyén Ágnes Anna – Rákos Kata (2021): Felfedező utak a szecessziós Budapesten: első séta - Budapest régi belvárosának újjáépülése a századfordulón (üzleti negyed) (I.). *Magyar Iparművészet*, 28. évfolyam, 6. szám, 32–41.
- Klein Rudolf (2011): *Zsinagógák Magyarországon 1782-1918*. Terc Kft., Budapest.
- Kovács Dániel – Batár Zsolt (2012): *Szecessziós Budapest*. Andron Könyv Kft., Budapest.
- Kovács Dániel (2021): *Szecessziós Budapest*. Kedves László Könyvműhelye, Budapest.
- Lőrinczi Zsuzsa – Raffay Endre (szerk. 2007): *Zeneakadémia: A Zeneakadémia épületének története – The Liszt Ferenc Academy of Music*. 6Bt., Budapest.
- Michalkó Gábor (2005): *Turizmusföldrajz és humánökológia*. Budapest – Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola – MTA Földrajztudományi kutatóintézet.
- Miller, Judith (2004): *Szecesszió - Gyűjtők könyve*. Helikon Kiadó, Budapest.
- Moravánszky Ákos (1988): *Építészet az Osztrák-Magyar Monarchiában*. Corvina, Budapest.
- Moravánszky Ákos (1998): Versengő látomások. Esztétikai újítás és társadalmi program az Osztrák-Magyar Monarchia építészetében 1867–1918. Vince Kiadó, Budapest.
- Nátyi Róbert (2017): A szegedi építészeti szecesszió vázlata. In: Brunner Attila – Mészáros Márta – Veress Dániel (szerk. 2017): *Szecesszió az Alföldön: dolgozatok a régió művészet- és várostörténetéről*. Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza, 100–107.
- Ninkov Kovačev, Olga (2002): *Akár egy szép nő. Az új művészet megjelenése Szabadkán = Secesija u Subotici – A szecesszió Szabadkán*. Szabadka – Budapest.
- Ninkov Kovačev, Olga (2013): *Ljubica Vuković Dulić: Secesija u subotičkim javnim zbirkama / Szecesszió a szabadkai közgyűjteményekben*. Magánkiadás.

- Ninkov Kovačev, Olga (2017): Ünneplő polgármesterek. In: Brunner Attila – Mészáros Márta – Veress Dániel (szerk. 2017): *Szecesszió az Alföldön: dolgozatok a régió művészet- és várostörténetéről*. Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza, 194–207.
- Ockman, Joan – Frausto, Salomon (eds. 2005): *Architourism: Authentic, Escapist, Exotic, Spectacular*. Prestel, Munich.
- Oszkó Ágnes Ivett (2017): Historizáló szecesszió Szegeden. Baumhorn Lipót fővárosi zsinagóga(építész) művei és megbízói. In: Brunner Attila – Mészáros Márta – Veress Dániel (szerk. 2017): *Szecesszió az Alföldön: dolgozatok a régió művészet- és várostörténetéről*. Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza, 183–193.
- Pacsika Emília (2018): Bádóg csodák, üvegboltzat – szegedi Új Zsinagóga. *Építészfórum.hu*, 2018. július 27.
- Pap Melinda (2017): „Kivirágzik” a Darvas-La Roche-ház: tízmillió lejes fejlesztéssel újul meg a váradi szecessziós múzeum. *Krónikaonline*, 2017. december 15.
- Papp-Váry Árpád – Wolf Dávid – Farkas Máté – Szolnoki Szabolcs (2020): Turisztikai szlogen- és logóhasználat az európai fővárosok esetében – Milyen szavakkal hívogatnak, milyen jelképekkel csalogatnak? *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 5. évfolyam, 2. szám, 15–41.
- Pál Emese – László Miklós (2012): Szecesszió Kolozsváron. Kolozsvár Társaság, Kolozsvár.
- Péter I. Zoltán (2005): *Nagyvárad 900 éves múltja és épített öröksége*. Noran Kiadó Kft., Budapest.
- Péter I. Zoltán (2011): *Szecessziós építészet Nagyváradon*. Erdélyi Magyar Adatbank – Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság, Nagyvárad.
- Prčić Vujnović, Gordana (2017): Szabadka szecessziós építésze. In: Brunner Attila – Mészáros Márta – Veress Dániel (szerk. 2017): *Szecesszió az Alföldön: dolgozatok a régió művészet- és várostörténetéről*. Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza, 131–143.
- Rákos Kata – Süle Ágnes Katalin – Csáki Tamás – Hajdu Virág – Keserü Katalin (2021): Felfedező utak a szecessziós Budapesten: első séta - Budapest régi belvárosának újjáépülése a századfordulón (üzleti negyed) (II.). *Magyar Iparművészet*, 28. évfolyam, 7. szám, 47–53.
- Rátz Tamara (2017): „Be global, go local” – innovation and creativity in the development of alternative guiding services in Budapest. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 15. évfolyam, 5. szám, 476–489.
- Rátz Tamara (2022): Art Nouveau Heritage as a Resource in Tourism: Challenges and Solutions. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 7. évfolyam, 1. szám, 112–124.
- Sisa József – Wiebenson, Dora (1998): *Magyarország építészetének története*. Vince Kiadó, Budapest.
- Sisa József (2014): *Lechner, az alkotó géniusz*. Iparművészeti Múzeum – MTA BTK Művészettörténeti Intézet, Budapest.

- Somorjai Ferenc (2001): *Szeged – Új Zsinagóga*. Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület, Budapest.
- Székelyné Kőrösi Katalin (2017): Kecskemét városépítő polgármesterei. In: Brunner Attila – Mészáros Márta – Veress Dániel (szerk. 2017): *Szecesszió az Alföldön: dolgozatok a régió művészet- és várostörténetéről*. Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza, 8–10.
- Szigetvári Krisztián (2015): A Zsolnay Kulturális Negyed megszületése a műemlék-felügyelő szemével. *Műemlékvédelem*, 59. évfolyam, 2. szám, 103–110.
- Szigetvári Krisztián (2023): Pilch Andor ezerarcú építésze. *Országút: Művészet Tudomány Közélet*, 2023. augusztus 3. Elérés: <https://orszagut.com/kornyezet/pilch-andor-ezerarcu-epiteszete-pecsett-3203> Utolsó letöltés ideje: 2026. január 27.
- Szigetvári Krisztián (2024): Szabadka szecessziós szépségei. *Országút: Művészet Tudomány Közélet*, 2024. december 3. Elérés: <https://orszagut.com/kornyezet/epiteszet-muemlekvedelem-varoshaza-zsinagoga-raichle-palota-szabadka-szecessziós-szepsegei-6973> Utolsó letöltés ideje: 2026. január 27.
- Tőzsér Anett (2019): A Délvidék/Vajdaság turisztikai kínálata és kereslete. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 4. évfolyam, 3. szám, 36–51.
- Tőzsér Anett (2020): A magyar turizmus Kárpát-medence szintű kiterjesztésének lehetőségei. *Turizmus Bulletin*, 20. évfolyam, 4. szám, 46–52.
- Tőzsér Anett (2021): A Délvidék/Vajdaság turizmusának vizsgálata. *Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi folyóirat*, 17. évfolyam, 4-6. szám, 289–308.
- Vámos Ferenc (1970): *Lajta Béla*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Vámossy Ferenc (2016): *20. század magyar építésze (1902–2002) I. kötet. Örökségünk értékei. Válságos évtizedek (1902–1956)*. Tarsoly Kiadó, Budapest.
- Várallyay Réka (2010): *Komor Marcell és Jakab Dezső*. Holnap Kiadó, Budapest.

Források:

- A Darvas–La Roche-ház. Visit Oradea. Elérés: <https://www.visitoradea.com/hu/what-to-see/a-darvas-la-roche-haz> Utolsó letöltés ideje: 2025. július 15.
- Baranya Megyei Értéktár. Elérés: <https://kincses-baranya.hu/#ertektar> Utolsó letöltés ideje: 2025. október 15.
- Bihar Megyei Értéktár. Megyei értékek. Nagyváradi Fekete Sas palota. Elérés: <https://bhertektar.ro/ertektar/ertekek/nagyvaradi-fekete-sas-palota.html> Utolsó letöltés ideje: 2025. július 17.
- Elindult a Hotel Gellért felújítása. Építészfórum, 2024. október 24. Elérés: <https://epiteszforum.hu/elindult-a-hotel-gellert-felujitasa> Utolsó letöltés ideje: 2025. május 21.

Erdélyi Értékek Tára. Épített környezet. Elérés: <https://kjnt.ro/ertektar/kategoriak/vii-epített-környezet> Utolsó letöltés ideje: 2025. október 15.

European Best Destinations Best Art Nouveau Destinations in Europe. Elérés: <https://www.europeanbestdestinations.com/best-of-europe/best-art-nouveau-destinations-in-europe/> Utolsó letöltés ideje: 2025. május 20.

Ez a múzeum lett Nagyvárad legjövödelmezőbb látnivalója. Turizmus.com, 2024. február 14. Elérés: <https://turizmus.com/cikk/programok/ez-a-muzeum-lett-nagyvarad-legjövödelmezobb-latnivaloja> Utolsó letöltés ideje: 2025. július 15.

Kecskemét város honlapja. Elérés: <https://kecskemét.hu/a-szecesszio-gyongyszemei> Utolsó letöltés ideje: 2025. május 5.

Kecskeméti Települési Értéktár. Elérés: <https://ertektar.kecskemét.hu/> Utolsó letöltés ideje: 2025. október 15.

Lechner Ödön és a népies szecesszió megosztó története. Kultúra.hu, 2024. június 10. Elérés: <https://kultura.hu/lechner-odon-es-a-nepies-szecesszio-megosztó-tortenete/> Utolsó letöltés ideje: 2025. április 2.

Lechner Ödön művei. Építési és Közlekedési Minisztérium. Elérés: <https://vilagorokseg.e-epites.hu/varomanyos/lechnerodon.html> Utolsó letöltés ideje: 2025. október 15.

Réseau Art Nouveau Network. Elérés: <https://www.artnouveau-net.eu/> Utolsó letöltés ideje: 2025. május 20.

Réseau Art Nouveau Network. Cultural Routes of the Council of Europe. Elérés: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/reseau-art-nouveau-network> Utolsó letöltés ideje: 2025. május 20.

Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény. Elérés: <https://www.rothmuzeum.hu/> Utolsó letöltés ideje: 2025. május 26.

Szecesszió Nagyváradon. Kelet-Nyugat. Elérés: <https://keletnyugat.hu/szecesszio-nagyvaradon/> Utolsó letöltés ideje: 2025. május 13.

Szecessziós építészet Magyarországon. Elérés: https://hu.wikipedia.org/wiki/Szecesszi%C3%B3s_%C3%A9p%C3%ADt%C3%A9szet_Magyarorsz%C3%A1gon Utolsó letöltés ideje: 2025. április 15.

Szecessziós építészet. VisitSubotica. Elérés: <https://visitsubotica.rs/hu/mit-latogassunk-meg/szecessziós-építészet/> Utolsó letöltés ideje: 2025. május 15.

Új Zsinagóga. Szeged Tourinform Iroda. Elérés: <https://szegedtourism.hu/hu/új-zsinagoga-2/> Utolsó letöltés ideje: 2025. július 14.

Zsolnay Kulturális Negyed. Baranya Vármegyei Értékek. Elérés: <https://kincses-baranya.hu/ertektar/zsolnay-kulturalis-negyed/> Utolsó letöltés ideje: 2025. október 15.